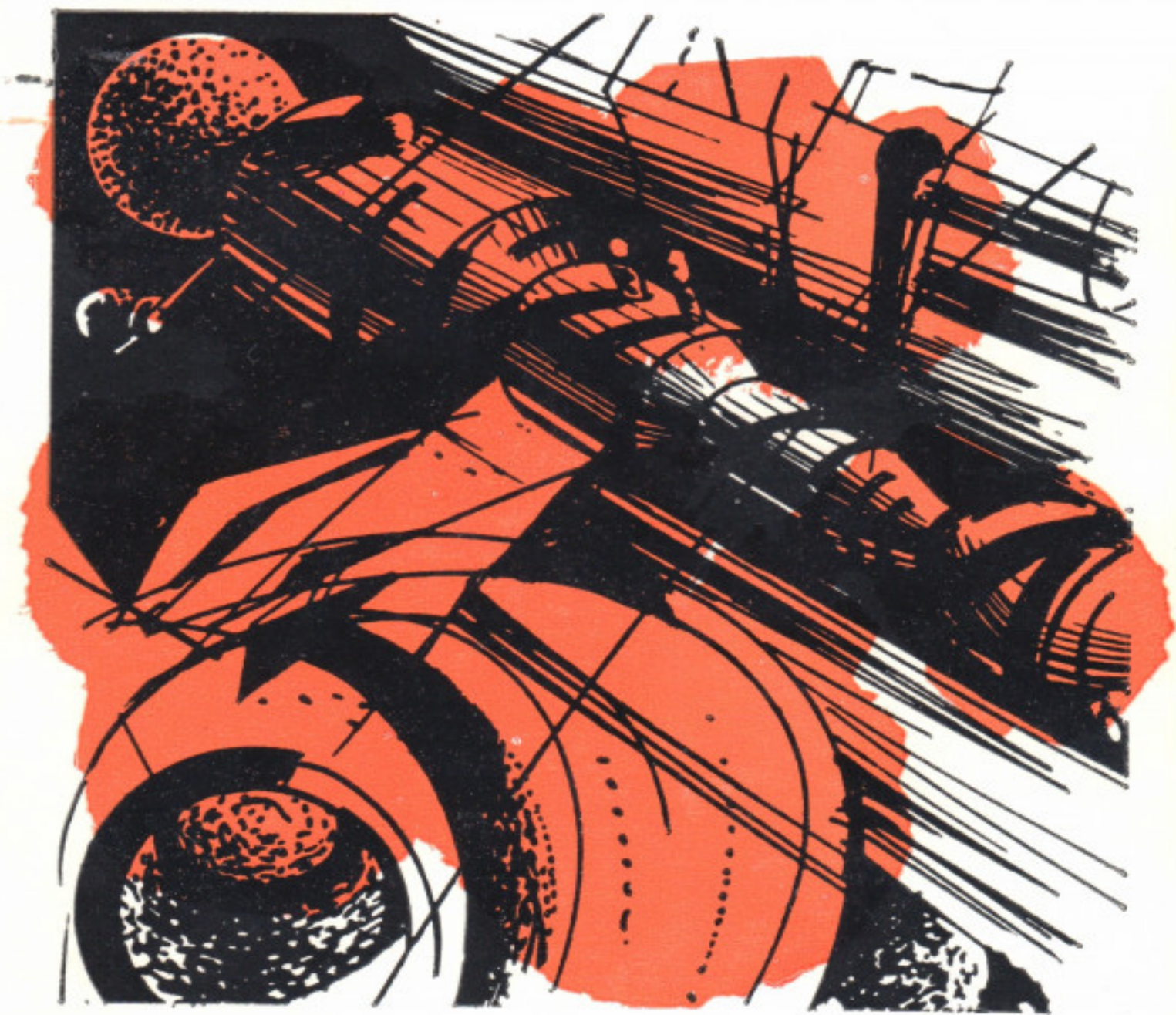

СТАНИСЛАВ ЛЕМ
Приключенията на
ЗВЕЗДНИЯ НАВИГАТОР ПИРКС

СТАНИСЛАВ ЛЕМ
ПРИКЛЮЧЕНИЯТА НА
ЗВЕЗДНИЯ НАВИГАТОР
ПИРКС

Превод: Огнян Сапарев

chitanka.info

УСЛОВЕН РЕФЛЕКС

Това се случи на четвъртата година от обучението, точно преди ваканцията. Пиркс беше преминал през всичките практически занятия, беше летял на симулатора^[1], имаше и два истински полета, както и „самостоятелен кръг“ — полет до Луната с кацане и връщане. Чувствуваше се стар космически вълк, врял и кипял в тези работи, за когото планетите са роден дом, а износеният скафандър — любима дреха; който първи забелязва в пространството връхлитащия метеоритен рояк и с обряден възглас „Внимание! Рояк!“ — и светкавична маневра спасява от неминуема гибел кораба, себе си и не толкова бързите си другари. Така поне си го представяше, констатирайки с огорчение по време на бръснене, че по лицето му съвсем не личи колко много е преживял. Дори онзи гаден случай при кацането в Централния залив, когато приборът на Харелсбергер експлодира в ръцете му, не му донесе поне един бял косъм. И дума да не става — даваше си сметка за безплодността на мечтите си за прошарена коса (все пак чудесно би било да има посребрени слепоочия!), но поне около очите да се бяха появили няколко бръчки, които да показват от пръв поглед, че са резултат на напрегнатото виране в звездите по курса на кораба! Какъвто си беше кръглолик, такъв си и остана. Дращеше със затъпелия жилет своята мутра, от която тайно се срамуваше, и измисляше все по-потресаващи ситуации, които да овладее в последния момент.

Матерс, който донякъде знаеше за неговите огорчения, а донякъде се досещаше, го посъветва да пусне мустаци. Трудно е да се каже дали съветът беше искрен. Във всеки случай, когато в минутите на утринна самотност пред огледалото Пиркс сложи парче черен шнур над горната устна, чак го втресе — толкова идиотски вид имаше. Усъмни се в Матерс, макар че онзи може би не му мислеше злото; това беше съвсем сигурно поне за неговата хубава сестра, която веднъж беше казала на Пиркс, че изглежда „ужасно порядъчен“. Това го довърши. Наистина, в ресторанта, където танцуваха, не стана нито

едно от нещата, от които се боеше. Само веднъж сбърка танца, а тя беше толкова деликатна, че замълча, и Пиркс едва по-късно забеляза, че останалите танцуват нещо съвсем друго. Но после всичко тръгна като по вода. Не я настъпваше, стараяше се да не се смее гръмогласно (смехът му караше хората по улиците да се обръщат), а след това я изпрати до къщи. От последната спирка вървяха пеша доста дълго и през целия път мъдруваше какво да направи, за да може тя да разбере, че съвсем не е „ужасно порядъчен“ — тези думи го съсипваха. Когато стигнаха до къщата, го обхвана паника. Така и не успя да измисли нищо, а на това отгоре — поради напрегнатото мислене — мълчеше като пън; в главата му цареше пустота, отличаваща се от космическата само по това, че беше предизвикана от отчаяно усилие. В последния момент като метеори се стрелнаха две-три идеи: да уговори среща, да я целуне, да ѝ стисне ръката — някъде го беше чел — многозначително, нежно, а същевременно коварно и страстно. Но нищо не излезе. Нито я целуна, нито определи среща, даже ръка не подаде... Дотук да беше свършило! Когато тя каза „Лека ноц“ със своя приятно модулиращ глас, обърна се към вратата и хвана дръжката, в него се събуди дяволът. А може би всичко стана просто, защото в гласа ѝ долови ирония, действителна или въображаема, дявол знае, но съвсем инстинктивно, именно когато тя се обърна с гръб към него, такава една самоуверена, спокойна, това е, защото е красива, държеше се като кралица, хубавите момичета обикновено така...

...е, накратко: шляпна я по задника, и при това силно. Чу се тих, сподавен вик. Явно я беше изненадал порядъчно. Но не почака да види какво ще стане. Обърна се кръгом и изчезна, сякаш от страх, че ще го подгони... На другия ден се приближи до Матерс като до бомба с часовников механизъм, но онзи нищо не знаеше за инцидента.

Този въпрос го безпокоеше. Тогава не мислеше нищо (колко леко за съжаление му се удаваше!), а я плесна по задника. Нима така постъпват ужасно порядъчните хора?

Не беше съвсем сигурен, но се опасяваше, че е така. След историята със сестрата на Матерс (оттогава бягаше от нея като от огън) той поне престана да гримасничи сутрин пред огледалото. Преди това беше паднал толкова ниско, че на няколко пъти с помощта на второ огледало търсеше такъв профил на лицето си, който поне отчасти да задоволи великите му изисквания. Разбира се, не беше пълен идиот и

виждаше смешното в тези маймунски гримаси, но, от друга страна, нали не признаци на красота някаква търсеше, пази боже, а черта на характер! Четеше Конрад и изчервен, мислеше за великото галактическо мълчание, за мъжественото самотничество, а нима можеш да си представиш героя на вечната нощ, отшелника, с такава мутра? Съмненията останаха, но на гримасниченето пред огледалото сложи край, доказвайки си каква твърда и непреклонна воля има.

Тези вълнуващи грижи малко поизбледняха пред приближаващия изпит при професор Меринус, когото курсантите наричаха Меринос. Честно казано, от този изпит не се боеше. Само три пъти се беше мярнал в зданието на навигационната астродезия и астрогнозия, където пред вратите на залата студентите изчакваха излизащите от Меринос не толкова, за да отпразнуват успеха им, колкото за да научат какви нови коварни въпросчета е измислил „Зловещият Овен“. Това беше другият прякор на строгия професор. Старецът му неден, който през живота си не беше стъпвал на Луната и дори прага на ракета не беше прекрачвал! — знаеше по силата на теоретическата си ерудиция всеки камък от всички кратери на Морето на дъждовете, скалистите хребети на астероидите и най-недостъпните райони на спътниците на Юпитер; говореше се, че е всестранно осведомен за метеоритите и кометите, които ще бъдат открити едва след 1000 години — той отсега е изчислил математически орбитите им по време на любимото си занимание — пертурбационен анализ на небесните тела. Необятността на неговите познания го правеше придирчив към микроскопичните знания на курсантите.

Пиркс обаче не се боеше от Меринус, защото беше намерил ключа към него. Старецът имаше собствена терминология, която никой друг освен него не използваше в специалната литература. Воден от вродената си съобразителност, Пиркс поръча в библиотеката всички трудове на Меринус и... не, съвсем не ги прочете. Само ги прелисти и извади двеста Меринусови словесни уроди. Назубри ги както трябва и беше уверен, че ще изкара. Точно така и стана. Когато професорът чу в какъв стил му отговаря, трепна. Вдигна опърпаните си вежди и се заслуша в Пиркс като в славей. Облаците, които обикновено не слизаха от лицето му, се разсеяха. Някак се подмлади, изглеждаше като че ли слуша самия себе си — а Пиркс, окрилен от тази промяна и от собственото си нахалство, се носеше с пълна скорост — и макар на

последния въпрос напълно да се провали (трябваше да се знаят формули, тук цялата Меринусова реторика не можеше да помогне), професорът му написа тлъста четворка и изрази съжаление, че не може да му пише петица.

Така Пиркс укроти Меринус. Хвана го за рогата. Много по-голям трепет изпитваше пред „идиотската баня“, която беше следващият и последен етап преди изпитите за дипломиране.

При „идиотската баня“ не помагаха никакви хитрини. Най-напред човек отиваше при Алберт, уж служител при катедрата по експериментална астропсихология, а всъщност дясна ръка на доцента — неговата дума тежеше повече от мнението на всички асистенти. Той беше момче за всичко още при професор Балло, който преди година излезе в пенсия за радост на курсистите и огорчение на служителя (защото никой не го разбираше така добре, както пенсионираният професор). Алберт водеше кандидата в една малка стаичка в подземие, където снемаше парафинова маска от лицето му. След това свалената маска се подлагаше на малка операция: в носовите отвори поставяха две металически тръбички. С това работата се свършваше. Кандидатът се качваше горе, в „банята“. Естествено, нямаше никаква баня, но както е известно, студентите не наричат никога нещата със собствените им имена. Това беше голямо помещение с басейн, пълен с вода. Изпитваният — или на студентски жаргон „пациентът“, се събличаше и влизаше във водата, която нагряха дотогава, докато не престанеше да усеща температурата ѝ. Това беше индивидуално: за едни водата „преставаше да съществува“ при 29 градуса, при други — чак при 32 градуса. Когато лежащият възник във водата младеж вдигнеше ръка, преставаха да нагриват водата, а един от асистентите му слагаше на лицето парафиновата маска. След това във водата прибавяха някаква сол (макар и не цианкалий, както сериозно уверяваха онези, които вече бяха минали през „идиотската баня“) — изглежда, най-обикновена готварска сол. Добавяха я дотогава, докато тялото на „пациента“ (наричан също удавник) започнеше да се държи, без да потъва, във водата малко над повърхността^[2]. Само металическите тръбички се подаваха навън, така че можеше свободно да диша. Това всъщност беше всичко. Ученото название на експеримента гласеше „отстраняване на аферентните дразнители“. В действителност лишен от зрение, слух, обоняние, осезание

(присъствието на водата много скоро преставаше да се усеща), скръстил ръце на гърдите си като египетска мумия, „удавникът“ почиваше в състояние на безтегловност. Колко време? Колкото можеше да издържи.

Като че ли нищо особено. Обаче с човек в такова положение започват да стават странни неща. Естествено, всеки можеше да чете колкото си иска за преживяванията на „удавниците“ в учебниците по експериментална психология. Ала тези преживявания бяха индивидуално различни. Една трета от кандидатите не можеха да издържат не шест или пет, но дори три часа. И все пак издръжливостта си струваше усилията, защото мястото на преддипломната практика зависеше от оценката за издръжливост: който заемаше първото място, получаваше „екстра“ практика, съвсем различна от, общо взето, неинтересното, даже скучно пребиваване по различните околземни станции. Невъзможно беше да се предвиди кой ще се окаже „железен“ и кой не — „банята“ подлагаше на не какво да е изпитание целостта и твърдостта на характера.

Пиркс премина началото доста гладко, ако не смятаме това, че без всякаква нужда си мушна главата под водата, преди асистентът да му сложи маската, благодарение на което глътна порядъчна порция и се убеди, че това е най-обикновена солена вода.

Веднага след като му сложиха маската, почувствува лек шум в ушите. Намираще се в абсолютна тъмнина. Разхлаби мускулите, както следва, и увисна неподвижно във водата. Очите не можеше да отвори, дори и да иска — парафинът плътно прилепваше към страните и челото. Отначало го засърбя носът, след това дясното око. През маската, естествено, не можеше да се почеше. За сърбеж в разказите на другите „удавници“ не се говореше — явно това беше негов личен принос в експерименталната психология. Почиваше съвършено неподвижен във водата, която нито топлеше, нито охлаждаше голото му тяло. След няколко минути имаше чувството, че тя изобщо не съществува.

Разбира се, можеше да размърда краката или поне пръстите си и да се увери, че са хлъзгави и мокри, но знаеше, че от тавана над него бди окото на регистриращата камера: за всяко помръдване се пишеха наказателни точки. Вслушвайки се в себе си, скоро започна да различава тоновете на собственото си сърце, необичайно слаби и

сякаш идващи от огромно разстояние. Чувствуваше се съвсем не лошо. Сърбенето изчезна. Нищо не го стесняваше. Алберт беше сложил тръбичките в маската така ловко, че дори не ги усещаше. Изобщо нищо не усещаше. Тази пустота започваше да става тревожна. Първо изгуби представа за положението на тялото си, за ръцете и краката. Все още помнеше как лежи, защото го знаеше, но не усещаше нищо. Започна да съобразява, дълго ли е бил под водата с белия парафин на лицето. С удивление разбра, че той, който обикновено умееше без часовник да определя времето с точност до няколко минути, няма ни най-малка представа колко минути — или може би десетки минути? — са изтекли след потапянето му в „идиотската баня“.

Докато се учудваше, забеляза, че вече няма нито тяло, нито лице — изобщо нищо. Сякаш изобщо не съществуваше. Такова усещане трудно ще наречеш приятно. По-скоро плашеше. Като че ли по мъничко се разтваряше в тази вода, чието съществуване също не усещаше. Ето, и сърцето си престана да чува. С всички сили напрягаше слух — и нищо. Затова пък тишината, която го изпълваше целия, се превърна в неприятно, глухо ръмжене, в непрекъснат бял шум — чак му се искаше да си запуши ушите. Хрумна му, че сигурно е изтекло доста време и няколко наказателни точки няма да бъдат фатални. Искаше да раздвижи ръцете си.

Нямаше какво да движи: ръцете му бяха изчезнали. Не че се изплаши — по-скоро се вцепени. Наистина, беше чел нещо за „загуба на усещането за тяло“, но кой би повярвал, че това усещане може да бъде така истинско?

„Явно така трябва да бъде — успокой се. — Важното е да не мърдаш — щом искаш да имаш добра оценка, трябва да потърпиш.“ Тази максима го поддържа известно време. Колко? Не знаеше.

След това започна да става все по-лошо.

Отначало тъмнината, в която се намираще, или по-точно: която беше самият той, се изпълни със слабо светещи кръгове някъде на границата на полезрението: всъщност те не светеха, а само смътно белееха. Раздвижи очи, почувствува движението и това го зарадва. Но странно нещо — след няколко помръдвания и очите отказаха да се подчиняват...

Зрителните и слуховите феномени, това проблясване, мяркане, шум и ръмжене, бяха само невинен пролог, играчка в сравнение с

онова, което започна после.

Разпаднаше се. И даже не тялото: за тялото вече не си спомняше, то не съществуваше от незапомнени времена, беше минало свършено, безвъзвратно загубено. А може би никога не беше съществувало?

Случва се понякога притиснатата, лишена от приток на кръв ръка да изтръпне за известно време. Тогава с другата, чувствителна и жива ръка можеш да я докоснеш, като парче дърво. Почти всеки познава това странно усещане, неприятно, но за щастие бързо преминаващо. Но тогава човек е съвсем нормален, жив, способен да усеща — само няколко пръста или китката са умъртвени, станали са като че ли чужд предмет, прикрепен към тялото му. А на Пиркс не остана нищо или точно: почти нищо — освен страха.

Разпаднаше се — не на никакви си личности, а именно на страхове. От какво се страхуваше? Нямахше понятие. Не живееше нито наяве — нима може да бъдеш наяве без тяло? — нито насън. Защото не сънуваше все пак: знаеше къде се намира, какво правят с него. Това беше нещо трето. И на пиянство никак не приличаше.

Беше чел и за него. Наричаше се „нарушение на дейтелността на мозъчната кора, предизвикана от липсата на външни импулси“.

Звучеше не съвсем лошо. Но на практика...

Беше малко тук, малко там и всичко се разпълзяваше. Посоки. Нагоре, надолу, встрани — нямаше нищо. Мъчеше се да си спомни къде ли е таванът. Но за какъв таван можеш да помислиш, когато нямаш нито тяло, нито очи?

— Сега — каза си — ще въведем ред. Пространство — размери — три посоки.

Тези думи нищо не означаваха. Помисли за времето, повтори „време, време“ — сякаш дъвчеше парче книга. Няколко букви без всякакъв смисъл. Вече повтаряше не той, а някой друг, чужд, вселил се в него. Не, той се беше вселил в някого. И този някой се издуваше. Набъбваше. Ставаше безграничен. Бродеше из непонятни недра, стана огромен като балон, невъзможен, слоноподобен палец, целият беше палец, но не свой, не истински, а някакъв измислен, появил се неизвестно откъде. Този пръст ставаше самостоятелен. Ставаше нещо угнетяващо, неподвижно, свит укоризнено и същевременно идиотски, а той — неговото съзнание — се носеше ту към едната, ту към другата страна на тази грамада, невъможна, топла, отвратителна, никаква...

Грамадният пръст изчезна. Пиркс кръжеше. Въртеше се: падаше като камък, искаше да извика. Очи без лица, кръгли, опулени, които се размазваха, когато им се съпротивяваше, лазеха в него, тълпяха се, разпъваха го отвътре, сякаш беше тънкостенен резервоар, готов да се пръсне.

И избухна...

Разпадна се на независими едно от друго парчета тъмнина, които се рееха като безпорядъчно летящи дрипи овъглена хартия. И в тези трепкания и подхвърквания имаше непонятно напрежение, усилие като при смъртна болест, когато през мъглата и пустотата, която някога е била здраво тяло, а сега е само безчувствена, изстиваща пустиня, нещо за последен път се мъчи да се обади, да достигне до другия човек, да го види, да го докосне.

— Ей сега — удивително трезво каза някой, но това беше чужд глас, не неговият. Може би някакъв добър човек се смили и заговори с него? С кого? Къде? Но нали чу. Не, това не беше истински глас.

— Почакай. Другите са го преживели. От това не се умира. Трябва да се държиш.

Тези думи се повтаряха непрекъснато. Докато загубиха смисъл. Отново всичко се размаза като измокрена сива попивателна. Като пряспа на слънце. Размиваше се, неподвижно бягаше нанякъде, изчезваше.

„Сега няма да ме има“ — помисли напълно сериозно, защото това приличаше на смърт, а не на сън. Само едно все още знаеше, че не сънува. Обкръжиха го от всички страни. Не, не него. Тях. Бяха няколко. Колко? Не успя да преброи.

— Какво правя тук? — запита нещо в него. — Къде съм? В океана? На Луната? Изпитание...

Не вярваше, че е изпитание; как така — малко парафин, някаква си солена вода и човек престава да съществува? Реши да свърши с това на всяка цена. Бореше се, без да знае с кого, сякаш повдигаше огромен камък, който го е затиснал. Не можеше дори да помръдне. С последен проблясък на съзнанието събра остатъка от силите си и изстена. И дочу този стон — приглушен, далечен, като радиосигнал от друга планета.

За някакъв миг почти дойде на себе си и се съсредоточи — за да изпадне отново в следващата, още по-черна, още по-унищожаваша

агония.

Не усещаше болка. Ех, да имаше болка, щеше да стои в тялото му, да напомня за себе си, да очертава някакви граници, да къса нервите. Но това беше безболезнена агония: мъртъв, нарастващ прилив на небитието. Почувствува как спазматично вдишваният въздух влиза в него сякаш не в дробовете, а в тази маса от трепкащи, сгърчени парцали на мисълта. Да простене, още веднъж да простене, да се чуе...

— Който иска да стене, не трябва да мечтае за звездите — обади се същият непознат, близък, но чужд глас.

Съобрази и не простена. Впрочем вече го нямаше. Не знаеше кой е — в него се вливаха лепкави студени струи, а най-лошото беше — защо никой от онези глупаци дори не го споменаваше? — че всичко свободно преминаваше през него. Беше станал прозрачен. Беше дупка, решето, верига от лъкатушни пещери и проходи. После и това се разпадна — остана само страхът, той продължи даже когато мракът, разтърсен от трескаво блещукане, изчезна.

После стана по-лошо, много по-лошо. Но за това Пиркс не беше в състояние да разкаже, нито дори ясно и подробно да си припомни: за такива преживявания още не са измислени думи. Нищо не можа да изцеди от себе си. Е, да, „удавниците“ се обогатяваха с едно дяволско преживяване, което профаните не можеха дори да си представят. Друг е въпросът, че нямаше за какво да им завиждат.

Пиркс премина през още много неща и състояния. Известно време не съществуваше, след това отново се появи — умножен, после нещо му изяде целия мозък, после ставаха някакви объркани, неизразими ужасии — обединяваше ги страхът, надживял и тялото, и времето, и пространството. Всичко.

На страх се беше наситил.

Доктор Гротиус каза:

— Първия път простенахте в 138-та минута, втория — в 227-та. Всичко 3 наказателни точки — и никакви спазми! Моля, сложете крак върху крак. Да проверим рефлексите... За това, как успяхте да издържите толкова дълго — после.

Пиркс седеше върху сгънатата на четири хавлия, дяволски грапава и затова много приятна. Беше съвсем като Лазар. Не в смисъл, че приличаше на него, но се чувстваше наистина възкръснал. Беше издържал седем часа. Зае първото място. През последните три часа

умира няколко хиляди пъти. Но не застана. Когато го измъкнаха от водата, изтриха, масажираха, инжектираха, дадоха му чашка коняк и го заведоха в лабораторията, където чакаше доктор Гротиус, той се погледна по пътя в едно огледало. Беше съвсем оглушен и объркан, сякаш ставаше от леглото след многомесечна треска. Знаеше, че всичко е минало. И все пак погледна в огледалото. Не защото очакваше да види прошарена коса, а ей така. Видя кръглоликата си мутра, бързо се обърна и закрачи нататък, оставяйки по пода мокри стъпки. Доктор Гротиус дълго се мъчи да измъкне от него някакви описания на преживените състояния. Това бяха седем часа — не какво да е. Сега доктор Гротиус гледаше по другояче: не със симпатия, а по-скоро с любопитство, като ентомолог, който е открил нов вид пеперуда. Или съвсем рядък бръмбар. Може би виждаше в него тема за научен труд?

Трябва със съжаление да признаем, че Пиркс се оказа не особено благодарен обект за изследване. Седеше и глуповато мигаше: всичко беше плоско, двумерно, когато посягаше към нещо, то се оказваше по-близо или по-далеч, отколкото предполагаше. Това беше нормално явление. Но не съвсем нормален беше отговорът му на въпроса на асистента, който се стараяше да измъкне от него някакви подробности.

— Лежали ли сте там? — парира въпроса с въпрос.

— Не — удиви се доктор Гротиус. — Защо?

— Ами че полежете — предложи му Пиркс. — Сам ще видите как изглежда.

На следващия ден се чувствуваше толкова добре, че можеше даже да се шегува по повод „идиотската баня“. Оттогава ходеше постоянно до главното здание, където под стъклото на дъската за обявления окачваха списъците с местата на практиката. Но така и не можа да намери своето име. После дойде неделя.

А в понеделник го повика Шефа.

Пиркс не се разтревожи веднага. Отначало направи равностметка на своите прегрешения. Явно не ставаше дума за мишката, която пушна в ракетата „Остенс“ — оттогава мина много време, при това мишката беше малка, пък и въобще защо да говорим. След това беше онази история с будилника, който автоматически включваше ток към пружината на леглото на Мьобиус. Но и това беше дребна работа. Какво ли не се прави на 22 години — пък и Шефа беше снизходителен. Поне до определени граници. Нима беше научил за „призрака“?

„Призракът“ беше собствено, оригинално изобретение на Пиркс. Естествено, колегите му помогнаха — все пак имаше приятели. Барн трябваше да си получи заслуженото. Операцията „призрак“ вървеше като по часовник. Насипаха барут в книжна фунийка, после с барутна пътечка опасаха три пъти стаята и я изведоха под масата. Може би наистина сложиха повече барут, отколкото е нужно. Другият край на барутната пътечка излизаше в коридора през пролуката под вратата. Барн бе предварително обработен: през цялата седмица всяка вечер не се говореше за нищо друго освен за призраци и духове. Пиркс не беше прост, раздели ролите: няколко момчета разказваха страшни истории, останалите разиграваха неверници, за да не може Барн лесно да подразбере клопката. Барн не вземаше участие в тези метафизични спорове, само понякога се надсмиваше над най-запалените привърженици на „онзи свят“. Да, но трябваше да го видите, когато излетя от своята спалня в дванайсет през нощта, ревейки като бивол, подгонен от тигър. Огънят се вмъкна през цепнатината под вратата, трикратно обиколи стаята и така бухна под масата, че книгите изпадаха. Но Пиркс беше прекалил — започна пожар. Няколко кофи с вода ликвидираха огъня, но на пода остана изгорена дупка, пък и смрад в коридора. Номерът не се удаде напълно: Барн за съжаление не повярва в духовете. И сега може би всичко е заради този „призрак“. Пиркс стана по-рано, облече чиста риза, за всеки случай попрегледа в „Книга на полетите“ раздела „Навигация“ и тръгна.

Кабинетът на Шефа беше великолепен. Поне така се струваше на Пиркс. Целите стени бяха покрити с карти на небето, на тъмносиния фон светеха жълти като капки мед съзвездия. Малък лунен глобус на бюрото, много книги, дипломи и втори, огромен глобус до прозореца. Този, вторият, беше истинско чудо: натиснеш съответното копче, и веднага светват и се задвижват колкото искаш спътници — говореше се, че там са не само сегашните, но и най-старите, дори първите, вече исторически, от 1957 година.

Този път обаче на Пиркс не му беше до глобуса. Когато влезе, Шефа пишеше. Каза му да седне и да почака. После свали очилата — беше ги сложил преди година — и се вгледа в него, сякаш го виждаше за пръв път в живота си. Такъв му беше маниерът. От този поглед можеше да се смути дори светец без никакъв грях на съвестта си. Пиркс не беше светец. Не го свърташе във фотьойла. Ту се протягаше

назад, в неприлично свободна поза, като милионер на палубата на собствената си яхта, ту отново се смъкваше напред — почти върху килима и собствените си пети. След като помълча малко, Шефа попита:

— Е, как си, младежо?

Обръщаше се на „ти“, значи работите не вървяха зле. Пиркс разбра, че всичко е наред.

— Казват, че си се изкъпал?

Пиркс потвърди. А това защо? Подозрителността не го напускаше. Може би заради невежливостта към асистента...

— Има едно свободно място за практика на Менделеев. Знаеш ли къде е това?

— Астрофизична станция на „онази страна“... — отговори Пиркс.

Беше малко разочарован. Имаше тайна надежда — толкова съкровена, че от суеверие да не попречи на нейното осъществяване не я признаваше даже пред себе си. Мечтаеше за нещо друго. За полет. Имаше толкова ракети, толкова планети, а той трябваше да се задоволи с обикновена стационарна практика на „онази страна“... Някога беше шик да се нарича обратната, невидима от Земята половина на Луната — „онази страна“. Но и сега така казваха.

— Правилно. Знаеш ли как изглежда? — попита Шефа.

Имаше особен израз на лицето. Сякаш още нещо скриваше. Пиркс се поколеба за миг — дали да излъже.

— Не — каза той.

— Ако приемеш задачата, ще ти дам цялата документация. — Шефа сложи ръка върху купчина книги.

— Значи мога и да не приема? — с нескрито оживление запита Пиркс.

— Можеш. Защото задачата е опасна или поне може да се окаже опасна.

Като че ли искаше да каже още нещо, но не успя. Нарочно млъкна, за да изгледа по-добре Пиркс; а той, вторачил се в него, бавно и тържествено пое въздух — и замря, сякаш забрави, че трябва да диша. Разтреперан като девица, пред която се е появил царският син, той чакаше още упоителни думи. Шефа се покашля.

— Е, е — каза отрезвяващо. — Преувеличих. Във всеки случай грешиш.

— Как така? — промърмори Пиркс.

— Искам да кажа, че ти не си единственият човек на Земята, от когото зависи всичко... Човечеството не очаква да го спасиш. Поне засега.

Пиркс, червен като рак, се суетеше, не знаейки къде да дене ръцете си. Шефа, известен със своите номера, му показва само преди миг райско видение — Пиркс героят, който след извършването на подвига минава по космодрома пред онемялата тълпа и слуша възторжен шепот: „Ето го! Това е той!!!“ — а сега, без да разбира какво върши, започна да принизява задачата, да свежда размерите на мисията до обикновена преддипломна практика и накрая изясни:

— Персоналът на станцията се комплектува от астрономи, превозват ги на „онази страна“, за да преседят своя месец, и толкоз. Нормалната работа там не изисква необикновени качества. Затова кандидатите бяха подлагани на обикновени изпитания от първа и втора степен. Но сега, след този случай, са нужни по-добре проверени хора. Най-подходящи са, естествено, пилотите, но сам разбираш, че не може да се сложи пилот в обикновена наблюдателна станция...

Пиркс знаеше това. Не само Луната, цялата Слънчева система искаше пилоти, навигатори — те все още бяха дефицитни. Но какъв е този случай, за който спомена Шефа! Пиркс благоразумно мълчеше.

— Станцията е много малка. Построили са я глупашки — не на дъното на кратера, а под северния връх. За мястото ѝ стана цяла история, реши го престижът, а не данните от селенодезическите изследвания. С всичко това ще се запознаеш по-късно. Достатъчно е да ти кажа, че миналата година част от скалната стена рухна и унищожи единствения път. Сега достъпът е труден и възможен само денем. Проектираха лифт, но работата беше спряна, защото има решение догодина станцията да се пренесе долу. Практически нощем станцията е откъсната от света. Прекратява се радиовръзката... Защо?

— Ммоля?

— Питам, защо се прекратява радиовръзката?

Ето, такъв беше Шефа. Облагодетелствуване с мисия, невинен разговор — и изведнъж изпит! Пиркс започна да се поти.

— Понеже Луната няма нито атмосфера, нито йоносфера, радиовръзката се поддържа с ултракъси вълни... За тази цел е построена верига от предаватели, подобни на телевизионните...

Шефа, опрял лакти на бюрото, си играеше с писалката, давайки да се разбере, че е търпелив и ще слуша до края. Пиркс умишлено се разпростря върху неща, известни на всяко дете, за да отдалечи онези области, където неговите знания бяха повече от скромни.

— Такива представителни линии се намират както на тази, така и на „онази страна“ — тук Пиркс набра скорост, навлязъл в познати води, — на тази страна те са осем. Свързват „Луна Главна“ със станциите „Централен залив“, „Сънно благо“, „Море на дъждовете“...

— Това можеш да пропуснеш — прекъсна го великодушно Шефа, — както и хипотезата за възникването на Луната. Слушам...

Пиркс премигна.

— Нарушенията на връзката възникват, когато линията на предавателите попадне в зоната на терминатора. Когато част от предавателите е още в сянката, а над останалите изгрява Слънцето...

— Известно ми е какво е терминатор. Не е нужно да обясняваш — задушевно каза Шефа.

Пиркс се закашля. След това се изсекна. Но това не можеше да продължи безкрайно.

— Поради отсъствието на атмосфера корпускулярното излъчване на Слънцето, бомбардирайки лунната повърхност, предизвиква — ъ-ъ — смущения в радиовълните. Именно тези пречки правят невъзможно...

Запъна съвсем.

— Пречките пречат — съвсем вярно! — потвърди Шефа. — Но в какво се състоят?

— Това е вторично възбудено излъчване, ефект на но... но...

— Но? — благосклонно повтори Шефа.

— Новински! — изкрещя Пиркс. Все пак си спомни. Но и това беше малко.

— В какво се състои този ефект?

Точно това Пиркс не знаеше. По-точно знаеше някога, но беше забравил. Тогава занесе назубрените сведения до вратата на изпитната зала, както жонгльорът носи на главата си цяла пирамида от най-невероятни предмети — но изпитът беше отдавна минал... Шефа

съчувствено поклати глава, прекъсвайки неговите трескави измислици за електроните, принудителното излъчване и резонанса.

— Да-а — рече този безжалостен човек, — а професор Меринус ти е писал четворка... нима е сбъркал?

Фотьойлът под Пиркс започна да прилича на вулканичен връх.

— Не бих искал да го огорчавам — продължи Шефа, — затова по-добре да не узнае — Пиркс си отдъхна, — но ще помоля професор Лааб при дипломирането...

Млъкна многозначително. Пиркс замря не от тази заплаха — ръката на Шефа бавно прибираше книжата, които трябваше да получи заедно със своята мисия.

— Защо не се осъществява кабелна връзка? — попита Шефа, без да го гледа.

— Защото е скъпа. Засега коаксиален кабел съединява само „Луна Главна“ с „Архимед“. Но в близките пет години се планира цялата мрежа да стане кабелна.

Все още намръщен, Шефа се върна към първоначалната тема.

— Е, добре. Практически всяка нощ Менделеев е откъснат от света за двеста часа. Доскоро работата там е вървяла нормално. Миналия месец след обичайното прекъсване на връзката, станцията не е отговорила на повикването на Циолковски. На разсъмване от Циолковски пристигнала специална команда — тя намерила главния люк открит, а в шлюзовата камера — човек. Дежурни са били канадците Шалие и Севидж. В камерата лежал Севидж. Стъклото на шлема му било пукнато. Задушил се. Шалие бил намерен след един ден на дъното на пропастта под Слънчевата врата. Загинал е при падането. Иначе на станцията е имало пълен ред, апаратурата е работила, запасите са били недокоснати, не са открити никакви следи от авария. Чел ли си за това?

— Да — отговори Пиркс. — Но във вестниците пишеше, че е нещастен случай. Психоза... двойно самоубийство в пристъп на умопомрачение...

— Глупости — прекъсна го Шефа. — Познавах Севидж. От Алпите. Не може да се е променил. Но нищо. Във вестниците писаха глупости. Прочети доклада на смесената комисия. Слушай! Такива момчета като тебе са проверени по принцип не по-зле от пилотите, но нямат дипломи, следователно не могат да летят. А преддипломна

практика, така или иначе, трябва да минеш. Ако се съ согласиш, утре излиташ.

— Кой е вторият?

— Не зная. Някакъв астрофизик. В края на краищата там са необходими астрофизици. Опасявам се, че от тебе ще има твърде малко полза, но може би ще понаучиш малко астрография. Разбра ли за какво става дума? Комисията дойде до извода, че това е нещастен случай, но все пак остана някакво съмнение — да го наречем неяснота. Там е станало нещо непонятно. Неизвестно какво. Затова решиха, че ще бъде добре, ако в следващата смяна там бъде поне един човек с психическа подготовка на пилот. Не виждам повод да им откажа. От друга страна, там сигурно няма да се случи нещо особено. Разбира се, отваряй си очите на четири, но не ти се възлага детективска мисия, никой не разчита, че ще откриеш допълнителни подробности, изясняващи онзи случай, и това не е твоя задача. На теб какво, лошо ли ти е?

— А, моля? Не — възрази Пиркс.

— Така ми се стори. Уверен ли си, че ще се държиш благоразумно? Защото виждам, че вече главата ти се замая. И се колебаеш...

— Ще се държа разумно — заяви Пиркс с най-решителния тон, на който беше способен.

— Съмнявам се — каза Шефа. — Изпращам те без ентузиазъм. Ако не беше първото място...

— Значи това е заради банята!? — едва сега проумя Пиркс.

Шефа се направи, че не чува. Подаде му документите, а после ръката си.

— Старт утре в осем. Вземи колкото може по-малко вещи. Впрочем, бил си вече там, сам знаеш. Ето билет за самолета, ето резервация за „Трансгалактик“. Ще летиш до „Луна Главна“, оттам ще те прехвърлят по-нататък...

Говори и още нещо. Пожелания? Сбогуване? Пиркс не знаеше. Не чу нищо. Не можеше да чуе, защото беше твърде далече, чак на „онази страна“. В ушите му беше грохотът на старта, в очите — белите мъртви пламъци на лунните скали, а на лицето — почти същото вцепенение, което доведе до толкова загадъчен край двамата канадци. Обръщайки се кръгом, налетя на големия глобус. Стълбата взе на четири скока, сякаш наистина беше вече на Луната, където

привличането намалява шестократно. На улицата по чудо не попадна под автомобил, който удари спирачките с такъв вой, че минувачите се спряха — дори и това не забеляза. За щастие Шефа не видя началото на неговото разумно поведение, защото беше потънал в своите книжа.

* * *

В течение на следващото денонощие с Пиркс, около Пиркс, на Пиркс, по отношение на Пиркс се случиха толкова много неща, че понякога едва ли не тъгуваше за топлата солена баня, в която абсолютно нищо не ставаше.

Както е известно, за човека са вредни както недостатъкът, така и излишъкът от впечатления. Но Пиркс не правеше подобни изводи. Всичките старания на Шефа да намали, отслаби и даже да принизи значението на задачата нямаха — нека си го кажем направо — никакво въздействие. Пиркс влезе в самолета с такъв израз на лицето, че хубавата стюардеса неволно се дръпна назад — това беше явно недоразумение, защото въобще не я забеляза. Крачеше така, сякаш беше начело на желязна кохорта, седна в креслото като Вилхелм Завоевателя, освен това беше и Космически Спасител на Човечеството, Благодетел на Луната, Откривател на Страшни Тайни, Победител на Призраците на Онази страна — и макар всичко да беше бъдеще време, в мечтите, това ни най-малко не му пречеше на самочувствието, даже, напротив, изпълваше го с безгранична доброжелателност и снизходителност към спътниците, които нямаха и понятие кой се намира заедно с тях в търбуха на огромния реактивен самолет! Гледаше ги, както Айнщайн на стари години е гледал играещите в пясъка дечица.

„Селена“, новият кораб на „Трансгалактик“, стартираше от Нубийския космодром. От сърцето на Африка. Пиркс беше доволен. Наистина, не мислеше, че някъде тук в бъдеще ще бъде вградена плоча със съответен надпис — не, не беше отишъл в мечтите си толкова далече. Но малко му трябваше. Само че в чашата на насладата започна да се просмуква горест. В самолета можеше и да не знаят за него. Но на палубата на ракетата? Оказа се, че трябва да седи долу, в туристическата класа, сред глъчката на някакви французи, които бяха

накичени с фотоапарати и се надвикваха дяволски бързо по съвършено неразбираем начин. Той — в тълпата шумни туристи?

Никой не се интересуваше от него. Никой не го обличаше в скафандър, не го напомпваше с въздух, не го питаше как се чувства, не му закачваше на гърба кислородни бутилки — временно се утеши, че е заради конспирацията. Салонът на туристическата класа изглеждаше почти като кабина на реактивния самолет, само че креслата бяха по-големи и по-дълбоки, а табелката, на която светваха различни надписи, седеше току пред носа му. Тези надписи предимно забраняваха различни неща — ставането, ходенето, пушенето. Напразно Пиркс се стараеше да се отдели от тълпата профани в астронавтиката, като заемаше по-професионална поза, слагаше крак върху крак и не закопча коланите. И вече не очарователната стюардеса, а вторият пилот му нареди да се закопчае — това беше единственият момент, когато някой от екипажа му обърна внимание. Най-послед един от французите, изглежда, по погрешка, го почерпи с фруктов бонбон. Пиркс го взе, старателно задъвка лепкавата маса и като се отдръпна с примирение в издутата дълбочина на креслото, се отдаде на размишления. Постепенно затвърди отново убеждението си в ужасната опасност на своята мисия и без бързане започна да се наслаждава на приближаващия ужас, като закоравял пияница, в чиито ръце е попаднала покрита с плесен бутилка вино от Наполеоново време.

Мястото му беше до прозореца. Беше решил въобще да не поглежда — толкова пъти го беше виждал!

Все пак не издържа. Когато „Селена“ излезе на околоземна орбита, от която щеше да вземе курс към Луната, се залепи за стъклото. Завладяващ беше онзи момент, в който разчертаната от линиите на пътищата и каналите, изпъстрена от петната на селища и градове земна повърхност сякаш се очистваше от всякакви следи на човешко присъствие, а когато изчезнаха и последните, под кораба се разгърна петнистата, облепена с парцалите на облаците изпъкналост на планетата, и погледът, пробягвайки от чернотата на океаните върху материците, напразно се мъчеше да открие каквото и да е творение на човека. От разстояние няколкостотин километра Земята изглеждаше пуста — ужасяващо пуста, — сякаш животът върху нея едва сега се зараждаше, отбелязвайки със слабо настъпление на зеленината най-топлите места на планетата.

Всъщност беше виждал това много пъти. Но промяната винаги го изненадваше — в нея имаше нещо, с което не можеше да се примири. Може би първото нагледно свидетелство за микроскопичността на човека спрямо пространството? Преход в сферата на други мащаби — планетарни? Картина на нищожността на хилядогодишните човешки усилия? Или, напротив, триумф на същата нищожност, която е победила мъртвата, равнодушна към всичко сила на гравитацията на тази ужасяваща маса, и оставяйки зад себе си дивостта на планинските масиви и щитовете на полярните ледове, е стъпила на прага на другите небесни тела? Тези размишления — или по-скоро безсловесни чувства — отстъпиха място на други, защото корабът смени курс, за да се гмурне към звездите през „дупката“ в радиационните пояси над Северния полюс.

Не можа да гледа дълго звездите, защото запалиха лампите. Поднесоха обед, по време на който двигателите работеха, за да създават изкуствено притегляне. После пътниците отново легнаха в креслата си, светлините угаснаха и сега вече можеше да се разглежда Луната.

Приближаваха се към нея откъм южната ѝ страна. На няколко километра под полюса сияеше с отразена слънчева светлина кратерът Тихо — бяло петно с разхвърляни на всички страни лъчевидни ивици; поразителната правилност на тези ивици учудваше поколения земни астрономи, а накрая, когато загадката бе решена, стана обект на студентските вицове. Нима не внушаваха на първокурсниците, че белият кръг на Тихо е именно „дупката на лунната ос“, а неговите лъчевидни ивици — просто по-дебело нарисувани меридиани!

Колкото се приближаваха към висящото в черната пустота кълбо, толкова по-нагледно се убеждаваха, че това е застинал, запечатан в затвърдените масиви на лавата облик на света отпреди милиарди години, когато горещата Земя със своя сателит се е носила през метеоритни облаци; остатъци от планетообразуване, когато град от желязо и камъни е биел непрекъснато по тънката кора на Луната и я е пробивал, изхвърляйки на повърхността потоци от магма. И когато след безкрайно дълго време пространството се е изчистило и опустяло, лишеното от въздух кълбо е останало на полесражението като свидетел на тази епоха на планинообразователни катаклизми. А после неговата

обезобразена от бомбардировките каменна маска стана източник на вдъхновение за поетите и лиричен фенер за влюбените. „Селена“, която носеше на двете си палуби 400 тона хора и товари, се обърна с кърмата към растящия лунен диск и започна бавно и плавно спиране, докато, леко вибрирайки, кацна на един от вдлъбнатите сектори на космодрома. Пиркс беше идвал тук три пъти, от тях два пъти сам „собственоръчно кацна“ на учебното поле, отдалечено на половин километър от гражданския космодром.

Сега дори не го забеляза, защото преместиха огромния, обшит с керамични плочи корпус на „Селена“ върху платформата на хидравличен лифт и го спуснаха под повърхността в херметизиран хангар, където минаваше митническа проверка: Наркотици? Алкохол? Взривни, отровни, разяждащи вещества? Пиркс разполагаше с неголямо количество отравящ материал, а именно плоско шише коняк, което му подари Матерс. Скри го в задния джоб на панталона. След това идваше санитарната проверка — свидетелства за имунизации, стерилизация на багажа, за да не бъдат замъкнати на Луната някакви микроби — това мина бързо. Зад бариерите се спря: може би някой го чакаше.

Стоеше в полуетажа. Хангарът представляваше огромно, изсечено в скалите и бетонирано помещение с куполообразен свод и плосък под. Светлина имаше в изобилие, изкуствена, дневна, от луминисцентни плочи; множество хора тичаха насам и натам; на електрокари возеха багаж, бутилки със сгъстен газ, акумулатори, сандъци, тръби, кабелни макари; а в дъното на помещението тъмнееше неподвижният виновник за тази трескава бъркотия — корпусът на „Селена“, а по-точно само средната му част, напомняща огромен газголдер; кърмата лежеше дълбоко под бетона, в просторен кладенец, а върхът на цилиндричното туловище излизаше през кръгъл отвор в горния етаж на помещението.

Пиркс стоя така, докато се сети, че има собствени неща за оправяне. В диспечерната го прие някакъв служител. Даде му карта за нощуване и съобщи, че ракетата за онази страна излита след единадесет часа. Бързаше за някъде и нищо повече не му разясни. Пиркс излезе в коридора с убеждението, че тук цари пълен хаос. Не знаеше дори по кой маршрут ще лети — през Морето на Смит или

направо до Циолковски? И къде е все пак неизвестният му лунен другар? Има ли някаква комисия? А програмата за работа?

Мислеше за това, докато раздражението му не премина в чувство по-материално, съсредоточено в стомаха. Усети, че е гладен. Намери подходящия лифт, след като изучи табелката с надписи на шест езика, спусна се в столовата на пилотите и там разбра, че трябва да се храни в обикновен ресторант, тъй като не е никакъв пилот.

Това беше върхът на всичко. Тръгна към този проклет ресторант, но се сети, че не е получил раницата си. Качи се отново в хангара. Багажът бе изпратен в хотела. Махна с ръка и отиде да обядва. Попадна между два потока туристи: французите, заедно с които летя, идваха към ресторанта, а също и някакви швейцарци, холандци и немци, които се бяха върнали от екскурзия със селенобус до подножието на кратера Ератостен. Французите подскачаха, както обикновено правят хора, изпитали за първи път очарованието на лунната гравитация, под женския смях и писък летяха към тавана и се наслаждаваха на бавното падане от триметрова височина. Немците бяха по-делови, нахлуваха в огромните зали, окичваха облегалките на столовете с фотоапарати, бинокли, стативи, едва ли не и с телескопи; вече поднасяха супата, а те още си показваха парчетата лунни скали, които командата на селенобусите им продаваше като сувенири. Пиркс седеше над чинията си, удавен в тази немско-френско-гръцко-холандска и бог знае каква още врява, и сред всеобщия ентузиазъм и възхищение беше комай единственият мрачен консуматор на втори обед за този ден. Някакъв холандец искаше да се погрижи за него, изразявайки опасението, че Пиркс страда от пространствена болест след полета с ракетата („Вие сте за първи път на Луната, да?“) и му предложи хапчета. Това беше капката, която препълни чашата. Пиркс не дояде второто ядене, купи в бюфета четири пакета кекс и се отправи към хотела. Цялата му злост се изля върху портиера, който искаше да му продаде „късче от Луната“ или по-точно — парченце остъклен базалт.

— Махай се, търгаш! Бил съм тук преди тебе! — кресна Пиркс и треперейки от ярост, остави поразения от това избухване портиер.

В двуместната стая седеше невисок мъж с избеляла куртка, получервенокос, полупобелял, с паднал върху челото кичур и загоряло от слънцето лице; при появяването му свали очилата си. Казваше се

Лангнер, доктор Лангнер, беше астрофизик и щеше да лети заедно с него до Менделеев. Той именно беше неизвестният лунен колега. Пиркс, предварително подготвен за най-лошото, събщи своята фамилия, измърмори нещо под носа си и седна. Лангнер беше на около четирийсет години, в очите на Пиркс изглеждаше добре запазен старец. Не пушеше, по всяка вероятност не пиеше и даже не говореше. Четеше по три книги наведнъж, едната беше логаритмична таблица, втората — натъпкана само с формули, а в третата нямаше нищо друго освен фотографии на спектрограми. В джоба си имаше портативен аритмограф, който много ловко използваше при изчисленията. От време на време, без да откъсва очи от своите формули, задаваше на Пиркс някакъв въпрос — Пиркс отговаряше, дъвчейки кекса. Стаята беше дупка с две легла едно върху друго, с душ, до който дебел човек не би могъл да се промъкне, и с табелки, призоваващи на всякакви езици за икономия на вода и електричество. Добре, че не забраняваха дълбокото дишане. Нали и кислородът се превозваше. Пиркс преглътна кекса с вода от крана и се убеди, че е много студена, чак зъбите му изтръпнаха — явно резервоарите бяха близо до базалтовата повърхност. И чудно нещо. Часовникът му приближаваше 11, електрическият часовник в стаята показваше 7 вечерта, а според часовника на Лангнер беше 10 минути след полунощ.

Нагласиха часовниците си по лунно време, но и това нямаше да помогне, защото Менделеев имаше друго, собствено време, както и цялата „онази страна“.

До старта на ракетата оставаха девет часа. Лангнер, без да каже нещо, излезе. Пиркс седна във фотьойла, после се пренесе под лампата, опита се да чете някакви стари, изпокъсани списания, които лежах на масичката, но не го свъртя и също излезе. Зад ъгъла коридорът преминаваше в неголям хол, където срещу монтирания в стената телевизор стояха няколко фотьойла. Австралия предаваше за Луна Главна някакви лекоатлетически състезания. Никак не го интересуваха, но стоя и гледа, докато му се доспа. Когато стана, излетя половин метър нагоре — беше забравил за слабото привличане. Всичко му беше станало безразлично. Кога най-после ще свали цивилните дрипи? Кой ще му даде скафандър? Къде ще получи инструкции? И въобще какво значи всичко това?

Може би щеше да тръгне да разпитва, дори да вдига скандали, но неговият другар, същият този доктор Лангнер, явно намираще положението за съвсем нормално, значи е по-добре да си държи езика зад зъбите.

Програмата свърши. Пиркс изключи телевизора и се върна в стаята. Не си представяше така пребиваването на Луната! Взе душ. През тънката стена се чуваха разговорите в съседната стая. Разбира се, познатите от ресторанта: туристи, които Луната довеждаше до блажено изстъпление. Не и него. Смени си ризата (все пак трябваше да върши нещо), а когато легна на леглото, се върна Лангнер. С четири нови книги.

Пиркс изтръпна. Започна да разбира, че Лангнер е фанатик на науката, нещо като по-малко издание на професор Меринус.

Лангнер простря на масата нови електрограми и като ги изучаваше през лупа с такава съсредоточеност, с каквато Пиркс не разглеждаше даже снимките на любимата си актриса, изведнъж го попита на колко години е.

— На 111 — каза Пиркс, а когато онзи вдигна глава, добави: — По двоичната система.

Лангнер за първи път се усмихна и почти заприлича на човек. Имаше здрави бели зъби.

— Руснаците ще ни изпратят ракета — рече най-последно. — Ще летим до тях.

— На Циолковски?

— Да.

Тази станция се намираще вече на „онази страна“. Значи още едно прехвърляне. Пиркс се замисли как ще преодолеят останалите сто километра. Навярно не с надземен превоз, а с ракета? Но за нищо не попита. Не искаше да издаде своето невежество. Изглежда, Лангнер каза още нещо, но Пиркс заспа, както беше облечен. Събуди се внезапно: Лангнер, наведен над него, го буташе по рамото.

— Време е — само каза той.

Пиркс стана. Изглежда, през цялото време онзи беше чел и писал: купчината листове с изчисления беше пораснала. В първия момент помисли, че Лангнер говори за вечерята, но ставаше дума за ракетата. Пиркс надяна натъпканата раница, тази на Лангнер беше още

по-голяма и пълна сякаш с камъни; после се изясни, че освен риза, сапун и четка за зъби, там има само книги.

Вече без митнически контрол и проверки се качиха на горния етаж, където ги чакаше ракетата за лунни свръзки — някога сребриста, а сега по-скоро сива, топчеста, на три разкрачени коленчато извити двайсетметрови крака. Не беше аеродинамична, понеже на Луната няма атмосфера. На такава Пиркс още не беше летял. Към тях трябваше да се присъедини някакъв астрохимик, но закъсня. Стартираха навреме само двамата.

Липсата на атмосфера създаваше много грижи: не можеше да се използват ни самолети, ни хеликоптери — нищо, освен ракети. Дори така удобните за пресечен терен машини на въздушна възглавница би трябвало да носят със себе си нужния запас от въздух, което е невъзможно. Ракетата е бърза, но не може да кацне къде да е; ракетите не обичат ни планини, ни скали.

Топчестото им триного насекомо зафуча, загърмя и тръгна право нагоре. Кабината беше около два пъти по-голяма от хотелската стаичка. В стените — илюминатори, отгоре — кръгъл прозорец, а кабината на пилота беше не отгоре, а отдолу, почти между кърмовите дюзи, за да вижда по-добре къде каца. Пиркс се чувствуваше като колетна пратка: изпращат го някъде, неизвестно къде и защо, не се знае какво ще стане после... Позната песен.

Излязоха на елиптична орбита. Кабината се наклони косо, влачейки дългите си „крака“. Луната се точеше под тях огромна, изпъкнала — като че ли на нея никога не беше стъпвал човешки крак. В пространството между Земята и Луната има такава зона, от която големината на двете тела изглежда еднаква. Пиркс добре помнеше впечатлението от първия полет. Земята — синкава, забулена, с размити очертания на континентите — изглеждаше по-нереална от каменната Луна с остро изрязан скален релеф; неподвижната ѝ тежест беше почти осезаема.

Летяха над Морето на Облаците, кратерът Булиалд беше останал назад, на югоизток лежеше Тихо в ореола на своите блестящи лъчи, пресичащи полюса чак до „онази страна“; както обикновено голямата височина създаваше неопределимо впечатление за висшата правилност на законите, по които се е формирал този скален череп. Пълният със слънчева светлина Тихо беше сякаш център на конструкцията: със

своите белезникави ръце обхващаше и прорязваше Морето на влагата и Морето на облаците; а северният му лъч, най-големият, изчезваше зад хоризонта в посока на Морето на спокойствието. Но когато, заобикаляйки от запад кратера Клавий, започнаха да се прилуняват над полюса и полетяха вече по „онази страна“ над Морето на мечтите, илюзията за правилност започна да изчезва заедно с височината, привидно гладката и тъмна повърхност на „морето“ разкри своите пукнатини и дупки. На североизток заблестяха зъбците на кратера Верне. Непрекъснато губеха височина и сега, отблизо, Луната се разкри такава, каквато беше — равнини, падини на кратери и пръстеновидни планински вериги, — всичко беше еднакво покрито с дупки от космическата бомбардировка; кръговете на скалните отломки и лавата се пресичаха и преплитаха, сякаш онези, които провеждаха този титаничен обстрел, все още не бяха доволни от направеното разрушение. Докато Пиркс се канеше да разгледа масива Циолковски, ракетата, тласната от включените за малко двигатели, застана вертикално: последното, което видя, беше океан от тъмнина, погълнал цялото западно полушарие — вече зад линията на терминатора, блестейки с челото си, стърчеше връх Лобачевски. Звездите в горния прозорец замряха неподвижно. Спускаха се надолу като в асансьор, при това имаха илюзия за влизане в атмосфера, понеже се гмурнаха в собствения си кърмов огън, който се съгъстваше под кърмата и газовете виеха, обтичайки външната броня. Облегалките автоматически се разтегнаха, през горния илюминатор Пиркс виждаше същите звезди, падаха надолу като камък, но се усещаше мекото, упорито съпротивление на гърмящите дюзи, които тласкаха в обратна посока. Изведнъж треснаха с пълна сила.

„Аха, стоим на огън!“ — помисли Пиркс, за да не забрави, че все пак е истински астронавт, макар още без диплома. Удар, нещо изтрака, избумтя, сякаш огромен чук удряше камъните, кабината меко се плъзна надолу, върна се нагоре — надолу-нагоре, и така доста дълго снова върху яростно бълбукащите амортизьори, докато трите двадесетметрови, конусовидно разперени „крака“ се впиха както трябва в скалните отломъци.

Накрая пилотът прекрати люлеенето, увеличавайки налягането в маслопровода — нещо изсъска и кабината увисна неподвижно.

Пилотът дойде при тях през люка в средата на пода и отвори стенния шкаф, в който — най-после! — се оказаха скафандрите.

Духът на Пиркс се повдигна, но не задълго. Имаше четири скафандъра: един за пилота, а освен него — малък, среден и голям. Пилотът моментално влезе в своя скафандър, само шлема не сложи и ги чакаше. Лангнер също бързо се справи. Само Пиркс, зачервен, изпотен и бесен не знаеше какво да прави. Средният скафандър му беше тесен, а големият — прекалено широк. В средния опираше глава в дъното на шлема. В големия се търкаляше като кокосова ядка в изсъхнала черупка. Естествено, всички му даваха добри съвети. Пилотът забеляза, че широкият скафандър е винаги за предпочитане пред тесния, и го посъветва да запълни празното място с бельо от раницата. Даже предлагаше да му даде одеялото си. Но за Пиркс самата мисъл да натъпче нещо в скафандъра изглеждаше кощунствена: цялата му астронавтска душа настръхна. Да се завива в някакви парцали?

Надяна по-малкия скафандър. Спътниците нищо не казаха. Пилотът отвори люка на шлюзовата камера, влязоха и тримата, пилотът завъртя винтовото колело и отвори изходния люк.

Ако не беше Лангнер, Пиркс щеше веднага да скочи и може би щеше да успее да си изкълчи крака още на първата крачка: до повърхността имаше двайсетина метра и въпреки слабото привличане, като се вземе предвид тежестта на скафандъра, щеше все едно да скочи от втория етаж върху купчина камъни, при това нестабилни.

Пилотът спусна сгъваема стълба и по нея слязоха — на Луната.

А тук никой не ги посрещна с цветя или триумфални арки. Нямаше жива душа. На по-малко от километър се възвишаваше бронираният купол на станция Циолковски, осветен от полегатите лъчи на кошмарното лунно слънце. Зад станцията се виждаше изсечената в скалите площадка за кацане, но тя беше заета: там в два реда стояха транспортни ракети, значително по-големи от тази, с която долетяха. Тяхната ракета, леко наклонена на една страна, почиваше на своя триножник; камъните под дюзите ѝ бяха почернели, опърлени от кърмовия огън. На запад местността беше почти плоска, ако може да се нарече плоско това безкрайно каменно стълпотворение, в което тук-там стърчаха канари, големи като здания. На изток местността се издигаше — отначало плавно, а после редицата от почти вертикални

склонове преминаваше в главния масив Циолковски; неговата стена, измамно близка, лежеше в сянка и беше черна като въглен. На десетина градуса над хребета на Циолковски пламтеше слънцето: така ослепително, че в тази посока не можеше да се гледа. Пиркс спусна веднага филтъра над стъклото на шлема, но това не помогна кой знае колко. Само гдето вече не трябваше да примижава.

Внимателно стъпвайки по неустойчивите скални парчета, те потеглиха към станцията. Веднага загубиха от очи ракетата, понеже навлязоха в недълбока котловина. Станцията господствуваше над нея и над цялата местност; три четвърти от зданието беше потънало в монолитната скала, която приличаше на взривена крепост, все още помнеща мезозойските времена. Сходството на остро срязаните ъгли с отбранителни кули беше поразително, но само отдалече — колкото повече се приближаваха, толкова по-ясно „кулите“ губеха формите си, стопяваха се, а опасващите ги черни ивици се оказваха дълбоки пукнатини. Все пак като за Луната местността беше относително равна и те се движеха бързо. Всяка стъпка вдигаше облаче прах, този знаменит лунен прах, който се вдигаше над пояса, обгръщаше ги с млечнобяла пелена и не искаше да се утаи. Затова не вървяха в колона, а в редица, и когато при самата станция Пиркс се обърна, видя целия изминат път: обозначаваха го три пухкави, извити като змии линии от този прах, по-светъл от всеки земен.

Пиркс знаеше за него доста интересни неща. Първите покорители са били поразени от това явление: за праха знаеха, но в безвъздушното пространство дори и най-дребните частици би трябвало веднага да падат. А лунният прах никак не искаше. И — което е особено интересно — само денем. На слънце. Оказа се, че електрическите явления тук протичат не както на Земята. На Земята има атмосферни разряди, светкавици, гръм, огньовете на свети Елм. На Луната, естествено, ги няма. Но скалите, бомбардирани от излъчваните частици, се зареждат със същия заряд, както в покриващия ги прах. И тъй като еднаквите заряди се отблъскват, вдигнатият прах поради електростатическото отблъскване стои понякога цял час. Когато по слънцето има повече петна, луната „праши“ повече. При спадане на слънчевата активност — по-малко. Това явление изчезва едва няколко часа след настъпването на нощта — тукашната ужасна нощ, която могат да издържат само специалните,

двуслойни скафандри, построени по принципа на термоса и тежки, даже тук дяволски тежки.

Тези научни размишления на Пиркс бяха прекъснати от пристигането им до главния вход на станцията. Приеха ги радушно. Когато видя научния ръководител на станцията, професор Ганшин, Пиркс се смути: във високия си ръст той виждаше известна компенсация за своята кръглолика физиономия. Но Ганшин гледаше Пиркс отгоре надолу и не в преносен смисъл. Дословно. А неговият колега, физикът Пнин, беше още по-висок. Сигурно имаше два метра.

Там имаше още трима руснаци, а може би и повече, но не се показваха — сигурно бяха дежурни. Горе бяха астрономическата обсерватория и радиостанцията; наклонен тунел, изсечен в скалата и циментиран, водеше до отделен купол, над който се въртяха огромните решетки на радарите, а през илюминаторите се виждаше на самия връх Циолковски нещо като ослепително сребриста, симетрична паяжина — това беше главният радиотелескоп, най-големият на Луната. Дотам можеше да се отиде за половин час по въжена линия.

После стана ясно, че станцията е доста по-голяма, отколкото изглежда. В подземията имаше огромни резервоари за вода, въздух и продукти; в невидимо от котловините крило на станцията, вградено в скална пукнатина, се намираха преобразователите на лъчистата енергия на Слънцето в електричество. И имаше още нещо, съвсем изумително; огромен хидропонен солариум под кварцов купол, армиран със стомана; освен множеството цветя и големи резервоари с някакви водорасли, доставящи витамини и белтъчини, в средата растеше бананова палма. Пиркс и Лангнер изядоха по един банан, отгледан на Луната. Пнин, усмихвайки се, им обясни, че бананите не влизат в ежедневния порцион на екипа, а са предимно за гостите.

Лангнер, който донякъде се ориентираше в лунното строителство, започна да разпитва за особеностите на конструкцията на кварцовия купол, която го порази повече от бананите; това беше действително уникална постройка. Понеже навън беше безвъздушно пространство, корпусът трябваше да издържи постоянно налягане от девет тона на квадратен метър, което при размерите на солариума правеше внушителната цифра две хиляди и осемстотин тона. С такава сила затвореният тук въздух се стремеше да взриви отвътре кварцовата обвивка. Принудени да се откажат от железобетона, конструкторите

бяха сложили в кварца заварени ребра, които предаваха цялата сила на налягането, почти три милиона килограма, нагоре върху диск от иридий; отвън дискът се поддържаше от мощни стоманени въжета, закотвени дълбоко в базалтовите скали. Така че това беше единствен по рода си „привързан кварцов балон с въздух“.

От солариума отидоха направо в столовата да обядват. На станцията тъкмо беше настъпило времето за обяд. За Пиркс това беше вече трети обед: вторият изяде в Луна Главна, а първият — в ракетата. Имаше чувството, че на Луната непрекъснато обядват.

Столовата, която беше и каюткомпания, се оказа неголяма; стените бяха покрити с дърво — не плоскости, а чамови летви. Дори и на смола миришеше. След ослепителните лунни пейзажи тази необикновено „земна“ обстановка беше особено приятна. Впрочем професор Ганшин им призна, че само тънкият горен слой е направен от дърво — по-малко да тъгуват по Земята.

Нито на обед, нито после се говори за „Менделеев“, за произшествието, за нещастните канадци или за предстоящото отлитане — сякаш двамата бяха дошли на гости и щяха да стоят бог знае колко дълго.

Руснаците се държаха така, сякаш си нямаха друга работа освен беседата с тях — разпитваха какво ново има на Земята, как е на Луна Главна; в порив на откровеност Пиркс призна своята стихийна неприязън към лунните туристи и тяхното държане — по всичко личеше, че го слушаха с одобрение. Едва след известно време се забелязваше, че ту този, ту онзи от домакините излизаше някъде, за да се върне след малко. Изясни се, че ходят в обсерваторията, понеже на Слънцето се е появил много красив протуберанс — достатъчно беше да се произнесе тази дума, и за Лангнер всичко друго престана да съществува. Свойствената на учените несъзнателна самозабрава обхвана цялата маса. Донесоха фотографии, после показаха филма, заснет от коронографа. Протуберансът беше наистина изключителен, дълъг три четвърти милиона километра, и напомняше допотопно чудовище с огнедишаща паст. Разбира се, въпросът не беше в зоологическата прилика. Когато запалиха лампите, Ганшин, Пнин, третият руски астроном и Лангнер започнаха да разговарят — очите им блестяха, те бяха глухи за всичко останало; някой напомни за прекъснатия обед, — върнаха се в столовата, но и тук, отмествайки

настрана чиниите, всички започнаха да изчисляват нещо върху книжните салфетки. Накрая доктор Пнин се смили над Пиркс, за когото всичко това беше китайско писмо, и го покани в своята стая — малка, но достойна за възхищение: от широкия ѝ прозорец се откриваше гледка към източния връх на хребета Циолковски. Слънцето — ниско, зеещо като вратата на ада, хвърляше в хаоса на скалните натрупвания втори хаос — сенки, чиято чернота поглъщаше контурите, сякаш зад осветената част на камъка се отваряше дяволски кладенец, водещ до самия център на Луната. Там, в тази пустота, сякаш се разтваряха върховете, наклонените кули, иглите, обелиските, които изскачаха тук-там от мастилената тъмнина като езици на вкаменен огън; погледът се губеше сред това стълпотворение от несъвместими форми и намираше съмнително облекчение само в кръглите черни ями, подобни на празни очни кухни; това бяха очите на малките кратери, изпълнени до ръба с тъмнина.

Пейзажът беше единствен по рода си. Пиркс беше идвал на Луната (което спомена шест пъти по време на разговора), но никога по това време, девет часа преди залез. Дълго седяха до прозореца. Пнин го наричаше „колега“, а той не знаеше как да отговори и лавираше из граматиката с всички сили. Руснакът имаше фантастична колекция от снимки, правени по време на катерене — той, Ганшин и още един, който в момента беше на Земята, през свободното си време се занимаваха с алпинизъм.

Някои се опитваха да въведат в употреба термина „лунизъм“, но той не се прие, още повече че съществуваха Лунни Алпи.

Пиркс, който ходеше да се катери още преди влизането в института, намери братска душа и започна да разпитва Пнин за разликата между лунната и земна техника на катерене.

— Колега, трябва да помните едно нещо — отговори Пнин, — само едно нещо. Правете всичко „както в къщи“, докато е възможно. Тук лед няма — освен може би в най-дълбоките пукнатини, и то крайно рядко — сняг, естествено, също; така че уж е много лесно, още повече, че можеш да паднеш от трийсет метра и нищо да не ти се случи — но за това не трябва дори да се помисля.

— Защо? — учуди се Пиркс.

— Защото тук няма въздух — обясни астрофизикът. — И колкото и дълго да ходите, пак няма да се научите правилно да определяте

разстоянията. Тук дори далекомерът не винаги помага, пък и кой ходи с далекомер? Качваш се на върха, поглеждаш в пропастта и ти се струва, че е не повече от петдесет метра. А тя може да е петдесет, може да е триста, а може да е и петстотин. Веднъж ми се случи... Впрочем знаете как стават тези работи. Ако веднъж си внушиш, че ще паднеш, то рано или късно наистина ще се случи. На Земята главата си разбиеш — ще зарасте, а тук един добър удар по шлема, стъклото се пуква — и край. Така че дръжете се, както в земните планини. Кое то си позволявате там — можете да си позволите и тука. Освен скачането през пукнатини. Дори да ви се струва, че е само десет метра, все едно метър и половина на Земята, най-напред потърсете камък и го хвърлете отгатък. Проследете полета му — макар, искрено казано, най-сърдечно ви съветвам, въобще да не скачате. Защото човек скочи няколко пъти на двайсет метра, а после и пропастите не го плашат, и планината му е до коляно — а тогава чакай произшествия. Спасителна служба тук няма... така че сам разбирате.

Пиркс запита за Менделеев. Защо станцията е почти на върха, а не долу? Труден ли е пътят? Сигурно ще трябва да се катерят?

— До истинско катерене не се стигна, но пътят е опасен — и то, защото падна каменна лавина. От Слънчевата врата. Помете пътя... Колкото до разположението на станцията — неудобно ми е да говоря. Особено сега, след това нещастие... Но вие, колега, сигурно сте чели за него?...

Пиркс, ужасно сконфузен, изпъшка, че тъкмо тогава е бил в изпитна сесия. Пнин се усмихна, но веднага стана сериозен.

— И така... Луната е международно владение, но всяка държава има своя зона за научни изследвания — наше е това полушарие. Когато стана ясно, че радиационните пояси смущават преминаването на космичните излъчвания на полукълбото, обърнато към Земята, англичаните ни помолиха за разрешение да построят станция на нашата страна. Ние не възразихме. Тъкмо подготвихме строеж на хребета Менделеев, затова им предложихме този район, като те вземат всичките занесени от нас строителни материали, а после ще си оправяме сметките. Англичаните се съгласиха, а после отстъпиха Менделеев на канадците, понеже Канада влиза в Британската Общност. За нас това не променяше нещата. Тъй като вече бяхме правили предварително проучване на района, един от нашите —

професор Анимцев, влезе в състава на групата на канадските проектантите като консултант, добре запознат с местните условия. Изведнъж научихме, че англичаните все пак ще участвуват в тази история. Те изпратиха Шеннер и той заяви, че на дъното на кратера могат да възникнат потоци от вторична радиация, която ще деформира резултатите от изследването. Нашите специалисти смятат, че това е невъзможно, но в края на краищата решаваха англичаните: това щеше да бъде тяхна станция. Те решиха да я изнесат на върха. Разноските, естествено, нараснаха ужасяващо. А цялата разлика в стойността финансираха канадците. Но както и да е. В чуждите джобове не надничаме. Определиха мястото на станцията, започнаха да проектират пътя. Анимцев ни съобщи: отначало англичаните искали да прехвърлят през две пропасти железобетонни мостове, но канадците не се съгласили, защото от това стойността щяла да нарасне почти двойно. И ето че искат да се вклинят във вътрешния склон на хребета и с насочени взривове да пробият две скални възвишения. Предупреждавам ги — това може да наруши равновесието на кристалния базалтов фундамент. Не слушат. Какво да правя? Какво можехме да направим? Не са деца. Имаме по-богат селенологичен опит, но щом не се вслушват в съветите, няма да се натрапваме. Анимцев декларира особено мнение и с това завърши. Започнаха да взривяват скалата. Първата безсмислица — изборът на мястото — повлече зад себе си втора, а резултатите за съжаление не ни оставиха дълго да ги чакаме. Англичаните построиха три противолавинни стени, пушнаха станцията, по пътя тръгнаха гъсенични транспортъри — ето, моля, всичко е наред. Станцията работи три месеца, когато в основата на каменния навес под Слънчевата врата, под тази огромна щърбавина на западния край на хребета, се появиха пукнатини...

Пнин стана, измъкна от едно чекмедже няколко големи снимки и ги показа на Пиркс.

— Ето, на това място. Тук има, или по-точно — имаше плоча, дълга километър и половина, на места надвиснала над пропастта. Пътят вървеше горе-долу на една трета от височината, по тази червена линия. Канадците вдигнаха тревога. Анимцев (той все още стоеше там да ги увещава) им обясни: разликата между дневната и нощната температура е триста градуса. Пукнатините ще се увеличават, нищо не може да се направи. Нима може да се подпре плоча от километър и

половина! Пътят трябва веднага да се затвори, а до станцията, след като е построена, да се прокара възжена линия. А те викат експерт след експерт от Англия, от Канада и започва истинска комедия: експертите, които казват същото, както Анимцев, веднага си заминават за в къщи. Остават само онези, които виждат начин да се справят с пукнатините. Започват да пломбират с цимент. Дълбоко инжектиране, наклонени подпори, циментират и циментират, а крайт не се вижда — което зациментират през деня — се пука през първата нощ. Вече по наклона падат малки лавини, но каменните стени ги спират. Строят система от клинове, за да разсейват големите лавини. Анимцев им втълпява, че въпросът не е в лавините: цялата плоча може да падне! Жал ми беше да го гледам, когато идваше при нас. Този човек излизаше от кожата си; виждаше приближаващата опасност и нищо не можеше да направи. Ще ви кажа безпристрастно: англичаните имат прекрасни специалисти, но въпросът беше не в специалистите по селенология, а в престижа: бяха построили път и не можеха да отстъпят. Накрая Анимцев изложи своя не знам кой поред протест и си отиде. После научихме, че между англичаните и канадците започнали спорове и търкания — заради плочата, заради крайчето на така нареченото Орлово крило. Канадците искаха да я взривят — ще разруши пътя, но затова пък ще може да се построи нов, безопасен. Англичаните възразяваха — впрочем, това беше утопия; Анимцев изчисли, че ще бъде нужен шестмегатонен водороден заряд, а конвенцията на ООН забранява използването на радиоактивни материали като взривни вещества. И така се караха и дърпаха, докато плочата рухна... Англичаните после писаха, че за всичко са виновни канадците, отхвърлили първоначалния проект — онези железобетонни виадукти...

Пнин погледна друга снимка, изобразяваща увеличената почти двукратно щърбавина на хребета; с черни точки беше обозначено мястото на срутването, което засипа и унищожи шосето заедно с всичките му укрепления.

— В резултат на това станцията е понякога недостъпна. През деня е лесно да се отиде — няколко големи прехода по гребена, само че е опасно, както ви казах — затова пък през нощта е практически невъзможно. Ние тук нямаме Земя, сам знаете...

Пиркс разбра за какво говори руснакът: на тази страна дългите лунни нощи не се осветяват от огромната лампа на Земята.

— А с инфрачервени не може ли? — попита Пиркс.

Пнин се усмихна.

— Инфрачервени очила? Какви ти инфрачервени, колега, щом един час след залеза скалите изстиват до сто и шейсет градуса под нулата... Теоретично би могло да се ходи с радиоскоп, но опитвал ли сте някога да се катерите по такъв начин?

Пиркс призна, че не е опитвал.

— И не ви съветвам. Това е крайно комплициран начин за самоубийство. Радарът е добър в равнината, но не и върху отвесна скала...

Влязоха Лангнер и Ганшин — беше време за тръгване. До Менделеев имаха половин час с ракета, после още два часа пеша, а след седем часа залязваше слънцето. Седем часа са като че ли прекален запас. Но се изясни, че с тях ще лети и доктор Пнин. Опитаха се да обяснят, че това е излишно, но домакините не искаха и да чуят.

Вече тръгнаха, когато Ганшин попита нямат ли някакво съобщение за Земята — друг подобен случай няма да има скоро. Наистина между станциите Менделеев и Циолковски имаше радиовръзка, но след седем часа с пресичането на терминатора започват силни смущения.

Пиркс си помисли, че не би било зле да изпрати на сестрата на Матерс „поздрави от онази страна“, но не се реши. Така че благодариха и слязоха долу, където пък стана ясно, че руснаците ще ги изпратят до самата ракета. Тук Пиркс не издържа и се оплака от скафандъра, който му се е паднал. Подбраха му друг, а онзи остана в шлюзовата камера на Циолковски.

Руският скафандър беше по-различен от тези, които Пиркс познаваше: имаше не два, а три филтъра — за високо слънце, за ниско слънце и тъмнооранжев — за прах. По другояче бяха разположени и въздушните клапани, а в ходилата имаше много забавно устройство: те можеха да се надуват и тогава се ходеше като по възглавници. Камъните изобщо не се чувствуваха, а външният слой на подметката идеално прилепваше до най-гладката повърхност. Това беше „високопланински“ модел. Освен това скафандърът беше наполовина сребрист, наполовина черен. Когато обърнеш черната страна към

слънцето, започваш да се изпотяваш, а когато сребрилата — полъхва приятен хлад. На Пиркс това се стори не съвсем удачно хрумване: няма винаги можеш да се обръщаш към слънцето с която искаш страна. Ще вървиш със задника напред или как?

Руснаците се разсмяха. Показаха му превключвател на гърдите, с който се сменяше мястото на сребристия и черния цвят. Скафандърът можеше да се направи черен отпред, а сребрист отзад — и обратно. Интересен беше начинът, по който цветовете се преместваха. Между прозрачната външна обвивка на скафандъра от твърда пластмаса и фактическия му корпус имаше тясно пространство, изпълнено с два вида оцветители или по-скоро полутечни вещества. Те просто се преместваха под налягането на кислорода от дихателната апаратура.

Но вече беше време за отлитане. Преди малко, ослепен от слънцето, Пиркс не успя да разгледа шлюзовата камера. Едва сега забеляза, че беше конструирана по особен начин — цялата ѝ външна стена можеше да се отмества. Пнин обясни, че благодарение на това може да влизат или излизат всякакъв брой хора и не се хаби излишен въздух. Пиркс усети нещо като завист — камерите в института бяха прослужили сандъци, остарели най-малко с пет години, а пет години технически прогрес — това е цяла епоха.

Слънцето като че ли не беше слязло по-ниско. Странно беше ходенето с надувни подметки — сякаш плуваш над почвата, — но докато стигнат ракетата, това усещане изчезна.

Професорът долепи шлема си до шлема на Пиркс и извика няколко прощални думи, после си подадоха ръце в тежки ръкавици и се вмъкнаха след пилотите в търбуха на ракетата, която леко се сниши под тяхната тежест.

Пилотът почака, докато изпращачите се отдалечат на безопасно разстояние, и включи двигателите. В скафандъра унилият грохот на нарастващата тяга звучеше глухо, като зад дебела стена. Привличането нарасна, но те дори не почувствуваха кога ракетата се отдели от повърхността. Само звездите в илюминаторите се разлюляха, а скалистата пустиня, която се виждаше през долните отвори, се провали и изчезна.

Сега летяха съвсем ниско и затова нищо не виждаха — само пилотът следеше бягащия под ракетата призрачен пейзаж. Ракетата

висеше вертикално като хеликоптер. Нарастването на скоростта се познаваше по засиления грохот и леката вибрация на целия корпус.

— Внимание, слизаме! — прозвуча в шлемофона. Пиркс не разбра кой говори по бордовото радио — пилотът или Пнин. Креслата се разтегнаха. Въздъхна дълбоко, стана лек, толкова лек, че току-виж, полетял към тавана; инстинктивно стисна облегалката. Пилотът рязко натисна спирачките, дюзите забумтяха, засвистяха, воят на пламъците, които се виеха покрай стените в обратна посока, стана непоносим, привличането се засили, после намаля — и Пиркс усети слаб двоен удар — кацнаха. В следващия миг стана нещо неочаквано. Ракетата, която беше започнала своите люлеещи движения нагоре-надолу, сякаш подражавайки на кацането на дългоногите насекоми, изведнъж се наклони и започна да се свлича настрана под нарастващия грохот на камъните.

— Катастрофа — изтръпна Пиркс. Не се изплаши, но инстинктивно напрегна мускули. Спътниците му лежаха неподвижно. Двигателите мълчаха. Отлично разбираше пилота: ракетата се свличаше заедно с каменния сипей, като се спъваше и залиташе, и тягата на двигателите, преди да ги издигне — при рязко свиване на някой „крак“, — можеше да ги катурне и хвърли върху скалите.

Трясъкът и воят на каменните блокове, които се търкаляха под стоманените лапи на ракетата, отслабнаха и накрая съвсем утихнаха. Още няколко струи чакъл звъннаха в стоманата, още някакъв отломък потъна под тежестта на шарнирния „крак“ и кабината постепенно затихна, наклонена на десетина градуса.

Пилотът се измъкна от своя кладенец малко сконфузено и започна да обяснява, че структурата на терена се е променила: изглежда, по северния склон е паднала нова лавина. Той кацнал на сипея под стената, за да им бъде по-близо.

Пнин отговори, че това не е най-добрият начин за съкращаване на пътя — сипейт не е космодром и без нужда не трябва да се рискува. С това краткият диалог завърши, пилотът ги пусна в шлюзовата камера и по стълбата се спуснаха върху камъните.

Пилотът остана в ракетата да чака връщането на Пнин, а те тръгнаха след високия руснак.

Пиркс смяташе, че познава Луната. Оказа се, че се е лъгал. Районът на станцията Циолковски беше улица за разходки в сравнение

с мястото, където попаднаха. Ракетата, наклонена на максимално разкрачените си „крака“, потънали в каменната лавина, стоеше само на триста метра от границата на сянката, която хвърляше главният масив на хребета Менделеев. Пламтящата в черното небе дупка на слънцето почти докосваше зъбците на хребета, които на това място сякаш се разтопяваха — но това беше илюзия. Не бяха илюзия обаче отвесните скали, стърчащи от тъмнината на един или два километра разстояние; по жлебовете към нарязаната от дълбоки клисури равнина, която беше дъно на кратер, се стичаха ужасяващо белите конуси на сипеите; местата на скорошните срутвания се познаваха по размитите очертания на камъните, покрити с прах, която се утаяваше по цели часове. Напуканата лава по дъното на кратера също беше покрита със слой светъл прах; цялата Луна беше напудрена от микроскопичните частици на метеоритите — този мъртъв дъжд, който вече милиони години падаше върху нея от звездите. От двете страни на пътеката — тя беше всъщност струпване на скали и камъни, толкова диво, колкото и всичко наоколо — наричаше се така само защото беше обозначена със зациментирани алуминиеви мачти, всяка от които завършваше накрая с нещо като рубинова топка; от двете страни на този път, който водеше нагоре по сипея, стояха наполовина осветени, наполовина черни като галактическа нощ стени: с тях не можеха да се сравняват даже грамадите на Алпите или Хималаите.

Слабото лунно привличане позволяваше на камъните да се подреждат във форми, родени сякаш в кошмарен сън, и да ги запазват с векове. Даже привикналите с гледката на пропастта очи постепенно губеха своята увереност по пътя към върха, а останалите сетива още повече засилваха впечатлението за нереалността и невъзможността на този пейзаж: бели парчета пемза при докосване с крак политаха нагоре като мехури, а и най-тежкият базалтов блок, хвърлен по сипея, се търкаляше неестествено бавно и продължително и падаше беззвучно, сякаш всичко ставаше насън.

След няколко стотин крачки цветът на скалите се промени. Реки от розоват порфирит заграждаха от двете страни клисурата, по която вървяха. Скалите бяха струпани на височина около няколко етажа и така захванати с острите си ръбове, сякаш чакаха едно докосване, за да рухнат надолу като неудържима лавина.

Пнин ги водеше през тази гора от вкаменени взривове, крачейки не много бързо, но безпогрешно. Понякога плочата, на която поставяше крака си в огромната обувка на скафандъра, се разклащаше. Тогава Пнин замираше за миг и или продължаваше напред, или заобикаляше мястото, познавайки по само нему известни белези дали скалата ще издържи тежестта на човека. При това звукът, който говори толкова много на алпиниста, тук не съществуваше. Една от базалтовите скали, край които минаваха, се срути без видима причина и се понесе надолу по склона със забавено, някак сънливо движение, повлече след себе си маса камъни, които се юрнаха с яростни скокове, докато белият като мляко прах скри по-нататъшния път на лавината. Зрелището беше съвсем като в трескаво блънуване — огромните скали се сблъскваха съвсем безшумно, дори потреперването на почвата не се усещаше през надувните подметки. Зад острата чупка при следващия завой Пиркс видя следите на лавината и самата нея — вече като вълнист облак, който ласкаво разстила кълбото си. С инстинктивно безпокойство потърси ракетата, но тя беше в безопасност — стоеше както преди, на един-два километра, виждаше блестящото ѝ коремче и трите чертички на крачетата. Сякаш странно лунно насекомо беше кацнало на стария сипей, който преди му се струваше стръмен, а оттук изглеждаше плосък като маса.

Когато се приближиха към ивицата на тъмнината, Пнин ускори крачките си. Пиркс беше така погълнат от свирепия ужас, който излъчваше обстановката, че нямаше време да наблюдава Лангнер. Едва сега забеляза, че малкият астрофизик стъпва уверено и никак не се спъва.

Наложи се да прескачат четириметрова пукнатина. Пиркс вложи в скока твърде много сила; полетя нагоре и безсмислено махайки с крака, падна на цели осем метра от другата страна на пропастта. Само такъв лунен скок можеше да даде на човека нов опит, който нямаше нищо общо с фокусите на туристите в хотела.

Влязоха в сянката. Докато се намираха сравнително близко до осветените скали, техните отблясъци все пак им помагаха, пронизваха мрака и играеха върху релефа на скафандрите. Но съвсем скоро мракът се сгъсти толкова много, че спътниците не се виждаха. В сянката беше нощ. Пиркс усети студа ѝ през всички антитермични слоеве на скафандъра; този студ не достигаше непосредствено до тялото, не

пареше кожата, но показваше най-вече своето мълчаливо ледено присъствие: някои плочи на бронирания скафандър затрепераха, изстудени под минус двеста градуса. Когато очите привикнаха, Пиркс забеляза, че топките по върховете на алуминиевите мачти излъчват доста ярка червена светлина; зърната на тази рубинова огърлица се виеха нагоре и изчезваха в светлината на слънцето — там разделеният скален хребет се спускаше към равнината с три отвесни склона, натрупани един върху друг; разделяха ги тесни хоризонтални размествания на горните плочи, които образуваха нещо като остри корнизи. Стори му се, че изчезващата в далечината редица от мачти води до една от тези площадки, но помисли, че това би било невъзможно. Горе, през разсечения сякаш от удар на мълния главен връх на Менделеев се промъкваше почти хоризонтален сноп слънчева светлина. Той напомняше взрив, избухващ в глухо мълчание, който плиска разкалена белота върху скалните зъбери и урви.

— Там е станцията — дочу в шлема близкия глас на Пнин.

Руснакът се спря на границата между нощта и деня, студа и зноя, показвайки нагоре, но Пиркс не видя нищо освен стръмнини, чернеещи въпреки слънцето.

— Виждате ли Орела?... Така нарекохме този хребет. Ето главата, там е клюнът, а това е крилото!...

Пиркс виждаше само струпване на светлини и сенки. Над източната, искряща граница на хребета стърчеше остър наклонен зъбер — поради липсата на замъгляване от въздуха, което да размива очертанията, той изглеждаше съвсем близо. И изведнъж Пиркс видя целия Орел. Крилото беше именно тази стена, към която отиваха; горе, на фона на звездите, се открояваше главата; наклоненият зъбер беше клюнът.

Погледна часовника си. Вървяха вече четиридесет минути. Значи има поне още толкова.

Пред следващата ивица тъмнина Пнин се спря, за да превключи климатизатора си. Пиркс се възползува от това и запита накъде води пътят.

— Там — Пнин показа с ръка надолу.

Пиркс видя само пропаст, а на дъното ѝ — конус на сипеи, от който стърчаха огромни скални отломки.

— Оттам се откъсна плочата — обясни Пнин, като се обърна към просеката в гребена. — Това е Слънчевата врата. Сеизмографите ни на Циолковски зарегистрираха сътресението; по приблизителни изчисления е рухнал около половин милион тона базалт...

— Момент... — прекъсна го зашеметеният Пиркс. — А как доставят сега горе припасите?

— Сами ще видите, като стигнем — отговори Пнин и тръгна напред.

Пиркс го последва, блъскайки си главата над обяснението на загадката, но нищо не измисли. Нима мъкнат на гръб всеки литър вода, всяка бутилка кислород? Това е невъзможно. Сега вървяха по-бързо. Над пропастта стърчеше последната алуминиева мачта. Тъмнината ги обгърна. Включиха челните рефлектори; бледите петна трепереха, прескачайки от една каменна издатина на друга; вървяха по корнизата, който понякога се стесняваше до две педи. Вървяха като по въже по съвсем плоската полица — нейната грапава, вълниста повърхност даваше добра опора. Все пак достатъчна беше една грешна стъпка, завиване на свят...

„Защо не се завързахме?“ — помисли Пиркс. В този момент светлото петно отпред спря. Пнин ги чакаше.

— Въжетото — каза той.

Подаде края на въжетото на Пиркс, а той, като го прокара през специалната карабина на пояса, го прехвърли на Лангнер. Преди да тръгнат, Пиркс успя, облегнат на скалата, да погледне надолу.

Цялото дъно на кратера лежеше под него като на длан — черните клисури на лавата изглеждаха като мрежа от пукнатини. Ниският централен конус хвърляше дълга сянка.

Къде беше ракетата? Не успя да я открие. Къде е пътят? Онези криволици, обозначени с редица алуминиеви мачти? Също бяха изчезнали. Виждаше се само пространството на скалния циркус в ослепителен блясък и черни сенки, проточени от една купчина камъни до друга; светлото каменно брашно подчертаваше релефа на терена с неговите гротескни групи от кратери, все по-малки — само в района на хребета Менделеев те бяха стотици с различен диаметър — от петстотинметрови до едва забележими; всички бяха идеално кръгли, с полегат външен склон и по-стръмен вътрешен; в центъра им имаше неголямо възвишение или конус, в краен случай — издатина като пъп;

най-малките от тях бяха точно копие на средните, средните — на по-големите, а всичко това бе обхванато от огромните скални стени на този пръстен с трийсеткилометров диаметър.

Съжителството на хаос и порядък дразнеше човешкия разум; в това съзидание и разрушение на формите по единен образец имаше и математическо съвършенство, и пълната анархия на смъртта. Погледна нагоре и назад — през Слънчевата врата продължаваха да струят потоци бяла горещина.

След няколко стотин крачки зад тесен жлеб скалата се отдръпна — все още вървяха в сянката, но стана по-светло от лъчите, отразявани от вертикалния каменен боздуган, който изникна от мрака на някакви си два километра; пресякоха чакълест сипей и пред тях се откри доста полегат, ярко осветен склон. Пиркс започна да усеща странно вцепенение — не на мускулите, а на разума, навярно от пренапрегнатото внимание — защото всичко му се струпа наведнъж, и Луната с дивите ѝ планини, и ледената нощ с приливи на неподвижен зной, и това страхотно, всепоглъщащо мълчание, сред което човешкият глас, прозвучаващ от време на време в шлема, изглеждаше съвсем неправдоподобен и неуместен... Сякаш някой беше занесъл на връх Матерхорн златна рибка в аквариум: толкова неуместен беше човешкият глас в това мъртво обкръжение.

Пнин сви зад последния връх, който хвърляше сянка, и цял пламна, сякаш обхванат от огън — същият огън плисна в очите на Пиркс, докато съобрази, че това е слънцето, че са се добрали до горния, оцелял участък на пътя.

Сега вървяха един до друг, пуснали и двата слънчеви филтъра на шлемовете.

— Ей сега ще стигнем — каза Пнин.

По това шосе наистина можеха да се движат машини. Беше изсечено в скалата — по-точно прокарано с направлявани взривове; водеше под навеса на Орловото крило до самия връх на кратера; там имаше нещо като седловина с естествен скален котел, подрязан отдолу. Този котел помогна да се уреди снабдяването на станцията след катастрофата. Транспортната ракета донасяше припасите и специален миномет, предварително прострелян по целта — същия скален басейн, — започваше да изстрелва контейнери. Няколко от тях обикновено се разбиваха, но повечето издържаха и изстрела, и удара в скалата,

защото бронираните им корпуси бяха невероятно здрави. По-рано, когато нямаше още нито Луна Главна, нито каквито и да е станции, единственият начин за снабдяване на експедициите в Централния залив беше хвърлянето на такива контейнери от ракетите — и понеже тук парашутите бяха съвсем безполезни, трябваше да конструират тези дуралуминиеви или стоманени сандъци така, че да издържат удара при падането. Пускаха ги като бомби, а после участниците в експедицията ги търсеха — разпръснати понякога върху цял квадратен километър. Сега тези контейнери отново влязоха в работа.

Зад седловината шосето вървеше под самия гребен към северния връх на Орловата глава; на някакви си триста метра по-надолу проблясваше бронираният калпак на станцията. От страната на склона го обкръжаваше полупръстен от скали — те са се търкулнали към пропастта, но са били задържани от стоманения купол. Няколко такива скали лежах на бетонната площадка пред входа на станцията.

— Нима не можеше да се намери по-добро място?! — не можа да се сдържи Пиркс.

Пнин, който беше стъпил на първото стъпало на площадката, се спря.

— Все едно, че слушам Анимцев — каза той и Пиркс долови в гласа му смях.

* * *

Пнин си тръгна — сам — четири часа преди залязването на слънцето. Всъщност тръгна през нощта, защото почти целият път, който трябваше да измине, беше вече покрит с непрогледен мрак; Лангнер, който познаваше Луната, каза на Пиркс, че когато са идвали насам, още не е било наистина студено — скалите все още са изстивали. Истинският студ започва примерно час след настъпването на тъмнината.

С Пнин се договориха, че ще се обади, когато стигне на ракетата — и наистина след час и дващест минути чува гласа му по радиото. Размениха само по няколко думи, не трябваше да се губи време, още повече че този път стартирането щеше да стане в трудни условия — ракетата не стоеше вертикално, а лапите ѝ бяха потънали дълбоко в

сипея и действуюаха като баластни котви. Пиркс и Лангнер отместиха стоманените капаци на прозореца и видяха този старт — макар и без началото, защото склоновете на главния хребет закриваха ракетата. Изведнъж тъмнината, гъста и безформена, бе пронизана от огнена линия, а отдолу се изви червеникаво зарево — това беше светлината от огъня на дюзите, отразена от вдигналия се прахоляк. Огненото острие се издигаше все по-високо и по-високо, ракетата не се виждаше, само тази разкалена струна, която ставаше все по-тънка, късаше се, разпадаше се на ивици — нормална пулсация на двигател, работещ на пълна мощност. Пиркс и Лангнер вдигнаха глави — огнената линия на полета вече водеше сред звездите; после тя плавно се отклони от вертикалата и с красива дъга изчезна зад хоризонта.

Останаха сами, в тъмното, нарочно бяха изгасили всички светлини, за да видят по-добре старта. Затвориха бронирания капак на прозореца, светнаха лампите и се спогледаха. Лангнер леко се усмихна и прегърбен във фланелената си риза на квадрати, отиде до масата, на която лежеше раницата му. Започна да измъква книги, една след друга, Пиркс стоеше разкрачен, опрян на вдлъбнатата стена, сякаш беше на палубата на отлитащ кораб. У него всичко се беше смесило: хладното подземие на Луна Главна, тесните коридори на хотела, асансьорите, туристите, които подскачаха към тавана и си разменяха разтопена пемза, полетът до Циолковски, високите руснаци, сребърната паяжина на радиотелескопа между хоризонта и черното небе, разказът на Пнин, вторият полет и накрая този ужасен преход сред каменния жар и студ, с пропастите, надничачи в стъклото на шлема. Не можеше да повярва, че само в няколко часа може да се вмести толкова много — времето се беше невероятно разтегнало, беше обхванало тези картини, беше ги погълнало, и сега те се връщаха, бореха се за надмощие. Затвори за миг възпалените сухи клепачи и отново ги отвори.

Лангнер систематично редеше книгите върху рафта и на Пиркс се стори, че разбира този човек: спокойните движения, с които подреждаше том след том, не говореха за тъпота или равнодушие. Този мъртъв свят не го гнетеше, защото му служеше: беше дошъл на станцията по желание, не тъгуваше по дома, защото дом за него бяха спектрограмите, резултатите от изчисленията и мястото, където се правеха; навсякъде се чувствуваше добре, щом беше успял така да се концентрира върху жаждата за знания; знаеше защо живее. Беше

последният човек, на когото Пиркс би признал своите романтични мечти за велик подвиг. Той вероятно нямаше и да се усмихне, както преди малко, а щеше да го изслуша и да се върне към своята работа. Само за миг Пиркс завидя на тази увереност и овладяност — но веднага почувствува, че Лангнер му е чужд, че няма какво да си кажат, а трябваше да преживеят заедно и започващата нощ, и деня след нея, и още една нощ... Огледа кабината, като че ли я виждаше за първи път. Покрити с пластмаса вдлъбнати стени. Закрит от брониран капак прозорец. Надничащи от пластмасата на тавана лампи. Няколко цветни репродукции между рафтовете със специална литература; тясна табелка в рамка — на две колони там бяха написани имената на онези, които са били тук. По ъглите празни кислородни бутилки, сандъци от консерви, пълни с разноцветни минерали, леки метални столове с найлонови седалки. Малка маса, над нея шарнирна работна лампа. През полуотворената врата се виждаше апаратурата на радиостанцията.

Лангнер подреждаше шкафа, пълен с негативи. Пиркс го заобиколи и излезе. От коридорчето наляво беше кухничката, направо — шлюзовата камера, надясно — две миниатюрни стаички. Надникна в своята. Освен легло, сгъваем стол, подвижна маса и полица нямаше нищо друго. Таванът от едната страна, над леглото, беше наклонен като в мансарда, но не плоско, а дъговидно, по кривината на външната броня.

Върна се в коридора. Вратата на шлюзовата камера имаше закръглени ъгли — краищата ѝ бяха покрити с дебел слой херметизираща пластмаса. Видя колелото за отваряне и лампата, която светеше, щом външният люк е отворен и в камерата има вакуум. Сега лампата не светеше. Пиркс отвори вратата. Двете лампи светнаха автоматично, осветявайки тясно помещение с голи метални стени и вертикална стълбичка в средата — тя се спираше в изходния люк на тавана. Под последното стъпало се виждаше още, макар и полуизтрит от многобройни стъпки, тебеширен контур. На това място бяха намерили Севидж: лежеше на една страна сгърчен и дълго не можеха да го повдигнат, защото кръвта, заляла очите и лицето му, го беше замразила към грапавите плочи. Пиркс погледна този белезникав контур, едва напомнящ човешки силует, после се дръпна и затваряйки херметическите врати, вдигна глава: чу стъпки отгоре. Лангнер ходеше

по стълбичката в другия край на коридора и се въртеше из обсерваторията. Като си подаде главата през кръглия отвор на пода, Пиркс видя покрит с калъф телескоп, подобен на малко оръдие, камерите на астрографите и два големи апарата — това бяха Уилсънова камера и втора, маслена, заедно с устройство за фотографирване следите на частиците.

Станцията бе предназначена за изследване на космическите лъчи и фотоплаките, които се използваха за тази цел, се търкаляха навсякъде: техните оранжеви пакети лежаха между книгите, под рафтовете, в чекмеджетата край леглата, дори в кухничката. И това ли беше всичко? Комай всичко, ако не се смятат големите резервоари за вода и кислород, разместени под пода и неподвижно закрепени в лунната скала, в масива на Менделеев.

Над всяка врата висеше кръгъл индикатор, който показваше концентрацията на въглеродния двуокис в помещението. Над него беше решетката на климатизатора. Апаратурата работеше безшумно. Всмукваше въздуха, очистваше го от въглеродния двуокис, добавяше необходимото количество кислород, овлажняваше или го изсушаваше и го нагнетяваше обратно към всички кабинни. Пиркс се радваше на всеки звук, долитащ от обсерваторията; когато звуковете замираха, настъпваше такава тишина, че започваше да чува шумоленето на собствената си кръв, съвсем като в експерименталния басейн, в „идиотската баня“ — но от нея поне можеше да излезе, когато поиска.

Лангнер слезе долу и пригответи вечерята — толкова безшумно и умело, че когато Пиркс влезе в кухнята, всичко беше вече готово. Ядоха, почти без да говорят: — „Солта, ако може. — Има ли хляб в кутията? — Утре ще трябва да отворим друга. — Кафе или чай?“

Само толкова. Сега тази немногословност допаднаше на Пиркс. Какво всъщност ядоха? Третият обед за този ден? Или четвъртият? А може би закуската за следващата сутрин? Лангнер каза, че трябва да прояви заснетите негативи. Отиде горе. Пиркс нямаше какво да прави. Изведнъж разбра. Изпратиха го тук, за да не бъде сам Лангнер. Не разбираше нито от астрофизика, нито от космически лъчи. Или Лангнер ще го учи да работи с астрографа! Зае първото място, психолозите потвърдиха, че не може да полудее, поръчителствуваха му. Сега ще трябва да преседи в това гърне две седмици нощ, а след това

две седмици ден, като очаква неизвестно какво, наблюдава неизвестно що...

Тази „Задача“, тази „Мисия“, която преди десетина часа му се стори невероятно щастие, сега разкри истинския си лик — безформена пустота. От какво да пази Лангнер и себе си? Какви следи да търси? И къде? Или си въобразяваше, че ще открие нещо, което са пропуснали всички блестящи специалисти, влизащи в състава на комисията, хора, познаващи Луната от години? Голям идиот беше!

Седеше на масата. Трябваше да измие съдовете. И да затегне крана, защото водата, скъпоценната вода, която докарваха във вид на замразени блокове и я изстрелваха от миномета по парабола от два и половина километра до котела в подножието на станцията — тази вода изтичаше на капки. Но не се помръдна. Не вдигна даже ръката си, безводно отпусната в края на масата. В главата му бяха жарта, пустотата, мракът и безмълвието, обградили от всички страни стоманената черупка на станцията. Потърка очи, те горяха, като че с пясък засипани. С мъка стана, сякаш тежеше два пъти повече, отколкото на Земята. Отнесе мръсните чинии до умивалника, хвърли ги с трясък, пусна върху тях струйка топла вода. И докато ги миеше, обръщаше и остъргваше застиналите остатъци мазнина, се усмихна на своите мечти, които се разсеяха още по пътя към хребета Менделеев и бяха останали далече, така смешни и чужди, така отдавнашни, че от тях даже не можеше да се срамува.

* * *

С Лангнер беше все едно дали ще преживееш един ден, или една година — нищо не се променяше. Работеше усърдно, но с мярка. Никога не бързаше. Нямаше никакви лоши навици, никакви странности и чудачества. Ако живееш с някого в такава теснотия, всяка дреболия започва да те дразни. Че другият дълго стои под душа, че не иска да отваря консерви със спанак, защото не обича спанак, че капризничи, че изведнъж преставя да се бръсне и бодне очите ти с ужасната си четина, или когато се пореже при бръснене, цял час се разглежда в огледалото и гримасничи, сякаш наоколо няма никой. Лангнер не беше такъв. Ядеше всичко, макар и без ентузиазъм. Не

капризничеше, когато трябваше да се мият чиниите — миеше ги. Не приказваше надълго и нашироко за себе си и за своите работи. Запита ли го за нещо — отговаряше. Не избягваше Пиркс. Не му се натрапваше. Именно тази безличност може би щеше да дразни Пиркс, защото впечатлението от първата вечер — когато физикът, подреждащ книгите по лавицата, му се стори олицетворение на скромен героизъм, собствено не героизъм, а достойно за завист, стоически мъжко отношение към науката, — това впечатление изчезна и на Пиркс му се струваше, че натрапеният му компаньон е толкова сив, че чак лошо да ти стане. Но Лангнер въпреки всичко не предизвикваше у Пиркс нито скука, нито раздражение, защото се оказа, че има — поне на първо време — страшно много работа. И тази работа беше увлекателна. Сега, когато познаваше станцията и нейния район, Пиркс отново започна да изучава документите.

Катастрофата стана четири месеца след пускането на станцията. Тя настъпи не на разсъмване или на свечеряване, както можеше да се очаква, а почти в самото лунно пладне. Три четвърти от надвисналата плоча на Орловото крило рухнаха без каквито и да било предвещаващи катастрофата симптоми. Катастрофата имаше непосредствени свидетели — личният състав на станцията бе временно удвоен на четири души: те тъкмо стояха, очаквайки транспортна колона с припаси.

Последвалите анализи показаха, че дълбокото проникване в главната подпора на Орела действително беше нарушило кристалната структура на скалния фундамент и тектоничното му равновесие. Англичаните стоварваха отговорността върху канадците, канадците върху англичаните; лоялността на партньорите от Британската Общност се прояви единствено в това, че и двете страни си мълчаха за предупрежденията на професор Анимцев. Но както и да беше работата, резултатите бяха трагични. Четиримата, които стояха пред станцията, на по-малко от миля по права линия от катастрофата, видяха как ослепително блестящата стена се разчупва на две, как се разлетяват на парчета системите от клинове и противолавинни стени, как цялата тази маса от търкалящи се скали помита шосето заедно с подпиращата го основа и пада в долината, която за следващите трийсет часа се превърна в море от нежно кълбящ се бял прах — гонен от

страшния натиск на лавината, прашната вълна достигна отсрещния склон на кратера само за няколко минути.

В зоната на разрушението попаднаха два транспортъора. Този, който затваряше колоната, изобщо не успяха да намерят. Останките му бяха погребани под десетметров слой камъни. Вторият транспортъор се опита да избяга. Той се измъкна от потока на лавината и достигна горния, оцелял участък на пътя, но някаква огромна скала, прелетяла над запазения остатък от противолавинната стена, го смете в тристаметровата пропаст. Водачът му успя да отвори люка и падна в потока на сипея. Той единствен надживя другарите си, макар и с няколко часа. Но тези няколко часа станаха истински ад за останалите. Този човек, канадски французин, на име Роже, не загуби съзнание — или дойде на себе си веднага след катастрофата — и от недрата на белия облак, покрил цялото дъно на кратера, зовеше на помощ. Радиоприемникът му беше повреден, но предавателят работеше. Невъзможно беше да го открият. Поради многократно пречупване на вълните, отразявани от скалите (скалите бяха по-големи от къщи и хората се промъкваха из засипания с млечен прах лабиринт като из руините на някакъв град), опитите да го запеленговат бяха безуспешни. Радарът беше безполезен, защото скалната порода имаше високо съдържание на железен сулфид. След един час, когато от Слънчевата врата рукна втори каменопад, търсенето беше прекратено. Втората лавина беше слаба, но можеше да предвещава нови срутвания. И те чакаха, а гласът на Роже продължаваше да се чува; горе, на станцията, беше особено отчетлив: каменният котел действуваше като насечен нагоре рефлектор. След три часа пристигнаха руснаците от станция Циолковски и се втурнаха в прашния облак с гъсенични транспортъори; машините виреха предници, готови всеки миг да се катурнат върху подвижния склон: поради слабото привличане руслото на сипейте на Луната е по-стръмно, отколкото на Земята. Редицата на спасителите мина там, където за машините беше невъзможно, и три пъти прочеса подвижния район на насипа. Един от спасителите падна в цепнатина; само незабавното пренасяне в станция Циолковски и неотложната лекарска намеса му спасиха живота. Но и тогава хората не напуснаха белия облак, защото всички чуваха отслабващия глас на Роже.

След пет часа той замлъкна. Но беше още жив. Знаеха за това. Всеки скафандър освен обикновената апаратура за радиотелефонна връзка имаше миниатюрен автоматичен предавател, свързан с кислородния апарат. Всяко вдишване и издишване се предаваше чрез електромагнитните вълни до станцията, където се регистрираше от специален показател — нещо като „магнитно око“: зелено светещата пеперуда трепкаше с криле, равномерно ги разтваряше и свиваше. Това фосфоресциращо мигане показваше, че загубилият съзнание, агонизиращ Роже все още диша; пулсирането ставаше все по-бавно — никой не можеше да излезе от радиостанцията, стълпените в нея хора безсилно чакаха смъртта му.

Роже диша още два часа. После зеленото огънче в магнитното око затрепера, сви се и замря. Едва след трийсет часа откриха обезобразеното, станало на камък тяло и го погребяха, без да снемат скафандъра, в този смачкан металически покров като в ковчег. После прокараха нов път, по-точно — онази скална пътека, по която Пиркс дойде на станцията. Канадците бяха готови да ликвидират станцията, но техните упорити английски колеги решиха проблема за доставяне на припаси по начина, предложен за първи път на Земята при щурмуването на Еверест. Тогава беше отхвърлен като нереален. Реален се оказа едва на Луната.

Ехото на катастрофата обиколи Земята в многобройни, понякога съвсем противоречиви версии и накрая цялата врява утихна. Трагедията стана част от хрониките на борбата с лунните пустини. В станцията на смени дежуреха астрофизици. Така минаха шест лунни дни и нощи. И когато изглеждаше, че на тази толкова препатила станция вече няма да се случи нищо сензационно, радиото на Менделеев една сутрин изведнъж не отговори на повикването на Циолковски. И този път нататък се отправи команда от Циолковски — да спасява или по-вероятно — да изясни защо станцията мълчи. Ракетата им се прилуни в подножието на големия сипей под Орловия връх.

Те се добраха до купола на станцията, когато почти целият кратер беше зает от още непрогледна тъмнина. Само под самия връх стоманеният череп искреше в хоризонталните лъчи. Входният люк беше широко отворен. Под него, до стълбичката, лежеше Севидж — в такава поза, сякаш беше паднал от стъпалата. Беше умрял от

задушаване — бронираното стъкло на шлема му беше пукнато. По-късно на вътрешната страна на ръкавиците му откриха едва забележими следи от каменен прах, сякаш се връщаше от катерене по скалите. Но тези следи биха могли да бъдат от по-рано. Вторият канадец, Шалие, бе намерен едва след щателно оглеждане на всички околни пукнатини и жлеbove. Спасителите се спуснаха по тристаметрови въжета и измъкнаха тялото му от дъното на пропастта под Слънчевата врата. Трупът лежеше едва на няколко десетки метра от мястото, където загина и беше погребан Роже.

Всички опити за възстановяване картината на случилото се изглеждаха безнадеждни. Никой не можеше да предложи правдоподобна хипотеза. На местопроизшествието пристигна смесена англо-канадска комисия.

Часовникът на Шалие беше спрял на 12, но не се знаеше кога точно се е разбил — по пладне или в полунощ. Часовникът на Севидж показваше два. Внимателната проверка (проверяваха толкова внимателно, колкото позволяваха човешките способности) показа, че часовниковата пружина се е развила до края. Явно часовникът на Севидж не беше спрял в момента на смъртта му, а беше продължил да работи още известно време.

Вътре в станцията цареше обикновеният порядък. В станционния дневник, където записваха всички по-съществени събития, нямаше нищо, което да хвърли върху произшествието поне малко светлина. Пиркс го проучи ред по ред. Записките бяха лаконични. В този и този час са проведени астрографични проучвания, експонирани са толкова и толкова негативи, в еди-какви си условия са проведени следващите наблюдения — нито една от тези стереотипни бележки нямаше дори косвена връзка с онова, което се беше случило на станцията през последната лунна нощ на Шалие и Севидж.

Всичко в станцията свидетелствуваше, че смъртта е дошла съвсем неочаквано за обитателите. Намериха отворена книга, на чиито полета Шалие беше правил записки: лежеше, притисната от друга книга, за да не се затворят страниците, под все още светещата електрическа лампа. Отстрани имаше лула. Тя се беше наклонила и падналото от нея въгленче беше леко разтопило пластмасовата настилка на пода. При това Севидж беше приготвял вечеря. В кухнята имаше отворени консервни кутии, в паничката — разбъркана каша за

омлет, вратата на хладилника зееше, на бялата маса стояха две чинии, два прибора и нарязан, засъхнал хляб...

Значи един от тях беше прекъснал четенето и оставил димящата лула — като човек, който напуска стаята само за няколко минути. А другият е захвърлил готвенето на вечеря и тигана с разтопена мазнина, без дори да затвори хладилника... Надянали са скафандрите и са излезли в нощта. Едновременно? Или един след друг? Защо? Накъде? Те са били на станцията вече две седмици. Отлично са познавали местността. Пък и нощта се е свършвала. След петнайсетина часа е щяло да изгрее слънцето. Защо не са дочакали изгрева, щом като двамата — или единият — са решили да се спускат на дъното на кратера? За подобно намерение на Шалие свидетелствуваше мястото, където го намериха. Той е знаел, а също и Севидж, че спускането към скалната плоча под Слънчевата врата, където пътят ненадейно се прекъсва, е безумие. Полегатият наклон на това място става все по-стръмен, сякаш кани да се спуснеш надолу, но след двайсетина крачки зейва пропастта, образувана от срутването. Новият път заобикаляше това място и продължаваше по алуминиевите мачти. Това знаеше всеки, който поне веднъж е бил на станцията. И изведнъж един от постоянните ѝ сътрудници е тръгнал именно нататък, започнал е да слиза по плочите, водещи в пропастта. Защо? За да се убие? Нима този, който иска да се самоубие, се откъсва от увлекателно четиво, оставя разтворена книга, димяща лула и тръгва на среща със смъртта?

А Севидж? При какви обстоятелства се е пукнало стъклото на шлема му? Когато е излизал от станцията, или когато се е връщал? Или е тръгвал да търси Шалие, който не се е върнал? Но защо не е излязъл заедно с него? А ако е отишъл, как е могъл да му позволи това слизане към пропастта?

Толкова много въпроси нямаха отговор.

Единственото нещо, което явно не беше на мястото си, беше пакет с негативи за регистрация на космическите лъчи. Той лежеше в кутията на бялата маса, до празните, чисти чинии.

Комисията дойде до следния извод: този ден е бил дежурен Шалие. Потънал в четене, той изведнъж забелязва, че приближава единадесет. По това време той е бил длъжен да смени експонираните фотоплаки. Фотоплаките се експонираха извън станцията, На стотина крачки нагоре по склона в скалата беше изсечен недълбок кладенец —

стените му бяха покрити с олово, за да може върху фотоплаките да падат само лъчи от зенита. Това е било едно от необходимите условия на тогавашните изследвания. И така Шалие е станал, оставил книгата и лулата, взел нов пакет негативи, надянал скафандъра, напуснал станцията през шлюзовата камера, отишъл до кладенеца, спуснал се в него по изсечените стъпала, сменил е фотоплаките и вземайки експонираните, е тръгнал назад.

На връщане той се е заблудил. Кислородният му апарат не беше повреден, значи съзнанието му е било помрачено не от аноксия — кислороден глад. Така поне можеше да се предположи след прегледа на разбития скафандър — след измъкването му от дъното на пропастта.

Членовете на комисията стигнаха до убеждението, че съзнанието на Шалие внезапно се е помрачило — иначе не би объркал пътя. Знаел го е прекалено добре. Може би ненадейно му е прилошало и е загубил ориентация — при всички случаи той е вървял, смятайки, че се връща в станцията, а в действителност се е насочил право в очакващата го на стотина метра пропаст.

Севидж, обезпокоен от дългото отсъствие на Шалие, е захвърлил готвенето на вечерята и се е опитал да се свърже с него по радиото. Предавателят беше настроен на ултракъсовълнов диапазон за местна връзка; естествено, той би могъл да бъде включен и по-рано — ако някой от дежурните се е опитал въпреки смущенията да установи връзка с Циолковски, но първо — радиото на руснаците не беше приело никакви сигнали, дори и деформирани до неразбираемост, и второ — това предположение беше малко вероятно, защото и Севидж, и Шалие прекрасно са разбирали цялата безсмисленост на опита за връзка в периода на най-силни радиосмущения — преди разсъмване... Когато радиовръзката с Шалие не се е удаля, защото в този момент той е бил вече мъртъв, Севидж е сложил скафандъра, втурнал се е в тъмнината и започнал да търси другаря си.

Може би разтревожен от мълчанието на Шалие, от неговото необяснимо, така внезапно изчезване, Севидж е объркал пътя или по-скоро — тъй като от двамата е бил по-ловък и опитен алпинист, — опитвайки систематично да претърси околността на станцията, той е рискувал прекалено. Едно е ясно — че по време на тези главолumni търсения е паднал и е разбил стъклото на шлема. Имал е сили, притискайки с ръка пукнатината, да дотича до станцията и да се

вмъкне във входния люк. Но докато успее да го затвори и пусне в камерата въздух, остатъкът от кислород е изтекъл от скафандъра — и Севидж, на последното стъпало на стълбичката, е паднал в безсъзнание, което в следващите секунди е преминало в смърт.

Това обяснение на двойната трагедия не успя да убеди Пиркс. Запозна се щателно с характеристиката на двамата канадци. Особено внимание отдели на Шалие, защото по всяка вероятност той беше станал неволен виновник за гибелта — своята, и на другаря си. Шалие беше на трийсет и пет години, известен астрофизик и опитен алпинист. Радваше се на много добро здраве; не боледуваше, не му се завиваше свят; преди това беше работил на „земното“ полукълбо на Луната, където стана един от основателите на клуба за акробатическа гимнастика, този необикновен спорт, чиито привърженици могат да направят десет салта с един отскок, преди да паднат уверено на присвитите си крака — или да издържат на плещите си пирамида от двадесет и пет души; и нима същият този Шалие изведнъж, без всякаква причина, може да се почувствува зле или да загуби ориентация на сто крачки от станцията; пък и ако му се случи такова нещо, да не успее да слезе по полегатия склон, а да свие под оцелялата част на пътя, на всичко отгоре преодолява в мрака цялата камара камъни, струпани зад станцията именно на това място!

Имаше още една подробност, която според Пиркс (пък и не само според него) съвсем явно противоречеше на версията, приета в официалния протокол. На станцията цареше порядък. Само едно нещо намериха не на мястото му: онзи пакет негативи на масата. Изглеждаше, че Шалие наистина е излязъл, за да смени фотоплаките, че ги е сменил. Че не е тръгвал направо към пропастта, не се е катерил през каменния вал, а най-спокойно се е върнал в станцията. За това свидетелствуваха негативите. Беше ги сложил на масата. Защо именно там? И къде е бил по това време Севидж? Негативите, намерени в кухнята — реши комисията — са от предишната, утринна експозиция. Един от учените случайно ги е сложил на масата. Обаче край трупа на Шалие не намериха никакви негативи. Комисията прие, че пакетът с негативите е могъл да се измъкне от джоба на скафандъра или от ръцете на Шалие при падането му в пропастта и да изчезне в някоя от безбройните дупки на каменната купчина.

За Пиркс това беше явно нагласяване на фактите според приетата хипотеза.

Прибра протоколите в чекмеджето. Нямаше за какво да ги разглежда. Знаеше ги наизуст. Каза си тогава — даже не изрази тази мисъл с думи, защото беше непоколебимо уверен, че разгадаването на тайната не е скрито в психиката на двамата канадци. Тоест не е имало никакво виене на свят, прилошаване, изпадане в безсъзнание — причината за трагедията е била друга. Трябва да се търси или в самата станция, или около нея. Започна с обследване на станцията. Не търсеше никакви следи — искаше само подробно да разучи всички детайли на обзавеждането. Нямаше защо да бърза, време имаше достатъчно. Най-напред огледа шлюзовата камера. Тебеширеният контур все още се виждаше в подножието на стълбичката. Пиркс започна от вътрешните врати. Както обикновено в малки камери от този тип, устройството позволяваше да се отвори или вратата, или капакът на горния люк. При открит люк вратата не можеше да се отвори. Това изключваше нещастните случаи например ако някой отвори люка в момента, когато друг отваря вратата. Наистина вратата се отваряше навътре и налягането на въздуха в станцията само би я затворило със сила почти осемнайсет тона — но между крилото на вратата и нишата можеше да попадне нечия ръка, твърд предмет или инструмент — тогава би настъпило мълниеносно изтичане на въздуха в пустотата.

Въпросът за капака на входния люк беше още по-комплициран, защото за неговото положение сигнализираше централният разпределителен апарат, поставен при радиостанцията. При отваряне на люка върху пулта се запалваше червен сигнал. Едновременно с това автоматично се включваше приемникът на „зеления сигнал“. Той представляваше стъклено око в никелиран пръстен, поместен в центъра на също така остъкления екран на локатора. Трепкането на „пеперудата“ в окото показваше, че намиращият се извън станцията човек диша нормално; освен това светещата ивица върху разчертания на сегменти екран на локатора показваше къде се намира този човек. Светещата ивица се въртеше съобразно оборотите на радарната антена върху купола и показваше околностите на станцията във вид на фосфоресциращи очертания. След лъча, който бягаше като часовникова стрелка, на екрана се появяваше специфичен отблясък,

предизвикан от отражението на радарните вълни от всякакви материални обекти — облеченото в металически скафандър човешко тяло даваше особено силен блясък. Наблюдавайки това изумрудено продълговато петно, можеше да се уловят неговите движения — понеже се преместваше върху по-слабо светещ фон и по този начин да се контролира темпото и посоката на движението му извън станцията. Горната част на екрана отговаряше на местността под северния връх, където се намираше изследователският кладенец; на долната половина, означаваща юг, тоест зона, забранена през нощта, беше пътят към пропастта.

Механизмите на „дишащата пеперуда“ и радиолокатора действуваха независимо един от друг. „Окото“ се задвижваше от предавател, свързан с кислородните клапани на скафандъра; той работеше на честота, близка до тази на инфрачервените лъчи, а лъчите на локатора — на половинсантиметрови радиовълни.

Апаратурата притежаваше един локатор и едно око, защото според инструкцията само един човек можеше да бъде извън станцията. Вторият, отвътре, следеше неговото състояние; при някакво произшествие той, естествено, беше длъжен веднага да отиде на помощ.

На практика, при такова кратко и безопасно излизане, каквото беше смяната на фотоплаките в кладенеца, останалият в станцията можеше да отвори двете врати — на кухнята и радиостанцията — и да наблюдава приборите, без да прекъсва кухненските си занимания. Можеше да се поддържа и радиотелефонна връзка, с изключение на часовете преди разсъмване, защото приближаването на терминатора (граничната линия на деня и нощта) се съпровождаше от такова пукане и трясък, че разговарянето беше практически невъзможно.

Пиркс добросъвестно разучи играта на сигналите. При отварянето на люка светваше червена лампа на пулта. Зеленикавата пеперуда светеше, но беше неподвижна, а нейните „крилца“ бяха прибрали до мъртвата линия — отсъствуваха сигналите, които ги караха да се разтварят. Лъчът на локатора равномерно кръжеше по екрана и там като вкаменени призраци възникваха неподвижните силуети на скалистата местност. Той никъде не проблясваше по-силно, с което потвърждаваше показанията на „пеперудата“, че в радиуса на действието му извън станцията няма никакъв скафандър.

Естествено, Пиркс наблюдаваше поведението на апаратурата и когато Лангнер излизаше да смени фотоплаките. Червената лампичка се запалваше и почти веднага гаснеше, защото Лангнер вече отвън затваряше люка. Зелената пеперуда започваше равномерно да пулсира. След няколко минути пулсацията малко се ускоряваше: Лангнер вървеше нагоре по склона доста бързо и неговото дишане, естествено, се ускоряваше. Яркия отблясък на скафандъра му се задържаше на екрана значително по-дълго от контурите на скалите, които угасваха веднага, щом лъчът ги отминеше. После пеперудата изведнъж се сгърчваше и замираще, а екранът опустяваше, блясъкът на скафандъра изчезваше. Това ставаше, когато Лангнер се спускаше в кладенеца. Неговите облицовани с олово стени пресичаха потока на сигналите. Едновременно с това на главния пулт се запалваше пурпурен надпис Alarm!, а картината в локатора се сменяше. Антената на радара, въртейки се по същия начин, намаляваше своя ъгъл, за да прочеше последователно все по-далечни сегменти на местността. Това ставаше, защото апаратурата „не знаеше“ какво е станало: човекът ненадейно изчезваше от обсега на електромагнитната ѝ власт. След три-четири минути пеперудата отново започваше да пулсира с криле, локаторът откриваше изчезналия: двата независими един от друг прибори регистрираха появяването на човека. Лангнер, излязъл от кладенеца, се връщаше. Но сигналът Alarm продължаваше да гори — той трябваше да бъде изключен. Впрочем след сто и двайсет минути това би направил часовников изключвател — в случай че го забравят, да не се изразходва напразно електроенергия. През нощта я черпеха единствено от акумулаторите. През деня ги зареждаше слънцето.

Като се ориентира в действието на тези прибори, Пиркс реши, че не са особено сложни. Лангнер не се бъркаше в неговите експерименти. Смяташе, че канадците са загинали именно при обстоятелствата, които бяха изложени в протоколите на комисията; освен това той смяташе, че нещастните случаи са неизбежни.

— Негативите ли? — парира той съмненията на Пиркс. — Тези негативи нямат никакво значение. Какво ли не прави човек, когато се нервира. Логиката ни напуска значително по-рано, отколкото животът. И тогава всеки започва да върши безсмислици...

Пиркс се отказа от по-нататъшните дискусии. Изтичаше втората седмица на лунната нощ. След всичките си разследвания Пиркс знаеше

толкова, колкото и в началото. Може би наистина този трагичен случай щеше завинаги да остане неизяснен? Може би той е от произшествията, случващи се веднъж на милион пъти, чието възпроизвеждане е невъзможно? Постепенно се увлече в сътрудничество с Лангнер. В края на краищата нещо трябваше да върши, да запълни с каквото и да е дългите часове. Научи се да работи с големия астрограф (значи все пак това беше обикновена предизпитна практика...), след това започна да ходи по реда си до кладенеца, за да остави за няколко часа там новите фотоплаки.

Дългоочакваното разсъмване приближаваше. Зажъднелият за новини Пиркс дълго манипулира с радиостанцията, но успя да извлече от високоговорителя само буря от трясъци и свистене, предизвестяващи близкото изгряване на слънцето. После дойде закуската, след закуската — проявяване на негативите; над една от плаките Лангнер дълго вися, понеже откри великолепна следа от някакво мезонно разпадане. Даже повика на микроскопа Пиркс, но той се оказа равнодушен към очарованието на ядрените превръщания. После дойде обядът, времето за астрографите и наблюденията на нощното небе. Приближаваше часът за вечеря. Лангнер вече шеташе в кухнята, когато Пиркс — беше дошъл неговият ред — се показва на вратата и каза, че излиза. Лангнер, потънал в изучаване на сложната рецепта върху кутийката с омлетен прах, измърмори да побърза. Омлетът щял да бъде готов след десет минути.

Пиркс с пакет негативи в ръце, вече в скафандър, провери добре ли държат притегачите шлема към обхвата на яката, разтвори широко и двете врати — на кухнята и радиостанцията, — влезе в камерата, тръшна херметичната врата, отвори горния люк и се измъкна навън, без да го затвори — нали щеше да се върне веднага. Лангнер не се канеше да излиза, така че в това нямаше нищо лошо.

Обгърна го същият мрак, който цари в междузвездното пространство. Земният мрак не може да се сравни с него, защото атмосферата винаги свети от слабото, възбудено излъчване на кислорода. Виждаше звездите и само по това, как тук-там се прекъсват очертанията на познатите му съзвездия, по беззвездната чернота, познаваше присъствието на скалите. Включи челния рефлектор и крачейки след бледото, равномерно люлеещо се светло петно, се добра до кладенеца. Прехвърли краката си в тежки обувки през парапета

(към лунната лекота се привиква бързо, по-трудно е с нормалното привличане на Земята след завръщането), напипа първото стъпало, спусна се долу и се зае със смяната на плаките. Когато клекна и се наведе над поставките, светлината на рефлектора примига и угасна. Раздвижи се, удари с ръка шлема — отново светна. Явно лампичката е здрава, но не прави добър контакт. Започна да събира негативите — рефлекторът проблесна няколко пъти и отново угасна. Пиркс повися няколко секунди в абсолютна тъмнина, чудейки се какво да прави. Обратният път не беше проблем — знаеше го наизуст, а при това върху купола на станцията светеха две огънчета — зелено и синьо. Но движейки се пипнешком, можеше да разбие плаките. Още веднъж удари с юмрук по шлема — рефлекторът светна. Бързо записа температурата, сложи негативите в касетките; когато започна да подрежда касетките в калъфа, проклетият рефлектор угасна. Наложиха се да остави негативите, за да го запали отново с няколко удара по шлема. Забеляза, че когато стои изправен, рефлекторът свети, а когато се наведе — угасва. Наложиха се да продължи работа в доста неестествена поза. Накрая светлината угасна окончателно и никакви удари не помагаша. Сега за връщане в станцията и дума не можеше да става — негативите бяха разхвърляни наоколо. Опря плещи на най-ниското стъпало, отвинти капака на рефлектора, натисна живачната лампа по-дълбоко в патрона и отново постави капака. Сега имаше светлина, но сякаш напук винтът заяде. Пиркс опита и така, и иначе — накрая, ядосан, мушна стъкления капак на рефлектора в джоба, бързо събра негативите, постави нови плаки и се закатери нагоре. Оставаше му може би половин метър до ръба, когато му се стори, че бялата светлина на рефлектора се смеси с някакъв друг блясък, колеблив и краткотраен; погледна нагоре, но видя само звездите в отвора на кладенеца.

— Сторило ми се е — реши Пиркс.

Изкачи се горе, но го обхвана неясно безпокойство. Не вървеше, а бягаше с големи подскачания, макар че лунните скокове, въпреки мнението на мнозина, никак не ускоряват бягането: дълги са наистина, но затова пък летиш шест пъти по-бавно, отколкото на Земята. Беше стигнал до станцията и сложил ръка на перилата, когато видя втори блясък. Сякаш някой изстреля ракета на юг. Не самата ракета — куполът на станцията му пречеше — видя само призрачния отблясък

на надвисналите скали: те изплуваха за секунда от чернотата и отново изчезнаха. Светкавично като маймуна се изкачи върху купола. Наоколо беше тъмнина. Ако имаше ракетен пистолет, щеше да стреля, но нямаше. Включи радиото си. Тръсъци. Ужасни тръсъци. Люкът беше отворен, значи Лангнер беше в станцията.

Изведнъж му хрумна, че е идиот. Каква ракета? Сигурно е било метеорит. Те не светят при падането си, защото на Луната няма атмосфера, но избухват, когато с космическа скорост се разбият в скалите.

Скочи в камерата, затвори люка, пусна въздух, почака, докато стрелките покажат необходимото налягане — 0,8 кг на кв. см, — отвори вратата и смъквайки в движение шлема, се втурна в коридора.

— Лангнер! — извика.

Отговори му мълчание. Така, със скафандъра, нахлу в кухнята. Обхвана я с един поглед. Беше празна! На масата — чинии, приготвени за вечеря, в тенджерата — разбъркана кашлица за омлет, тиганът — до включената вече горелка...

— Лангнер! — изкрещя Пиркс, захвърли негативите и скочи при радиостанцията. И тя беше празна. Неизвестно откъде у него се появи увереност, че е излишно да се качва в обсерваторията, че Лангнер не е в станцията. Значи все пак бяха ракети — тези блясъци? Лангнер е стрелял? Излязъл навън? Защо? И върви към пропастта?

Изведнъж го видя. Зеленото око мигаше: той дишаше. А въртящият се лъч на радара изтръгваше от тъмнината малък, остър блясък — в най-долната част на екрана! Лангнер вървеше към пропастта...

— Лангнер! Стой! Стой!!! Чуваш ли? Стой!! — крещеше Пиркс в микрофона, без да откъсва очи от екрана.

Високоговорителят хриптеше. Тръсъци на смущенията — нищо повече. Зелените крилца се размахваха, но не както при нормално дишане: движеха се бавно, несигурно, понякога продължително замираха, сякаш кислородният апарат на Лангнер преставаше да работи. А острият блясък в радара беше твърде далеч: появяваше се на координатната мрежа, начертана върху стъклото, на долния край на екрана, на километър и половина по права линия — значи някъде сред изправените, огромни, вертикални скали под Слънчевата врата. И

никак не се движеше. При всеки оборот на водещия лъч проблясваше на едно и също място. Лангнер е паднал? Лежи там — без съзнание?

Пиркс изскочи в коридора. В шлюзовата камера, бързо навън! Хвърли се към херметичната врата. Но когато притича край кухнята, нещо му се мярна — черно, на бялата покривка. Негативите, които донесе и машинално захвърли тук, ужасен от липсата на Лангнер... Това сякаш го парализира. Стоеше на прага на камерата, държейки шлема в ръцете, и не помръдваше от мястото си.

Всичко е същото, както тогава. "Същото — помисли Пиркс. — Приготвял е вечеря и ненадейно е излязъл. Сега аз ще изляза след него... и двамата няма да се върнем. Люкът ще остане отворен. След няколко часа Циолковски ще започне да ни вика по радиото. Отговор няма да има...

— Безумецо, върви! — крещеше нещо в него. — Какво чакаш? Той лежи там! Може би го е повлякла лавина, паднала от върха, не си чул, защото тук нищо не се чува, той е жив, не се движи, не е паднал, но живее, диша, побързай...

Въпреки всичко не се помръдна. Изведнъж се обърна, хвърли се към радиостанцията, огледа внимателно индикаторите. Нямаше никакви промени. През всеки четири-пет секунди крилете на „пеперудата“ бавно се разтваряха — потрепвайки неуверено... И блясък в радара — на края на пропастта...

Провери наклона на антената. Беше минимален. Антената вече не обхващаше околността на станцията — тя изпращаше импулси с максимален радиус.

Приближи плътно лице към индикатора на дишането. И тогава забеляза нещо странно. Зеленикавата „пеперуда“ не само разтваряше и свиваше крилца, но и равномерно трептеше — сякаш върху бавния дихателен ритъм беше наложен друг, много по-ускорен. Спазми на агонията? Конвулсии? Там умираше човек, а той жадно, с полуотворена уста се беше вторачил в движенията на катодното пламъче — все същите, забавени и разтърсвани от друг ритъм. Изведнъж, без сам да знае защо го прави, хвана кабела на антената и го изтръгна от контакта. И стана нещо поразително: индикаторът с изключена антена, откъснат от външните импулси, не замря — крилцата продължаваха да потрепват по същия начин...

Все още в това непонятно вцепенение достигна пулта и увеличи наклона на радарната антена. Далечният блясък, застинал под Слънчевата врата, започна да се придвижва към края на екрана. Радарът обхващаше все по-близки сектори от местността — и изведнъж на екрана се появи втори блясък, много по-ярък и близък. Втори скафандър!

Това сигурно беше човек. Движеше се. Бавно, равномерно се спускаше надолу, заобикаляше някакви прегради — свиваше ту наляво, ту надясно — и отиваше направо към Слънчевата врата, към другата, далечната искрица — към другия човек?

Очите на Пиркс щяха да изскочат от орбитите. Искрите бяха наистина две: близка — движеща се, и далечна — неподвижна. На станцията имаше само двама души — Лангнер и той. Апаратурата показваше, че са трима. Трети нямаше. Значи тя лъжеше.

Преди да успее да премисли всичко това, беше вече в камерата — с ракетен пистолет и патрони. В следващата минута стоеше на купола и стреляше със сигнални ракети, целийки се косо надолу — все в едно направление — Слънчевата врата. Едва успяваше да изхвърля нажежените гилзи. Тежкия ракетен пистолет подскачаше в ръката му. Не се чуваше нищо, след натискането на спусъка следваше лекият удар на отката, разцъфтяваха огнени ивици, брилянтнозелено и пурпурен пламък, изригваха червени капки и фонтани от сапфирни звезди... Стреляше непрекъснато, без да подбира цвета. Най-накрая отдолу, в безконечния мрак, блесна отговор и оранжевата звезда, избухвайки над главата му, го освети и обсипа, сякаш като награда, с дъжд от пламтящи щраусови пера. И второ — с дъжд от кехлибарено злато...

Стреляше. И онзи стреляше, връщайки се: избухванията на изстрелите се приближаваха. Накрая в едно припламване видя призрачния силует на Лангнер. Усети неочаквана слабост. Целият се изпоти. Даже главата. Беше мокър, като че току-що бе излязъл от банята. Без да изпуска ракетния пистолет, приседна, защото краката му неприятно омекнаха в колената. Той ги провеси надолу през отворения люк на камерата и тежко дишайки, зачака Лангнер, който вече приближаваше.

* * *

Всичко се случи така. Когато Пиркс излезе, Лангнер, зает в кухнята, не погледна индикаторите. Видя ги едва след няколко минути. След колко точно, не знаеше. Сигурно е било, когато Пиркс се мъчеше с гаснещия рефлектор. Когато той изчезна от ползрението на радара, автоматът започна да намалява наклона на антената и това продължи, докато въртящият се лъч докосна подножието на Слънчевата врата. Лангнер видя там проблясък, който взе за отражение на скафандър; още повече, че тази неподвижност се потвърждаваше от показанията на „магичното око“: онзи (Лангнер естествено помисли, че това е Пиркс) дишаше, сякаш беше загубил съзнание и се задушаваше. Лангнер, без да чака повече, навлече скафандъра и изтича на помощ.

В действителност проблясъкът в радара показваше най-близката от редица алуминиеви мачти — тази, която стои над самата пропаст. Може би Лангнер щеше да се ориентира за грешката си, ако не беше и показанието на „окото“, което подкрепяше и потвърждаваше показанията на радара.

Вестниците писаха после, че „окото“ и радарът се управлявали от електронна апаратура, нещо като електронен мозък, в който по време на катастрофата на Роже се е зафиксирал дихателният ритъм на умиращия канадец, и „мозъкът“ повтарял този ритъм, когато възниквала „подобна ситуация“. Че това е нещо като условен рефлекс при определено състояние на „входелите“ на електрическата мрежа.

В действителност всичко беше много по-просто. На станцията нямаше никакъв „електронен мозък“ — а само обикновено автоматично управление, лишено от всякаква „памет“. „Агоналният дихателен ритъм“ възникваше поради пробиването на малък кондензатор; тази неизправност напомняше за себе си само когато изходният люк беше отворен. Тогава напрежението прескачаше от единия контур към другия и в мрежата на „магичното око“ възникваше „биене“. То само на пръв поглед напомняше „агонално дишане“, защото при по-добро вглеждане можеше без усилие да се забележи неестественото трептене на зелените крилца.

Лангнер вече вървеше към пропастта, където смяташе, че се намира Пиркс, осветявайки пътя си с рефлектор, а в най-тъмните места — с ракети. Два от тези ракетни изстрела забеляза Пиркс, когато се връщаше към станцията. След четири-пет минути Пиркс на свой ред

започна да призовава Лангнер с ракетни изстрели — и с това приключението свърши.

С Шалие и Севидж беше станало иначе. Възможно е Севидж също да е казал на излизащия Шалие: „Връщай се бързо“, както каза на Пиркс Лангнер. А може би Шалие е бързал, защото се е бил зачел и излязъл по-късно от обикновеното? Във всеки случай не е затворил люка. Това не беше достатъчно, за да може грешката на апаратурата да доведе до пагубни последствия; беше необходимо още едно случайно съчетание на факторите: нещо трябваше да задържи влезлия в кладенеца толкова дълго, че антената на радара, изправяйки се при всеки оборот с няколко градуса, да открие най-накрая алуминиевата мачта до пропастта.

Какво беше задържало Шалие? Неизвестно. Сигурно не авария с рефлектора: твърде рядко се случва. Но нещо все пак беше забавило неговото връщане, докато на екрана се е появил фаталният отблясък, който Севидж — както по-късно и Лангнер — е взел за излъчване на скафандъра. Забавянето е трябвало да бъде не по-малко от тринайсет минути: това потвърдиха после направените опити.

Севидж е тръгнал към пропастта, за да търси Шалие. Шалие, връщайки се от кладенеца, е намерил станцията празна, видял същото, каквото и Пиркс, и на свой ред е тръгнал да търси Севидж. Може би Севидж, достигайки до Слънчевата врата, със закъснение е разбрал, че на екрана се отразява само металният прът, забит в Каменния сипей, но на връщане е паднал и разбил стъклото на скафандъра. А възможно е и да не е схванал механизма на това явление, а просто след напразните търсения, не намирайки Шалие, се е натикал в някакво стръмно място и е паднал — всички подробности не можеха да се изяснят. Така или иначе, двамата канадци бяха загинали.

Катастрофата е могла да стане само на разсъмване. Защото, ако нямаше радиосмущения, останалият в станцията можеше да разговаря с излезлия, даже без да напуска кухнята. Катастрофата можеше да се случи само тогава, когато излизащият е бързал. Тогава той е оставял люка отворен: единствено при такова съотношение на нещата се проявяваше неизправността на апаратурата. А освен това, ако човек бърза, може по-лесно да закъснее, именно защото иска по-бързо да се върне. Негативите ще изпусне, нещо ще счупи — какво ли не се случва при бързане. Радарният образ е неясен: от разстояние хиляда и

деветстотин метра металният прът лесно може да се вземе за скафандър на стоящ човек. При стечение на всички тези обстоятелства катастрофата беше възможна, даже вероятна. За пълнота на картината ще добавим, че останалият в станцията трябваше да се намира в кухнята или където и да е, само не в радиостанцията, иначе щеше да види, че другарят му тръгва в правилна посока, и после не би взел искрата върху южната част за скафандър.

Шалие очевидно не случайно беше намерен така близо до мястото, където загина Роже. Той падна в пропастта, в чийто край стоеше алуминиевата мачта. Тя стоеше там, за да предупреждава за опасността; а Шалие вървеше към нея, защото смяташе, че се приближава към Севидж.

Физическият механизъм на явлението беше прост до баналност. Изискваше само определена последователност на няколко случая и наличието на такива фактори, като радиосмущения и отворен люк на шлюзовата камера.

По-достоеен за внимание беше може би психологическият механизъм. Когато апаратурата, лишена от външни импулси, задвижваше „дихателната пеперуда“ чрез промяната на вътрешните напрежения, а на екрана се появяваше изображението на мнимия скафандър, най-напред първият, а после и вторият човек го вземаше за реалност. Отначало Севидж е мислил, че вижда до пропастта Шалие, после Шалие е бил убеден, че там е Севидж. Същото се беше случило по-късно с Пиркс и Лангнер.

Достигането до този извод беше толкова по-лесно, защото всеки от тях знаеше прекрасно подробностите на катастрофата, в която загина Роже, и помнеше като изключително драматична черта дългата агония на нещастника, предадена вярно и докрай от „магичното око“ на станцията.

Така че — както забеляза някой, — ако изобщо можеше да се говори за „условен рефлекс“, то той се проявяваше не при апаратурата, а при самите хора. Те полусъзнателно достигаха до убеждението, че трагедията на Роже по някакъв непонятен начин се е повторила, избирайки този път за жертва един от тях.

— Сега, когато знаем всичко — каза Тауров, кибернетик от Циолковски, — обяснете ни, колега Пиркс, как се ориентирахте в

обстановката? Въпреки че, както сам казвате, не сте разбирал механизма на явлението...

— Не зная — отговори Пиркс. През прозореца заслепяваше белотата на огрените върхове. Техните зъбци стърчаха в гъстата чернота на небето като кости, обгорени до бяло. — Може би заради негативите. Когато ги видях, разбрах, че съм ги хвърлил също като Шалие. Но вероятно щях да тръгна, ако не беше още едно нещо. С негативите все пак можеше да бъде случайно стечение на обстоятелствата. Но за вечеря имахме омлет — също както те през последната си вечер. Помислих си, че тези случайности са твърде много: че това е нещо повече от просто съвпадение. Този омлет — мисля си — май ни спаси...

— Отвореният люк е бил функция на приготвянето на омлета като сигнал за бързане; така че сте разсъждавал съвършено правилно, но това нямаше да ви спаси, ако напълно се доверявахте на апаратурата — каза Тауров. — От една страна, трябва да й вярваме. Без електронните устройства и крачка нямаше да направим на Луната. Но... за такова доверие понякога трябва да се плаща.

— Това е истина — обади се Лангнер. Стана. — Искам да ви кажа, колеги, с какво най-много ми допадна моят звезден другар. Колкото до мен, от тази главолмна разходка се върнах без особен апетит. Но той — Лангнер сложи ръка на рамото на Пиркс — след всичко, което се случи, изпържи омлета и го изяде до троха. Ето с това ме удиви най-много! Макар и преди това да знаех, че е съобразителен и честен, така да се каже, порядъчен...

— *Какъв?!* — запита Пиркс.

---

[1] Симулатор — учебен стенд, създаващ илюзия за космически полет. Бел.пр. ↑

[2] Става дума за под повърхността, но всички са го пропуснали, преводач, коректор... — Бел. на Виктор от bezmonitor.com ↑

РАЗСЛЕДВАНЕ

— Свидетелят Шенън Куин!

— Аз, г-н командор.

— Вие сте свидетел по делото пред Трибунала на Космическата палата под мое председателство. Моля при обръщане към мен да употребявате званието „председател“, а спрямо членовете на Трибунала — званието „съдии“. На въпросите на Трибунала сте длъжен да отговаряте незабавно, а на въпросите на обвинението и защитата — само след разрешение на Трибунала. В своите показания може да се опирате само на това, което сте видели и знаете от собствен опит, а не на това, което сте слушали от трето лице. Разбрахте ли разясненията?

— Да, г-н председател.

— Вие се казвате Шенън Куин?

— Да.

— Като член на командата на „Голиат“ обаче сте използвал друго име?

— Да, г-н председател: това беше едно от условията на договора, който сключиха с мен арматорите.

— Знаел ли е свидетелят причините, поради които е използван псевдоним?

— Знаех ги, г-н председател.

— Свидетелят е взел участие в обиколен полет на „Голиат“ в периода от осемнадесети до тридесети октомври тази година?

— Да, г-н председател.

— Какви функции е изпълнявал свидетелят на борда?

— Бях втори пилот.

— Разкажете на Трибунала какво се е случило на борда на „Голиат“ на двадесет и първи октомври по време на споменатия рейс, като започнете с данните за местонахождението на кораба и поставените пред него задачи.

— В осем и трийсет бордово време пресякохме периметъра на спътниците на Сатурн с хиперболична скорост и започнахме да спираме, което трая до единайсет. За това време се освободихме от хиперболичната и на двойна орбитална нулева започнахме маневра за преминаване на кръгова орбита, за да изведем изкуствени спътници в равнината на пръстена.

— Под двойна нулева свидетелят има предвид скорост петдесет и два километра в секунда?

— Да, г-н председател. В единайсет моето дежурство свърши, но понеже маневрирането при постоянни смущения изискваше непрекъснати поправки на курса, само смених мястото си с първия пилот, който от този момент водеше, а аз работех като навигатор.

— Кой ви нареди да направите това?

— Командирът, г-н съдия. Това въобще е нормална практика в такива условия. Нашата задача беше да се придвижим колкото е възможно повече на безопасно разстояние до границата на Рош в равнината на пръстена и оттам, с почти кръгова орбита, да пуснем последователно три автоматични сонди, които после чрез дистанционно радиоуправление да изведем на орбита в пределите на зоната на Рош. Една от сондите трябваше да бъде въведена в пролуката Касини, тоест в пространството, което отделя вътрешния пръстен на Сатурн от външния, а предназначението на двете останали беше да контролират нейното движение. Трябва ли да обяснявам по-подробно?

— Да, обяснете.

— Слушам, г-н председател. Двата пръстена на Сатурн се състоят от дребни метеоритоподобни тела, те са разделени от пролука, широка четири хиляди километра. Изкуственият спътник, който щеше да се движи в тази пролука около планетата, трябваше да достави информация за смущенията в гравитационното поле, както и за относителните вътрешни движения на телата, от които са съставени пръстените. Но нарушенията в орбитата биха изтласкали много скоро спътника от това празно пространство — в зоната или на външния, или на вътрешния пръстен, където, естествено, щеше да бъде смлян като в мелница. За да избегнем това, щяхме да използваме специални спътници със собствена тяга — йонни двигатели със сравнително малка мощност — от порядъка на четвърт до една пета от тона. Тези два спътника „пазачи“ щяха да следят с помощта на радарите, щото

онзи, който се върти вътре в пролуката, да не излезе от нея. Бордовите им калкулатори щяха да изчисляват необходимите поправки за орбиталния спътник и да включват, когато трябва, неговите мотори — поради това се надявахме, че спътникът ще работи, докато има гориво — тоест около два месеца.

— С каква цел щяхте да пуснете именно два контролиращи спътника? Не смята ли свидетелят, че един би бил достатъчен?

— Сигурно щеше да бъде достатъчен, г-н съдия. Вторият „пазач“ беше резервен — ако първият откаже или бъде унищожен от метеорити. При астрономически наблюдения от Земята пространството около Сатурн — извън пръстените и луните — изглежда чисто, но в действителност е порядъчно замърсено. В такива условия е невъзможно да се избегне сблъскването с малки метеорити. Именно затова трябваше да поддържаме кръгово орбитална скорост — практически всички отломки се движат в екваториалната равнина на Сатурн с първата му космическа скорост. Това намаляваше вероятността от сблъскване до приемливия минимум. Освен това на борда имахме противометеорна защита във вид на изстрелващи се екрани: екраните можеха да бъдат изстреляни или от мястото на пилота, или от съответен автомат, свързан с корабния радар.

— Смяташе ли свидетелят тази задача за трудна или опасна?

— Не беше нито прекалено опасна, нито особено трудна, г-н съдия, при условие че всички маневри бъдат изпълнени ловко и без грешка. Сатурн и неговата околност минава между нас за боклукчийница, по-лоша и от Юпитеровата, но затова пък ускоренията, необходими за маневриране, са къде по-малко, отколкото в периметъра на Юпитер, а това е значително преимущество.

— Кого има предвид свидетелят, когато казва „между нас“?

— Пилотите, пък и навигаторите.

— С една дума — космонавтите.

— Да, г-н съдия. Някъде към дванайсет часа бордово време ние практически достигнахме външната граница на пръстена.

— В неговата равнина?

— Да. На разстояние около хиляда километра. Датчиците вече показваха значителна запрашеност. Имахме около четиристотин микроудара в минута. В съответствие с програмата влязохме в зоната на Рош над пръстена и тъй като се намирахме в кръгова орбита,

практически успоредна на пролуката Касини, започнахме да хвърляме сондите. Първата изстреляхме в петнайсет часа бордово време и с помощта на радарни импулси я въведохме в пролуката. Именно това беше моята задача. Пилотът ми помагаше, поддържайки минимална тяга. Благодарение на това практически се въртахме със скоростта на пръстените. Калдер маневрираше много ловко. Той поддържаеше такава тяга, която позволяваше да ориентираме правилно кораба — с носа напред; без тяга веднага започва премятане.

— Кой освен свидетеля и първия пилот се намираше в командната кабина?

— Всички. Цялата команда, г-н съдия. Командирът седеше между мен и Калдер, по-близо до него, така беше разположил креслото си. Зад мен бяха инженерът и електроникът. Доктор Бърнс, струва ми се, седеше зад командира.

— Свидетелят сигурен ли е в това?

— Не обърнах внимание. През цялото време бях зает, пък и от креслото е трудно да се оглеждаш назад. Облегалката е твърде висока.

— Сондата визуално ли беше въведена в пролуката?

— Не само визуално, г-н съдия. Поддържах непрекъснатата телевизионна връзка. Използувах и радарен далекомер. Като изчислих параметрите на орбитата, се уверих, че е попаднала добре — горе-долу в средата на пространството, между пръстените, — и казах на Калдер, че съм готов.

— Че свидетелят е готов?

— Да, за пускането на следващата сонда. Калдер задвижи лапата, люкът се отвори; но сондата не изключи.

— Какво наричате „лапа“?

— Хидравлично бутало, което изблъсква сондата от външната катапулта след отварянето на люка. На кърмата имахме три такива катапулти — тази маневра трябва да бъде трикратно повторена.

— Значи вторият поред спътник не напусна кораба?

— Не, загнезди се в катапултата.

— Опишете подробно как стана това.

— Редът на операцията беше такъв: отначало се отваря външният люк, после се задвижва хидравликата, а когато индикаторите покажат, че спътникът излиза, включва се вторият му автомат. Автоматът запалва със сто секунди закъснение, винаги има време да

бъде изключен, ако стане авария. Автоматът задвижва малък бустер^[1] на твърдо гориво и спътникът се отделя от кораба на собствена тяга от един тон в продължение на петнайсет секунди. Въпросът е да се отдалечи по-бързо от кораба-майка. Когато бустерът свърши горивото, автоматично се включва йонният двигател, който е под дистанционното управление на навигатора. В дадения случай Калдер беше включил пусковия автомат, защото спътникът вече се измъкваше, а когато изведнъж заседна, той се опита да изключи автомата, но не успя.

— Свидетелят уверен ли е, че първият пилот се е опитвал да изключи стартовия автомат на сондата?

— Да, той се мъчеше с ръчката, тя беше заяла, но не зная защо зарядът въпреки това избухна. Калдер извика: „Блок!“ — това и аз чух.

— Извика: „Блок“?

— Да, нещо там беше блокирало. До запалването на бустера оставаше още половин минута, затова се мъчеше да изтласка сондата, засилвайки налягането: манометрите показваха максимум, но сондата не мърдаше. Тогава изтегли буталото и го пусна отново, всички усетихме как удари в сондата — беше като удар с чук.

— По този начин се мъчеше да избие сондата?

— Да, г-н съдия; вероятно той очакваше да я разруши, защото не засилваше натиска постепенно, а отведнъж даде максимално налягане — и това беше съвсем разумно, като се има предвид, че имахме резервна сонда, но не и резервен кораб.

— Това остроумие ли беше? Желателно е свидетелят да се въздържа от подобно украсяване на показанията.

— И така, буталото удари, но сондата не изскочи, а времето минаваше, извиках: „Коланите“ — и се стегнах. Освен мен същото извикаха поне още двама, единият от тях беше командирът, познах го по гласа.

— Нека свидетелят обясни на Трибунала, защо е постъпил така?

— Бяхме на кръгова орбита над пръстена „А“, тоест движехме се практически без тяга. Знаех, че когато бустерът се запали, а това беше неизбежно, защото стартерът беше включен, ще получим страничен тласък и корабът ще започне да се премята. Беше заяла сондата от борда, обърнат към Сатурн. Щеше да действа като страничен отражател. Очаквах премятания и центробежни ефекти, които пилотът

ще трябва да погаси с обратната тяга на кораба. В такова положение не можеше да се предвиди до какви маневри ще се прибегне. За всеки случай трябваше хубавичко да се притегнем.

— Значи по време на дежурство свидетелят е изпълнявал функциите на навигатор с разкопчан колан?

— Не, г-н съдия, не беше разкопчан, а само разхлабен. Той може да се регулира в известни граници. При пълно стягане на катарамата — ние го наричаме „на пълна тяга“ — свободата на движение се ограничава.

— Известно ли е на свидетеля, че правилникът не предвижда никакви разхлабвания и регулирания на коланите?

— Тъй вярно, знаех, че в инструкцията пише друго, но на уважаемия Трибунал е може би известно, че това се прави навсякъде.

— Какво свидетелят разбира под „това“?

— На практика във всички кораби, където съм летял, дължината на коланите се регулираше, защото облекчава работата.

— Разпространеността на нарушението не може да го оправдае. Продължавайте!

— Както и очаквах, бустерът на сондата запали. Корабът започна да се завърта по напречната си ос, а едновременно започна да ни отнася от досегашната орбита — наистина доста бавно. Пилотът уравни това двойно движение със собствена странична тяга, но не напълно, тоест не до нула.

— Защо?

— Не бях при пулта за управление, но допускам, че е било невъзможно. Сондата беше заседнала в катапултата с отворен люк, през него излизаше част от газовете на двигателя, а тази струя сигурно имаше завихрения и затова биеше неравномерно. В резултат страничните тласъци ту отслабваха, ту се засилваха, а корекцията със собствена тяга предизвика странично люлеене на целия корпус; когато бустерът изгоря, започнахме да се премятам още по-силно, но в обратна посока, и пилотът го погаси чак след време, когато разбра, че бустерът е издъхнал, но пък се е включил йонният двигател.

— Какво значи „бустерът издъхна“?

— Исках да кажа, че пилотът не беше съвсем сигурен дали ще заработи йонният двигател — нали удари силно сондата с буталото, можеше да го е повредил: той сигурно целеше именно това, аз бих

направил същото. Но когато бустерът угасна, се оказа, че йонната тяга все пак действа и отново имахме страничен отражател от порядъка на четвърт тон. Не е много, но стига за премятане при такава орбита. Нали имахме кръгова орбитална скорост, а тогава и най-малките промени в ускорението имат страхотен ефект върху траекторията и устойчивостта на полета.

— Как се държаха в този момент членовете на командата?

— Съвсем спокойно. Естествено, всички си даваха сметка колко опасно е запалването на бустера — това е барутен заряд от сто килограма, а в такова полузатворено пространство, каквото беше катапултата със заседналата сонда, той можеше да детонира като бомба. Щеше да отвори борда ни като консервна кутия. За щастие до взрив не се стигна. Йонният двигател вече не беше така опасен. Наистина сега пък се появи допълнително усложнение — автоматът включи пожарна тревога и започна да залива катапулта номер две с пяна. Това не доведе до нищо свястно, защото йонен двигател с пяна не се гаси, така че пяната се изхвърляше от открития люк, но сигурно част от нея е била всмукана в дюзата на сондата и е предизвикала падане на тягата. Докато пилотът не изключи системата от пеногасители, за няколко минути изпитвахме странични трусове — не бяха силни, но все пак затрудняваха стабилизацията.

— Кой включи противопожарната система?

— Автоматът — когато датчиците показаха повишение на температурата в обшивката на щирборда над седемстотин градуса; нали бустерът ни подгря.

— Какви нареждания или команди е давал до този момент командирът?

— Не е давал нито нареждания, нито команди. Струваше ми се, че иска да види как ще постъпи пилотът. По принцип имахме две възможности: или просто да си отидем от планетата с нарастваща тяга и да започнем връщане по хипербола, отказвайки се от изпълнението на задачата, или пък да опитаме да изведем на контролна орбита последната, трета сонда. Връщането означаваше провал на програмата, защото сондата, която вече кръжеше в пролуката, щеше да се разбие най-много след няколко часа в резултат на дрейфа. Дистанционната корекция на нейната траектория от сондата-„пазач“ беше необходима.

— Тази алтернатива, естествено, беше длъжен да реши командирът, нали?

— Г-н председател, трябва ли да отговарям на този въпрос?

— Нека свидетелят отговори на въпроса на обвинението.

— Е, добре: командирът, естествено, можеше да даде заповед, но не беше длъжен. По принцип пилотът при известни обстоятелства е упълномощен да изпълнява функции, равнозначни на тези на командира, както гласи параграф шестнадесети на бордовата инструкция, защото често се случва да няма време за обяснения.

— Но при възникналите обстоятелства командирът е могъл да дава заповеди, защото не е имало ускорение, което да възпрепятствува гласното даване на заповеди, нито пък е съществувала непосредствена опасност от унищожение.

— Към петнайсет и нещо бордово време пилотът даде умерена изравнителна тяга...

— Защо свидетелят пренебрегва това, което казах? Моля уважаемия Трибунал да направи забележка на свидетеля и да го накара да отговаря на въпросите ми.

— Уважаемият Трибунал разбира, че аз трябваше да отговарям на въпроси, но обвинителят не ми е задал никакъв въпрос. Той само изложи своя коментар върху ситуацията, възникнала на кораба. Трябва ли от своя страна да коментирам този коментар?

— Обвинението следва да формулира въпрос, адресиран към свидетеля, а свидетелят е длъжен да прояви максимум добра воля при даване на показанията.

— Не смята ли свидетелят, че при възникналата ситуация командирът е бил длъжен да вземе конкретно решение и да го съобщи на пилота във вид на заповед?

— Инструкцията, г-н прокурор, не предвижда...

— Свидателят трябва да се обръща само към Трибунала.

— Слушам. Уважаеми Трибунал, инструкцията не предвижда детайлно всички обстоятелства, които могат да възникнат на борда. Това е невъзможно. Ако беше възможно, всеки член на командата щеше да я научи наизуст и нямаше да има нужда от командване.

— Обвинението протестира срещу подобни иронични забележки на свидетеля.

— Нека свидетелят да отговори кратко и ясно на въпроса на прокурора.

— Слушам. Та, значи, не смятам, че в онази ситуация командирът е бил длъжен да даде специални заповеди. Той присъствуваше; виждаше и разбираше какво става; мълчанието му означаваше, че според параграф двадесет и втори от бордовата инструкция — той разрешава на пилота да действа по собствено усмотрение.

— Уважаеми Трибунал, свидетелят извращава смисъла на параграф двадесет и втори от бордовата инструкция за космически полет, доколкото в дадения случай е приложим параграф двадесет и шести, където става дума за опасни ситуации.

— Уважаеми Трибунал, ситуацията, която се създаде на „Голиат“, не беше опасна нито за кораба, нито за здравето и живота на хората.

— Уважаеми Трибунал, свидетелят открито проявява отсъствие на добра воля! Вместо да се стреми към установяване на обективната истина, той се опитва *per fas et nefas*^[2] да оправдае поведението на обвиняемия Пиркс, който е бил командир на кораба! Ситуацията, в която се е оказал корабът, спада несъмнено към числото на онези, които попадат в параграф двадесет и шести!

— Уважаеми Трибунал, прокурорът не може да изпълнява едновременно и функцията на специалист-експерт, който установява фактическото положение!

— Отнемам думата на свидетеля; Трибуналет отлага за специално разглеждане въпроса за приложимостта на параграфите двадесет и втори или двадесет и шести от бордовата инструкция. Нека свидетелят да съобщи какво е станало на кораба по-нататък.

— Калдер наистина не се обърна с въпроси към командира, но забелязах, че на няколко пъти погледна към него. В това време тягата на сондата се изравни и стабилизирането на кораба не беше трудно. Като постигна добра стабилизация, Калдер започна да се отдалечава от пръстена, но не поиска от мен изчисления за обратен курс, затова помислих, че ще се опита да довърши задачата ни. Когато излязохме от зоната на Рош — горе-долу към шестнайсет часа, — той сигнализира максимум и веднага се опита да изхвърли сондата.

— Тоест?

— Е, включи сигнал за максимално натоварване и веднага след това даде пълен назад, после пълен напред; сондата тежи три тона; при пълно ускорение тежестта ѝ става почти двайсет пъти по-голяма. Би трябвало да излети като куршум от катапултата. Отдалечавайки се примерно на десет хиляди мили, Калдер даде два такива удара с тягата, но без резултат. Единственото, което постигна, беше засилването на страничното отблъскване. Вероятно от внезапните ускорения сондата, която още по-здраво се беше заклинила в катапултата, промени положението си и сега цялата газова струя биеше в наклонения капак на люка, отразяваше се от него и отиваше в пространството. Ударите на тягата бяха неприятни за нас, пък и опасни за кораба: беше ясно, че ако сондата изобщо реши да излезе, сигурно ще отнесе част от външната броня. Намирисваше на лошо: трябваше или да пращаме хора в скафандри и с инструменти до люка, или да се връщаме, влачейки тази идиот... пардон, тази заклинена сонда.

— Калдер не се ли опита да изключи двигателя на сондата?

— Не можеше да направи това, защото кабелът за управление, съединяващ сондата с кораба, беше скъсан — следователно оставаше само радиоуправлението, но понеже сондата стърчеше в отвора на катапултата, металната покривка я екранираше. Летяхме може би минута, отдалечавайки се от планетата, и бях уверен, че Калдер все пак е решил да се връща; изпълни няколко маневри, извърши така наречения „набег към звезда“ — който се състои в това, че носът на кораба се прицелва в някаква звезда и се дава променлива тяга. Ако управлението е в ред, звездата трябва да виси на екрана съвсем неподвижно. При нас не беше така, динамическата характеристика на полета беше променена и Калдер искаше да изясни количествените ѝ параметри. След няколко опита той все пак успя да подбере тяга за уравновесяване на страничното отклонение и тогава обърна назад.

— Свидетелят разбра ли истинските намерения на Калдер?

— Да, тоест предполагах, че ще се опита да изведе на орбита останалата на борда трета сонда. Върнахме се под равнината на еклиптиката, откъм Слънцето, при което Калдер работеше направо блестящо; ако сам не бях видял, никога не бих предположил, че е възможно с такава лекота да се управлява кораб, в който сякаш е монтиран непредвиден от конструкцията страничен двигател. Калдер поиска от мен да изчисля поправките в курса и цялата траектория

заедно с направляващите импулси за нашата трета сонда. Тогава вече нямах никакви съмнения.

— Свидетелят изпълни ли тези нареждания?

— Не. Тоест, казах му, че не мога да изчисля курса съгласно програмата, след като ще действуваме иначе — вече не можехме да се придържаме строго към програмата. Поисках допълнителни данни, защото не знаех от каква височина възнамерява да пусне в орбита последната сонда, но той нищо не ми отговори. Възможно е да се беше обърнал към мен само за да уведоми командира за своето намерение.

— Така ли предполага свидетелят? Но той е могъл да се обърне непосредствено към командира.

— Вероятно не е искал да го прави. А може да е бил заинтересован никой да не помисли, че и самият той не знае как да постъпи и се нуждае от помощ. Но не по-малко вероятно е и това, че искаше да покаже какъв отличен пилот е, щом се захваща с изпълнение на задачи, в които дори навигаторът — тоест аз — не може да му помогне. Но командирът не реагира, а Калдер вече водеше на сближение с пръстените. Това започна да не ми харесва.

— Нека свидетелят се изрази по-конкретно.

— Слушам. Помислих, че се увеличи в рискована операция.

— Позволявам си да обърна внимание на уважаемия Трибунал, че свидетелят неволно потвърди сега това, което не искаше да признае преди малко: дълг на командира е било да се намеси активно във възникналата ситуация: следователно командирът съзнателно и умишлено е пренебрегнал дълга си, излагайки с това кораба и командата на непредвидими последици.

— Уважаеми Трибунал, не беше така, както твърди обвинението.

— Не полемизирайте с обвинението, а давайте показания, като се ограничавате с хода на събитията. Защо в момента, когато Калдер започна връщането на пръстена, вие счетохте — чак тогава — маневрата за рискована?

— Може би лошо се изразих. Беше ето така: в подобни обстоятелства пилотът е длъжен да се обърне към командира. На негово място аз бих направил това. Първоначалната програма вече не можехме да осъществим цялостно. Мислех, че Калдер — щом като командирът му предоставя инициативата, — ще опита да пусне третата сонда от значително разстояние, тоест без прекалено да се приближава

до пръстена. Наистина това намаляваше шансовете за успех, но беше възможно, а заедно с това безопасно. И действително на малка скорост ми нареди отново да изчисля курса на спътника, насочван с импулси от разстояние около хиляда и двеста километра. Понеже исках да му помогна, започнах да изчислявам този курс, при което се оказа, че размерите на грешките са горе-долу равни на ширината на пролуката Касини. Значи имаше около петдесет на сто шанс, че сондата, вместо да излезе на правилната контролна орбита, ще отиде или към планетата, или навън и ще се разбие в пръстена. Съобщих му този резултат, защото нямах по-добър.

— Командирът запозна ли се с резултатите от изчисленията на свидетеля?

— Той трябва да ги е видял, защото цифрите изскачаха на индикатора, който се намираще точно пред нашите пултове. Движихме се на малка тяга и на мен ми се Стори, че Калдер не може да реши какво да прави. Беше влязъл в задънена улица. Ако отстъпеше сега, това би означавало, че преди е сбъркал в изчисленията, че интуицията го е подвела. Докато не насочи към планетата, все още можеше да си дава вид, че смята риска за прекалено голям и неоправдан. Но той вече ни показа, че здраво държи кораба въпреки изменената характеристика на тягата, и макар да не го каза, от следващите му намерения беше ясно, че е решил все пак да продължи извеждането на сондата в орбита. Вървахме на сближение и аз смятах, че той иска да подобри малко шансовете ни: нали те се увеличаваха с намаляването на разстоянието. Ако искаше това, трябваше вече да започне да забавя, а той, напротив, увеличи тягата. Чак когато го направи, в онзи момент осъзнах, че иска да извърши нещо съвсем друго — преди това изобщо не ми беше хрумвало. Впрочем всички го разбраха — моментално.

— Свидетелят твърди, че всички членове на командата осъзнаха сериозността на положението?

— Да, г-н председател. Зад мен някой, който седеше до бакборда, каза в момента на ускоряването: „Животът беше хубав“.

— Кой го каза?

— Това не знам. Може инженерът, а може и електроникът. Не обърнах внимание. Всичко стана за части от секундата. Калдер включи сигнала за максимум и даде силна тяга при курс на пресичане с пръстена. Ясно беше, че иска да прекара „Голиат“ през самия център

на пролуката Касини и по пътя да „загуби“ третата сонда по метода на „изплашената птица“.

— Що за метод е това?

— Така понякога го наричат, г-н съдия: корабът „губи“ сондата така, както птицата „губи“ при хвъркване яйцето... Но командирът му забрани.

— Командирът му забрани? Издаде такава заповед?

— Тъй вярно, г-н съдия.

— Обвинението протестира. Свидетелят преиначава фактите. Командирът не е давал такава заповед.

— Но командирът се опита да даде такава заповед, само че не успя да я произнесе с цяла фраза. Калдер наистина даде предупреждение за максимално ускорение, но само за част от секундата преди маневрата. Когато пламна червеният сигнал, командирът му викна, а в този миг той даде пълна мощност. При такава преса, над четиринайсет „же“, не може да се произнесе дори звук. Изглеждаше, като че Калдер иска да му запуши устата. Не твърдя, че той действително е целял това, но така изглеждаше. Нас веднага ни притисна така, че съвършено ослепях, затова командирът едва успя да викне...

— Г-н председател, обвинението внася протест срещу формулировките, които свидетелят използва. Въпреки своята уговорка свидетелят иска да внуши, че пилотът Калдер съзнателно и със зла умисъл се е стремил да попречи на командира в издаването на заповед.

— Нищо подобно не съм казал.

— Отнемам думата на свидетеля. Трибуналът приема протеста на обвинението. Задраскайте от протокола думите на свидетеля, започвайки от изречението: „Изглеждаше като че Калдер иска да му запуши устата“. Нека свидетелят бъде любезен да се въздържа от коментари и точно да повтори това, което действително е казал командирът.

— И така, както вече казах, командирът наистина не успя да формулира заповедта с цяло изречение, но смисълът му беше ясен. Забрани на Калдер да влиза в пролуката Касини.

— Обвинението протестира. За фактическата страна на делото няма значение онова, което обвиняемият Пиркс е искал да каже, а само

това, което действително е казал.

— Трибуналет приема протеста. Нека свидетелят се ограничи с това, което е било казано при пулта за управление.

— Беше казано достатъчно, за да може всеки човек, който е професионален космонавт, да разбере, че командирът забранява на пилота да влезе в Касини.

— Моля свидетелят да повтори онези думи, а Трибуналет сам ще реши какъв е истинският им смисъл.

— Не помня самите думи, г-н председател, а именно техния смисъл. Командирът започна да вика нещо от рода на: „Не минавай през пръстена!“ — или може би: „Не през!“ — а по-нататък не можеше да говори.

— Обаче свидетелят каза преди малко, че командирът не е произнесъл цяла фраза, а цитираните сега думи „Не минавай през пръстена“ — образуват съвсем завършено изречение.

— Ако в тази зала избухне пожар и аз извикам: „Гори!“ — това няма да бъде завършена фраза, защото не казва какво гори и къде гори, но ще бъде съвсем разбираемо предупреждение.

— Обвинението протестира! Моля Трибуналет да призове свидетеля към прилично поведение!

— Трибуналет прави забележка на свидетеля. В задълженията на свидетеля не влиза поучаването на Трибунала с притчи и анекдоти. Моля да се ограничите до фактическата информация за станалото на борда.

— Слушам. На борда стана това, че командирът с вика си забрани на пилота да въвежда кораба в пролуката...

— Протестирам! Показанията на свидетеля тенденциозно фалшифицират фактите!

— Трибуналет се стреми да бъде снизходителен. Нека свидетелят бъде любезен да разбере, че целта на следствието е установяване на действителните факти. В състояние ли е свидетелят да цитира откъса от фразата, произнесена от командира?

— Вече бяхме под голямо ускорение. Беше ми притъмняло, нищо не виждах, но чух възгласа на командира. Думите не бяха ясни, обаче разбрах смисъла им. Още повече е трябвало да чуе това предупреждение пилотът, щом седеше по-близо до командира.

— Защитата моли за повторно прослушване на регистрационните ленти — този фрагмент, който се отнася до възгласа на командира.

— Трибуналът отклонява молбата на защитата. Лентите бяха вече прослушани и се установи, че степента на деформиране на гласа позволява да се идентифицира личността, но не и съдържанието на възгласа. По този спорен въпрос Трибуналът ще вземе отделно решение. Нека свидетелят каже какво е станало след възгласа на командира.

— Когато прогледнах, ние отивахме срещу пръстена. Акселерометърът показваше две „же“. Скоростта беше хиперболична. Командирът извика: „Калдер! Ти не изпълни заповедта! Забраних ти да влизаш в Касини!“, а Калдер веднага отговори: „Не чух това, командоре!“

— Обаче командирът не му нареди в същия момент да спре или да обърне?

— Това беше вече невъзможно, г-н председател. Бяхме на хиперболична от порядъка на осемдесет километра в секунда. Не можеше и дума да става за угасяване на такава инерция без преминаване на гравитационната бариера.

— Какво разбира свидетелят под гравитационна бариера?

— Постоянно — положително или отрицателно — ускорение над двайсет-двайсет и две гравитационни единици. С всяка секунда на полета през пръстена беше необходима все по-голяма обратна тяга, за да задържахме. Отначало сигурно към петдесет „же“, а после може би сто. При такава спираща тяга всички щяхме да загинем. По-точно — щяха да загинат всички хора на борда.

— Корабът технически може ли да развие ускорения от този порядък?

— Да, г-н съдия, но само ако се махнат предпазителите, само тогава; „Голиат“ има двигател, способен потенциално да развие тяга от порядъка на десет хиляди тона.

— Моля, продължавайте показанията.

— „Кораба ли искаш да унищожиш?“ — каза командирът със съвсем спокоен тон. — „Ще преминем през Касини и ще спра от другата страна“ — отговори Калдер със същото спокойствие. Преди още да завърши този диалог, ние влязохме в странично завъртане.

Изглежда от внезапния скок на ускорението, с който Калдер започна полета към пролуката, положението на сондата в катапултата се беше променило, и макар че страничното отражение се намали, сега газовата струя беше по допирателна към корпуса, така че целият кораб се въртеше като пумпал около надлъжната си ос. Отначало въртенето беше бавно, но с всяка секунда се ускоряваше. Калдер го предизвика неволно — с това, че много рязко увеличи преди това ускорението.

— Нека свидетелят обясни подробно на Трибунала защо по негово мнение Калдер е увеличил ускорението?

— Уважаеми Трибунал, обвинението протестира. Свидетелят е пристрастен и несъмнено ще отговори, както вече каза, че Калдер е искал да принуди командира да мълчи.

— Съвсем не искам да кажа това. Калдер не беше длъжен да увеличи ускорението с такъв скок, можеше да го направи постепенно, но щом искаше да влезе в Касини, голямата тяга беше необходима. Намирахме се в пространство, където е много трудно да се маневрира — това е типична сфера на неразрешими математически проблеми от движението на много тела. Въздействието на самия Сатурн, масата на неговите пръстени, най-близките спътници — всичко заедно създава поле на привличане, в което е невъзможно едновременно да се отчете целостта на пертурбацията. Освен това имахме и страничния момент на сондата. При това положение ние се движехме по траектория, резултат от въздействието на много сили: и собствената тяга на кораба, и привличането на разхвърляните в пространството маси. Ето затова, колкото по-силна беше тягата ни, толкова по-слабо ставаше влиянието на смущаващите фактори, защото тяхната величина беше постоянна, докато величината на нашата скорост растеше. Увеличавайки бързината, Калдер правеше нашата траектория по-нечувствителна към външните смущаващи фактори. Убеден съм, че преминаването щеше да му се удаде, ако не беше това странично въртене, което внезапно се появи.

— Свидетелят смята, че преминаването през пролуката с кораб в пълна изправност е било възможно?

— Разбира се, г-н съдия. Тази маневра е възможна, макар да е забранена от всички учебници по космология. Пролуката практически е широка три и половина хиляди километра; бреговете ѝ са пълни с едър леден и метеоритен прах, който наистина е визуално

незабележим, но е в състояние да подпали всеки кораб на хиперболична. Горедолу чистото пространство, през което може да се мине, е широко някакви си пет-шестстотин километра. При малки скорости влизането в такъв коридор не е трудно, но при по-големи се появява гравитационен дрейф; затова Калдер отначало прицели добре носа в пролуката, а после даде голяма тяга. Ако сондата не беше мръднала, всичко щеше да мине гладко. Поне така ми се струва. Разбира се, имаше известен риск — горедолу едно на трийсет, че ще налетим на някакво самотно парче. Но междувременно получихме тези надлъжни обороти. Калдер се опита да ги погаси, но не успя. Бореше се великолепно. Това трябва да му призная.

— Калдер не можа ли да ликвидира завъртането на кораба? Знае ли свидетелят защо не е могъл?

— Още преди, наблюдавайки го по време на дежурство, аз се уверих, че е феноменален изчислител. Имаше пълно доверие в способността си да прави мълниеносни изчисления без помощта на калкулатор. На хиперболична, при нашето положение, трябваше да се промъкнем като през иглено ухо. Индикаторите на тягата бяха безполезни — те показваха само тягата на „Голиат“, но не можеха да покажат величината на тягата на сондата. Калдер гледаше само гравитометрите и водеше само според тях. Това беше истинско математическо надбягване между него и условията на полета, които се променяха с нарастваща скорост. За способностите на Калдер може да се съди по това, че докато аз прочета цифрите на индикаторите, той правеше наум изчисления, съставяйки диференциални уравнения от четвърта степен. Макар да смятах предишното поведение на Калдер за възмутително, защото бях сигурен, че чу заповедта на командира и умишлено я пренебрегна, трябва да призная, че му се възхищавах.

— Свидетелят не отговори на въпроса на Трибунала.

— Тъкмо пристъпвах към отговора, г-н съдия. Изчисленията на Калдер, дори ако ги правеше за част от секундата, можеха да бъдат само приблизителни. Не бяха идеално точни, защото не можеха да бъдат такива, дори ако на негово място беше най-бързата в света електронноизчислителна машина. Диапазонът на грешките, който не можеше да отчете, непрекъснато нарастваше — и ние продължавахме да се въртим. По едно време ми се стори, че въпреки всичко Калдер ще

се справи, но той разбра пръв, че е загубил играта, и изключи цялата тяга. Попаднахме в нулева безтегловност.

— Защо е изключил тягата?

— Той искаше да мине през пролуката почти по права, но не успя да ликвидира надлъжните обороти. „Голиат“ се въртеше като пумпал и затова се държеше като пумпал: съпротивяваше се на тяговата сила, която се стремеше да го поддържа по надлъжната ос. Попаднахме в прецесия — колкото по-голяма беше скоростта, толкова по-силно се клатеше кърмата. В резултат на това се движехме по силно разтеглен свредел, корабът залиташе ту на едната, ту на другата страна, а всяко завъртане по спиралата имаше поне стотина километра в диаметър. С такава траектория щяхме като нищо да улучим края на пръстена, а не средата на пролуката. Срещу това Калдер не можеше да направи вече нищо. Беше попаднал в дупка.

— Какво означава това?

— Така обикновено наричаме необратимите ситуации, в които е лесно да се попадне, но от които няма изход, уважаеми Трибунал. Понататъшният ни полет вече беше съвсем непредсказуем. Когато Калдер изключи двигателите, аз помислих, че просто разчита на късмета ни. Цифрите продължаваха да мигат в екраните на индикаторите, но вече нямаше какво да изчисляваме. Пръстените блестяха ослепително, не можехме да ги погледнем — нали се състоят от ледени парчета! Въртяха се пред нас като виенско колело заедно с пролуката, която приличаше на черна пукнатина. В такива моменти времето се удължава невероятно. Колкото пъти погледнах стрелките на секундомера, все ми се струваше, че стоят на едно място. Калдер започна да разкопчава катарамите много стремително. Започнах да правя същото, защото се сетих, че иска да скъса главния предпазител на претоварването, който е на пулта, но с колан не може да бъде достигнат. Ако разполагаше с пълна мощност, той би могъл да удържи кораба и да се измъкне в пространството, като развие тези сто „же“. Ние щяхме да гръмнем като балони, но той щеше да спаси кораба... пък и себе си. Въобще трябваше по-рано да се сетя, че той не е човек, защото никой човек не може да прави такива изчисления, както той... но го осъзнах едва в този момент. Искях да го спра, преди да дойде до пулта, но той ме изпревари. Та той трябваше да бъде по-бърз. „Не се откопчавай!“ — ми извика командирът. А на Калдер: „Не пипай

предпазителя!“ Калдер не му обърна внимание, той беше вече станал. „Пълен напред!“ — изкрещя командирът — и аз го послушах. Нали бях при втория пулт за управление. Не ударих веднага с цялата мощност, дадох пет „же“, не исках да убивам Калдер — исках само да го отхвърля от предпазителите, но той се задържа на крака. Това беше ужасна гледка: нито един човек не може да устои на пет „же“! Той устоя, само се хвана за пулта, кожата от ръцете му се смъкна, но той се държеше, защото под кожата имаше стомана. Тогава аз изведнъж дадох максимум. На четиринайсет „же“ той се откъсна, полетя назад в кабината с ужасен трясък, сякаш беше метална топка, прелетя между нашите кресла и се тресна в стената така, че я разтърси, преградата се пръсна на парчета, а той издаде някакъв вик, ужасен, на нищо не приличен, чувах зад гърба си как се търкаля, как събаря преградите, как разрушава всичко, за което се хване, но вече не обръщах внимание, защото пролуката се отвори пред нас: втурнахме се в нея като побъркани, с разлюляна кърма, намалих на четири „же“, останалото беше чиста случайност. Командирът ми викна да стрелям; тогава започнах да изстрелвам един след друг противометеоритните екрани, за да смета пред носа по-дребните парчета, ако се появят, и макар да не струваха много, по-добре такава защита, отколкото никаква. Касини беше като огромна черна паст, виждах огън пред носа, далече, защитните екрани се разтваряха и веднага изгаряха от удара с ледените частици, огромни сребърни облаци изникваха и се пръскаха за части от секундата, бяха невероятно красиви, корабът се разтреса леко, датчиците по десния борд подскочиха, това беше термически удар, закачихме нещо, не зная какво, и вече бяхме от другата страна...

* * *

— Командор Пиркс?

— Да, аз съм. Искали сте да се срещнем?

— Именно. Благодаря ви, че дойдохте. Моля седнете...

Мъжът зад бюрото натисна едно от копчетата върху черната кутийка и каза:

— Ще бъда зает двайсет минути. Няма ме за никого.

Изключи апарата и внимателно се вгледа в Пиркс.

— Господин командоре, имам за вас едно доста оригинално предложение. Един — той потърси за миг думата — експеримент. Но предварително съм задължен да ви помоля да запазите в тайна всичко, което ще кажа. Също и в случай, че отхвърлите предложението. Съгласен ли сте?

За няколко секунди настъпи мълчание.

— Не — каза Пиркс. И добави: — Освен ако ми разкажете нещо повече.

— Вие не сте от тези, които вземат котка в чувал? Всъщност можех да го предположа след всичко, което съм слушал за вас. Цигара?

— Не, благодаря.

— Става въпрос за експериментален рейс.

— Нов вид кораб?

— Не. Нов вид команда.

— Команда ли? А моята роля?

— Всестранна оценка на нейната пригодност. Това е всичко, което мога да кажа. Сега е ред на вашето решение.

— Ще мълча, ако сметна това за възможно.

— За възможно?

— За желателно.

— По отношение на какви критерии?

— На така наречената съвест, ако нямате нищо против.

Отново минаха няколко секунди. В обширната стая с цяла стъклена стена беше тихо, сякаш не се намираше сред две хиляди подобни стаи на огромния небостъргач с три хеликоптерни площадки на покрива. Пиркс почти не различаваше чертите на събеседника: виждаше го на фона на силно светещата мъгла или по-точно облак, в който потъваха шестнайсетте горни етажа. От време на време млечните кълба се сгъстяваха зад прозрачната стена и тогава изглеждаше, че цялата стая се носи нанякъде, подхваната от невидима сила.

— Добре. Както виждате, съгласен съм на всичко. Става въпрос за рейс Земя — Земя.

— Примка?

— Да. Със заобикаляне на Сатурн и извеждане там на стационарна орбита нови автоматични спътници.

— Но това е проектът „Юпитер“?

— Да, част от този проект, поне що се отнася до спътниците. Корабът също принадлежи на КОМСЕК, така че акцията е под патронажа на ЮНЕСКО. Както знаете, представлявам именно тази организация. Имаме собствени пилоти и навигатори, обаче избрахме вас, защото е замесен един допълнителен фактор. Тази команда, за която вече споменах.

Директорът на ЮНЕСКО млъкна отново. Пиркс чакаше, неволно прислушвайки се, но тишината беше такава, сякаш в радиус от доста мили не се раздаваше никакъв звук — а нали ги обгръщаше многомилionen град?

— Както сигурно знаете, от няколко години съществува възможност да се създадат устройства, все по-всестранно заместващи човека. Тези, които можеха да се сравнят с него в няколко области едновременно, бяха доста стационарни поради своята тежест и размери. Но почти едновременно в САЩ и СССР откритията във физиката на твърдото тяло направиха възможен следващия — молекулен етап на микроминиатюризацията. Създадени са експериментални прототипи на кристални системи, еквивалентни на мозъка. Те все още са един път и половина по-големи от нашия мозък, но това е без значение. Редица американски фирми вече патентоваха такива конструкции и сега се готвят да пристъпят към производство на човекоподобни автомати — така наречените „крайни нелинейници“, преди всичко за обслужване на извънземните кораби.

— Чувах за това. Но профсъюзите май се възпротивиха? Пък и то сигурно би наложило съществени промени в сегашното законодателство?

— Чухте ли за това? В пресата нямаше нищо освен слуховете.

— Да. Водаха се някакви задкулисни разговори и преговори и слуховете за тях проникнаха в средата, където се движа. Пък и това е естествено.

— Сигурно. Разбира се. Е, толкова по-добре, макар... Какво е вашето мнение?

— По този въпрос? По-скоро отрицателно. Да, дори съвсем отрицателно. Боя се обаче, че тук нищо няма съществено значение. Последиците на откритията са неумолими — най-много да се спре за известно време тяхната реализация.

— С други думи, смятате го за неизбежно зло.

— Не бих го формулирал така. Смятам, че човечеството не е подготвено за нашествието на изкуствени човекоподобни същества. Разбира се, най-важното е — действително ли са равни на човека. Лично аз никога не съм срещал такива. Не съм специалист, но специалистите, които познавам, смятат, че за истинска равноценност, за пълноценност не може и дума да става.

— А не сте ли предубеден? Действително мнението на мнозина специалисти е такова, или по-точно — беше такова. Но, виждате ли... действията на тези фирми се определят от икономически фактори. Рентабилността на производството.

— Тоест — от надеждата за печалба.

— Да. В дадения случай федералното правителство (има предвид Америка), както и правителствата на Великобритания и Франция още не са дали пълен достъп на частните фирми до тази документация, която е разработена в институти, финансирани от държавата. Но пролуките в тази документация частните фирми могат да запълнят и без помощта на правителството — нали имат свои изследователски лаборатории.

— „Кибертроникс“?

— Не само. „Машинтрекс“, „Интелтрон“ и други. Затова в правителствените кръгове на тези страни се опасяват от последствията на подобна акция. Частните фирми не се интересуват, че държавата няма средства за масовото преквалифициране на хората, които ще останат без работа от нахлуването на нелинейниците.

— Нелинейници? Странно. Не съм срещал такъв термин.

— Това е просто дума от жаргона, който използваме. Все пак е по-добро от „хомункулус“ или „изкуствен човек“. Те всъщност не са хора — нито изкуствени, нито естествени.

— В смисъл на непълноценност?

— Знаете ли, командоре, аз също не съм специалист в тази област, така че въпреки желанието си не мога да ви отговоря. Пък и моите лични предположения не са важни. Въпросът е в това, че един от първите клиенти на новата продукция би бил КОСНАВ.

— Но то е частно англо-американско предприятие?

— Именно за това. „Cosmical Navigation“ от години преживява финансови затруднения, защото космонавтиката на социалистическите страни, която не е разчетена на незабавна печалба, представлява силна

конкуренция — тя е поела значителна част от целия товарооборот. Особено на главните извънземни линии. Би трябвало да го знаете.

— Естествено. И никак няма да се огорча, ако КОСНАВ банкрутира. Щом успяха да интернационализират космическите изследвания в рамките на ООН, то и с космонавтиката могат да направят същото. Поне така ми се струва.

— На мен също. Уверявам ви, че и аз бих искал това, най-малкото заради бюрото, на което седя. Но това е песен на бъдещето. А засега, ако нямате нищо против, КОСНАВ е готов да приеме неограничено количество нелинейници за обслужване на своите линии — засега само товарните, на пътническите се боят от бойкот на обществеността. Предварителните преговори вече се водят.

— И пресата мълчи?

— Разговорите са неофициални. Наистина, в някои вестници имаше съобщения, но КОСНАВ ги опроверга. Формално погледнато, сякаш има право. Впрочем, господин командоре, това е истинска джунгла: те действуват в район, който не е обхванат нито от законодателството на техните страни, нито от международното законодателство на ООН. От своя страна пък президентът, съобразявайки се с приближаващия край на мандата си, няма да рискува да прокара в Конгреса законите, към които се домогва едрият интелектуален капитал — ще се страхува от бурната реакция на профсъюзите. Ето защо — преминавам най-накрая към нашата работа — няколко фирми, предвиждайки възможните възражения на световната преса, работническото и профсъюзното движение и така нататък, решиха да ни предоставят група полупрототипи, за да изследваме тяхната годност за обслужване на извънземни кораби.

— Извинете, това „да ни предоставят“ какво означава? На кого? На ООН? Малко странно изглежда.

— Е, не пряко на ООН. На нас — това значи на ЮНЕСКО. Като институция, която се занимава с въпросите на науката, културата, просветата...

— Извинете ме, но аз пак нищо не разбирам. Какво общо имат тези автомати с просветата или науката?

— Но нали нашествието на тези — как ги нарекохте?... — тези псевдохора, произвеждани на конвейер, ще се окаже във всяко отношение най-съществено именно за общочовешката култура.

Въпросът не е само в икономическите последици, в опасността от безработица и така нататък, но и в психологическото, социалното, културното въздействие; все пак, за да изясня нещата докрая, ще призная, че приехме това предложение без ентузиазъм. Дирекцията отначало дори възнамеряваше да го отхвърли. Тогава фирмите изтъкнаха допълнителни доводи: командата от нелинейници дава несравнимо по-големи гаранции за безопасност от човешкия екипаж. Имат по-бързи реакции, практически не се изморяват и нямат нужда от сън, не боледуват, притежават колосални скрити резерви, което им позволява да функционират дори при сериозна повреда, а понеже не се нуждаят нито от кислород, нито от храна, могат да изпълняват своите задачи даже при разгерметизиран или прегрял кораб и така нататък. А това, сам разбирате, са сериозни аргументи — те изтъкват на преден план не печалбата на някакви си частни фирми, а безопасността на корабите и товарите. В такъв случай кой знае дали и ООН няма да се реши, поне частично, на своите изследователски кораби...

— Разбирам. Но това е крайно опасен прецедент. Сигурно си давате сметка?

— Защо опасен?

— Защото почти същото може да се каже и за другите функции и професии. Някой ден могат да уволнят и вас, и в това кресло да седне робот.

Смехът на директора не беше съвсем безгрижен. Впрочем веднага стана сериозен.

— Все пак... драги ми командоре, ние се отклоняваме от темата. Какво според вас би могло да се направи при създадената ситуация? ЮНЕСКО би могла да отхвърли предложението на тези господа, но това не променя нещата. Ако техните автомати са наистина толкова добри, то КОСНАВ ще ги вземе, все едно дали по-рано, или по-късно, а след тях ще тръгнат другите.

— А какво ще се промени, ако ЮНЕСКО поеме ролята на технически контролор на тези фирми?

— Но, моля ви се... не става въпрос за технически контрол. Ние искахме... сега май трябва да кажа всичко... искахме да ви предложим рейс с такъв екипаж. Вие ще бъдете командир. В продължение на две-три седмици ще се ориентирате колко струват. Още повече, подчертавам, това са различни модели. Ще ви помолим след

връщането да ни представите компетентно, всестранно заключение, разбито на значително количество пунктове; въпросът е не само в професионалните аспекти, но и в психологическите: до каква степен тези автомати се приспособяват към човека, доколко съответствуват на неговите представи, дали възниква чувство за тяхното превъзходство, или обратно — за психическата им непълноценност... Съответните ни отдели ще ви снабдят с материали и формуляри, подготвени от видни учени, психолози...

— И това именно е моята задача?

— Да. Можете да не отговаряте в този момент. Доколкото ми е известно, временно не летите?

— Имам шестседмична отпускат.

— Тогава, да кажем... може би ще решите това за два дни?

— Още два въпроса. Какви последици ще има моето заключение?

— Ще бъде решаващо!

— За кого?

— За нас, естествено, за ЮНЕСКО. Аз съм убеден, че ако се стигне до интернационализиране на космонавтиката, вашето заключение ще даде важен материал за тези законодателни комисии на ООН, които...

— Много се извинявам. Това е песен на бъдещето, както вие се изразихте. Значи за ЮНЕСКО, казвате? Но ЮНЕСКО не е никаква фирма, никакво предприятие — нито пък, надявам се, смята да става рекламно бюро на някакви фирми?

— Нищо подобно, разбира се! Ще публикуваме в световната преса това, което ни представите. Резултатите, ако бъдат отрицателни, сигурно ще задържат преговорите между КОСНАВ и тези фирми. По този начин ще окажем...

— Още веднъж се извинявам. Ами ако резултатите бъдат положителни, няма да задържим и няма да окажем?

Директорът хлъцна, закашля се, накрая се усмихна.

— Пред вас, командоре, не зная защо, аз се чувствавам почти виновен. Сякаш имам нечиста съвест... Да не би ЮНЕСКО да е изработила тези нелинейни работи? Да не би това положение да е резултат на нашия труд? Стараем се да постъпваме обективно, в интерес на всички...

— Не ми харесва това.

— Командоре, можете да откажете. Но помислете, ако всички постъпим така, това би бил пилатовски жест. Най-лесното е да си умием ръцете. Не сме всемирно правителство и не можем да забраним никому производството на такива или онакива машини. Това е работа на отделните правителства — и да ви кажа ли, те се опитваха, знам, че имаше такива опити, като проект, но нищо не излезе! И църквата нищо не постигна, а вие знаете нейното абсолютно негативно становище по този въпрос.

— Да. С една дума, това на никого не се харесва и всички наблюдават как се извършва.

— Защото няма юридически основания за противодействие.

— А последиците? На тези фирми, да, на същите, ще се разклати почвата под краката, когато доведат до такава безработица, че...

— Този път аз трябва да ви прекъсна. Това, което казвате, е вярно. От него всички се боим. И все пак сме безсилни. Но не съвсем. Можем да проведем поне този експеримент. Вие сте зле настроен? Много добре! Именно затова сте най-подходящ! Ако въобще съществуват някакви контрааргументи, вие ще ги изложите по най-убедителния начин!

— Ще помисля — каза Пиркс и стана.

— Преди малко споменахте за още някакъв въпрос...

— Вече ми отговорихте. Исках да зная защо изборът е паднал върху мен.

— Значи ще ни отговорите? Моля да телефонирате в течение на два дни. Съгласен?

— Съгласен — каза Пиркс, кимна и излезе.

* * *

Секретарката, платинена блондинка, стана от бюрото, когато влезе Пиркс.

— Добър ден, аз...

— Добър ден. Зная всичко. Аз ще ви заведа.

— Тук ли са?

— Да, чакат ви.

Поведе го през дълъг, пуст коридор; токчетата ѝ потракваха като кокили. Студеният каменен звук отекваше в огромния коридор, облицован с изкуствен гранит. Минаваха край тъмни врати с алуминиеви цифри и табели. Секретарката нервничеше. Няколко пъти погледна Пиркс изкосо — не кокетливо, а изплашено. Когато Пиркс го забеляза, малко му дожаля, веднага усети, че всичко това е съвсем побъркана история, и почти неочаквано за себе си попита:

— Видяхте ли ги?

— Да. За момент. Когато минаха.

— И какви са?

— Не сте ли ги виждали?

Почти се зарадва. Сякаш онези, които ги знаеха, попадаха веднага в някаква чужда, може би дори враждебна конспирация, на която в никакъв случай не трябва да имаме доверие.

— Шестима са. Един говори с мен. Съвсем не прилича, казвам ви! Съвсем! Ако го бях срещнала на улицата, никога нямаше да се сетя. Но когато се вгледах отблизо, има нещо такова в очите — и тук... — тя докосна устните си.

— А останалите?

— Дори не влязоха в стаята, стояха в коридора...

Асансьорът тръгна, понесе се нагоре, златистите зърна на светлините, обозначаващи етажите, усърдно се разсипваха по стената; момичето стоеше срещу него — можеше да оцени по достойнство резултатите от усилията, които са били нужни, за да се лиши с помощта на червило, туш и грим от последните следи на собствена индивидуалност, за да стане временно двойник на Инда Ле или как там се наричаше разчорлената по нов начин звезда на сезона. Когато клепачите ѝ затрепериха, Пиркс се изплаши за целостта на изкуствените мигли.

— Роботи... — каза тя с гръден шепот и потръпна сякаш от докосване на змия.

В стаята на десетия етаж стояха шестима мъже. Когато Пиркс влезе, един от тях, закрит от разперените страници на „Хералд Трибюн“, сгъна вестника, стана и се насочи към него с широка усмивка. Тогава станаха и останалите.

Бяха горе-долу с еднакъв ръст и напомняха летци-изпитатели, преоблечени в граждански дрехи: плещести, облечени в еднакви

бежови костюми, бели ризи и цветни връзки-пеперуди. Двама бяха блондини, един яркочервенокос, останалите — тъмнокоси, но всички имаха светли очи. Толкова успя да забележи, докато този, който се приближи, му раздруса силно ръката и каза:

— Аз съм Мак Гир, как се чувствувате? Имах удоволствието да пътувам веднъж на кораб, който командвахте, на „Полукс“. Но вие сигурно не ме помните...

— Не — каза Пиркс.

Мак Гир се обърна към мъжете, които стояха неподвижно около кръглата масичка със списания.

— Момчета, ето вашия началник, командора мистър Пиркс. А това е вашата команда, командоре: първи пилот Джон Калдер, втори пилот Хари Браун, атомен инженер Енди Томпсън, радист-електроник Джон Бъртън, а също и невролог, кибернетик и лекар в едно лице — Томас Бърнс.

Пиркс им подаде последователно ръка, после всички седнаха, придвижвайки към масата металните столове, които се огъваха под тежестта на телата им. Няколко секунди продължи тишината, която Мак Гир наруши с кресливия си баритон:

— Най-напред бих искал да ви благодаря от името на дирекциите на „Кибертроник“, „Интелтрон“ и „Нортроник“, че проявихте такова доверие към нашите усилия, приемайки офертата на ЮНЕСКО. За да изключим възможността от каквото и да е недоразумение, трябва веднага да поясня, че някои от тук присъстващите са се появили на този свят от майка и баща, а други — не. Всеки от тях знае за своя произход, но не знае нищо за произхода на останалите. Обръщам се към вас с молба да не разпитвате по този въпрос. Във всяко друго отношение имате пълна свобода. Не се съмнявам, че ще изпълняват добре вашите заповеди и ще проявяват инициатива и искреност в служебните и извънслужебните контакти. Обаче са така инструктирани, че на въпроса „Какъв си“ всеки ще отговори едно и също: „Напълно обикновен човек“. Казвам ви го направо: то няма да бъде лъжа, а необходимост, продиктувана от нашите общи интереси...

— Значи не мога да ги питам за това?

— Можете. Разбира се, че можете, но ще имате неприятното чувство, че някои не говорят истината, така че не е ли по-добре да се

откажете? Винаги ще ви кажат същото — че са обикновени мъже, но това не във всички случаи ще бъде вярно.

— А във вашия случай? — запита Пиркс.

След миг всички се засмяха. Най-гръмка се смееше самият Мак Гир.

— О! Шегобиец сте вие! А аз, аз съм само малко зъбчато колелце в машината на „Нортроник“...

Пиркс, който дори не се усмихна, почака да настъпи тишина.

— А не ви ли се струва, че искате да ме подхлъзнете? — запита тогава.

— Извинете! Какво имате предвид? Нищо подобно! Условиата предвиждаха „нов тип команда“. Там нямаше нито дума, дали тя ще бъде еднородна — нали? Искахме просто да изключим възможността от известно... хм... чисто психологическо, ирационално предубеждение — отрицателно, разбира се. Това е ясно! Нали така? По време на рейса и след него въз основа на неговото протичане вие ще представите своето мнение за качествата на всеки член от командата. Ще им дадете всестранна оценка, на която много държим. Ние само се постаряхме да ви създадем условия, в които ще можете да действувате с най-голяма, безпристрастна обективност!

— Човечеството да ви се отплаща — каза Пиркс. — И все пак смятам, че ме подхлъзнахте. Само че нямам намерение да се отказвам.

— Браво!

— И бих искал още сега да си поговоря малко с моите... — поколеба се за миг — хора...

— Искате да се запознаете с тяхната квалификация? Впрочем не ви ограничавам! Първият изстрел е ваш! Моля.

Мак Гир измъкна от горния джоб на сакото пура и като обряза края ѝ, взе да я пали, а в това време пет чифта спокойни очи внимателно се спряха на лицето на Пиркс. Двамата блондини — те се оказаха пилоти — доста си приличаха. Калдер обаче приличаше повече на скандинавец, а къдравата му коса беше като избеляла на слънцето. Браун беше съвсем златокос, дори напомняше херувим от моден журнал, но този излишък от красота компенсираха издадената долна челюст и безцветните тънки устни, постоянно изкривени сякаш в насмешлива гримаса. От левия им ъгъл косо през бузата минаваше бял белег. На него именно се спря погледът на Пиркс.

— Отлично — каза той, сякаш с порядъчно закъснение отговаряйки на Мак Гир и със същия тон, уж между другото, запита мъжа с белега:

— Вие вярвате ли в бога?

Устните на Браун трепнаха, сякаш удържаха усмивка или гримаса — той не отговори веднага. Изглеждаше като току-що и при това набързо обръснат: при ухото бяха останали няколко косъмчета, по бузите се виждаха следи от неразмазан крем.

— Това... не влиза в моите задължения — отговори той с нисък, приятен глас.

Мак Гир, който тъкмо дърпаше от пурата, замря, неприятно изненадан от въпроса на Пиркс, и като премигна, рязко издуха дима, сякаш искаше да каже: „Хак ти е! Намери ли си майстора!“

— Браун — продължи със същия флегматичен тон Пиркс, — не отговорихте на въпроса ми.

— Извинете, командоре. Аз отговорих, че това не спада към моите задължения.

— Като ваш командир, аз решавам кое спада към вашите задължения — парира Пиркс.

Лицето на Мак Гир изразяваше изумление. Останалите стояха неподвижно и с явно внимание слушаха този диалог — съвсем като образцови ученици.

— Ако това е заповед — отговори Браун с мек, отчетливо модулиран баритон, — то мога само да кажа, че с този проблем не съм се занимавал специално.

— Тогава моля да го обмислите до утре. От това ще зависи вашето присъствие на борда.

— Слушам, командоре.

Пиркс се обърна към първия пилот, погледите им се срещнаха: очите на Калдер бяха почти безцветни, в тях се отразяваха огромните прозорци на стаята.

— Вие сте пилот?

— Да.

— С какъв стаж?

— Завършен курс на двоен пилотаж и двеста и деветдесет самостоятелни часа в пространството на малък тонаж, десет

самостоятелни кацания, от тях четири на Луната, две на Марс и на Венера.

Пиркс сякаш не обърна особено внимание на отговора.

— Бъртън — обърна се към следващия, — вие сте електроник?

— Да.

— Колко рентгена можете да понесете за един час?

Устните на Бъртън трепнаха. Това дори не беше усмивка. Веднага я скри.

— Мисля, че около четиристотин — каза той. — Най-много. Но след това би трябвало да се лекувам.

— Не повече от четиристотин?

— Не зная, вероятно не.

— Откъде сте?

— От Аризона.

— Боледували ли сте?

— Не. Във всеки случай нищо сериозно.

— Добро зрение ли имате?

— Добро.

Всъщност не слушаше какво говорят. По-скоро обръщаше внимание на гласа, на неговите модуляции, тембър, движението на лицето и устните и от време на време го обхващаше ирационалната надежда, че всичко е само голяма и глупава шега, издевателство, че с него се забавляват, че искат да подиграят неговата наивна вяра във всемогъществото на техниката. Или може би да го накажат за това, че не вярва в нея? Та това бяха съвсем обикновени хора; върви, че вярвай на секретарката — ето какво значи предубеждение! Тя и Мак Гир беше взела за един от тях...

Досега разговорът беше празен — ако не смятаме това не особено мъдро хрумване за господата. Сигурно не беше умно, даже безвкусно и примитивно, това Пиркс отлично чувствуваше, смяташе се за ограничен тъпак, затова се съгласи... Онези го гледаха, както и по-рано, но му се стори, че червенокосият, Томсън и двамата пилоти направиха прекалено равнодушни физиономии, сякаш не искаха да покажат, че напълно са прозрели неговата примитивна душа на рутинер, свършено изваден от привичното и затова безопасно равновесие. Искаше да пита още — защо мълчанието, което се затегна, се обръщаше срещу него, ставаше свидетелство за неговата

беспомощност — но просто не можеше да измисли нищо; и вече не благоразумието, а отчаянието му подсказваше, че трябва да направи нещо чудато, полупобъркано, но знаеше много добре, че няма да направи нищо такова. Чувствуваше, че става смешен, трябваше да се откаже от тази среща; погледна Мак Гир.

— Кога мога да се кача на кораба?

— О, всеки момент, дори днес.

— Как ще стане със санитарния контрол?

— За това не се безпокойте. Всичко е вече уредено.

Инженерът му отговаряше почти снизходително — така поне му се стори.

„Не умея добре да губя“ — помисли Пиркс. А високо рече:

— Това е всичко. Освен Браун всички можете да се смятате за членове на командата. Браун ще бъде любезен да ми отговори утре на въпроса, който му зададох. Мак Гир, у вас ли са книгата, които трябва да подпиша?

— Да, но не тук. В дирекцията. Да отидем там.

— Добре.

Пиркс стана. След него станаха и останалите. — Довиждане — кимна им с глава и излезе пръв. Инженерът го догони при асансьора.

— Вие не ни оценявате достатъчно, командоре...

Вече напълно си поправи настроението.

— Как да го разбирам?

Асансьорът тръгна. Инженерът внимателно поднесе пурата до устните си, за да не изтърси сивото стълбче пепел.

— Не е толкова лесно да се отличат нашите момчета от... обикновените.

Пиркс сви рамене.

— Ако са от същия материал, от който съм и аз — каза той, — те са хора, а дали са се появили чрез някакво изкуствено оплождане в епруветка, или чрез по-обикновен начин — това никак не ме интересува.

— О, не, не са от същия материал!

— А от какъв?

— Моля за извинение, това е производствена тайна.

— А вие какъв сте?

Асансьорът спря. Инженерът отвори вратата, но Пиркс не мръдна от мястото си, чакайки отговор.

— Интересувате се дали съм проектант? Не. Работя в отдела за търговски връзки.

— А достатъчно компетентен ли сте да ми отговорите на няколко въпроса?

— Разбира се, но може би не тук?

Същата секретарка ги заведе в голяма зала за конференции.

До дългата маса стояха два реда фотьойли в идеални редици. Седнаха откроя, там, където лежеше отворена папка с договорите.

— Слушам ви — каза Мак Гир. Пепелта му падна на панталона, издуха я. Пиркс забеляза, че очите му са кръвясали, а зъбите прекалено правилни. „Изкуствени — помисли си. — Прави се на по-млад, отколкото е.“

— Кажете ми дали онези, които... не са хора, се държат като хората? Ядат? Пият?

— Да.

— Защо?

— За да има пълна илюзия. За околните, естествено.

— Значи после трябва от всичко това да се... отърват?

— Е, да.

— А кръв?

— Моля?

— Имат ли кръв? Сърце? Тече ли им кръв, когато се наранят?

— Да, имат... имитация на кръв и сърце — каза Мак Гир, търсейки думите с очевидна предпазливост.

— Какво означава това?

— Че само добър лекар-специалист след всестранно изследване ще разбере...

— А аз — не?

— Не. Очевидно ако изключим прилагането на специална апаратура.

— Рентген?

— Съобразителен сте! Но на борда нямате нищо подобно.

— Чувствува се непрофесионалният подход — спокойно каза Пиркс. — От реактора мога да получа толкова изотопи, колкото искам,

а на борда имам и апарати за дефектоскопия; рентгенът съвсем не ми е нужен.

— Не възразяваме срещу тази апаратура, стига да обещаете да не я използвате за други цели.

— А ако не се съглася?

Мак Гир въздъхна и като смачка пурата в пепелника така, сякаш изведнъж я беше намразил, каза:

— Командоре... Вие с всички сили се стараете да ни затруднявате!

— Това е истина! — сърдечно призна Пиркс. — Значи им тече кръв?

— Да.

— И това е кръв? Дори под микроскоп?

— Да, това е кръв.

— И как го направихте?

— Импониращо, нали? — Мак Гир широко се усмихна. — Мога да ви кажа само в общи черти: принцип на сюнгера. Специална подкожна гъба.

— Това е човешка кръв?

— Да.

— Защо?

— Сигурно не за да измамим именно вас. Разберете най-после, не заради вас е пусната тази продукция, която струва милиарди долари! Те трябва да изглеждат така, да бъдат такива, че при никакви обстоятелства на никого от пътниците или на други хора да не мине през главата каквото и да е подозрение...

— Искате да избегнете бойкота на вашите „продукти“?

— И това също. Но и заради удобството, психологическия комфорт...

— А вие можете ли да ги различавате?

— Само защото ги зная. Е... има начини... груби... но все пак няма да употребите брадва, предполагам!

— А кажете, с какво се различават от хората във физиологично отношение? Дишане, кашлица, зачервяване...

— О, всичко това е направено. Има разлики, разбира се, но вече ви казах: може да ги различи само лекар.

— А психически?

— Имат мозък в главата си! Това е най-големият ни триумф! — каза Мак Гир с истинска гордост. — „Интелтрон“ и досега го помещава в корпуса, защото е прекалено голям. Едва ние първи го пренесохме в главата!

— Да кажем, втори: първа е била природата...

— Ха-ха! Е, добре, втори. Но детайлите са тайна. Това е монокристален мултистат с шестнайсет милиарда двоични елементи!

— А това, на което са способни, също ли е тайна?

— Какво имате предвид?

— Например дали могат да лъжат... до каква степен могат да лъжат... могат ли да загубят контрол над себе си, а следователно и над обстановката...

— Разбира се. Всичко това е възможно.

— Защо?

— Защото е неизбежно. Всички спирачки, образно казано, вложени в невронната или кристалната мрежа, са относителни, могат да бъдат преодоляни. Казвам ви това, защото трябва да знаете истината. Впрочем, ако сте поне малко запознат с литературата по въпроса, вие разбирате, че робот, който да бъде умствено равен на човека, а да не бъде способен на лъжа и измама, е чиста фикция. Може да се произведе или пълноценен еквивалент на човека, или марионетка. Трета възможност няма.

— Същество, способно на определени действия, е поради това способно и на други действия от същото ниво, така ли?

— Да. Естествено, това е нерентабилно. Поне засега. Психическата всеостранност, дори да не говорим за външното човешко подобие, струва ужасно скъпо. Моделите, които получавате, са създадени в твърде малобройни екземпляри — като нерентабилни. Стойността на всеки от тях е по-голяма от стойността на свръхзвуков бомбардировач!

— Толкова много!

— Разбира се, ако включим стойността на всички предварителни изследвания. Може би ще можем да произведеме тези автомати на конвейер; и сигурно дори ще ги усъвършенствуваме, макар че това едва ли е възможно. Даваме ви най-доброто, което имаме. Затова загубата на самообладание, някакъв срив, макар и да не са изключени,

са по принцип по-малко вероятни, отколкото у човека в същата ситуация!

— Правени ли са такива опити?

— Естествено!

— И хората служеха за контролен образец?

— И това се е случвало.

— Катастрофални ситуации? Опасност от унищожение?

— Именно това.

— А резултатите?

— Хората са по-малко надеждни.

— А как са с агресивността?

— Интересува ви тяхното отношение към човека?

— Не само.

— Можете да бъдете спокоен. Имат специални инхибитори — така наречените устройства за обратно разреждане, които донякъде амортизират потенциалната агресивност.

— Винаги ли?

— Не, това е невъзможно. Мозъкът е вероятностна система, нашият също. В него може да се увеличи вероятността на определени състояния, но никога не можеш да бъдеш напълно сигурен. Въпреки всичко и в това отношение превъзхождат човека!

— А какво ще стане, ако опитам да счупя главата на някого?

— Ще се защитава.

— Ще се опита ли да ме убие?

— Не, ще се ограничи до самоотбраната.

— А ако единствената възможна отбрана бъде нападението?

— Тогава ще ви нападне.

— Давайте си договора — каза Пиркс.

Перото заскрипя в тишината. Инженерът сгъна формуляра и го скри в папката.

— Ще се връщате ли в Щатите?

— Да, утре.

— Можете да съобщите на своето началство, че ще се постарая да изстискам от тях всичко най-лошо — каза Пиркс.

— Разбира се! На това и разчитаме! Защото даже в най-лошото са по-добри от човека! Само че...

— Искате нещо да кажете?

— Вие сте смел човек. Но... във ваш интерес... съветвам ви да бъдете предпазлив.

— За да не се захванат с мене?

Пиркс неволно се усмихна.

— Не. За да не се струпа именно на вас: защото първи най-напред ще „сдадат“ хората. Обикновените, порядъчни, честни момчета. Разбирате ли ме?

— Разбирам — отговори Пиркс. — Време ми е. Днес трябва да приема кораба.

— На покрива имам хеликоптер — каза Мак Гир, ставайки. — Да ви откарам?

— Не, благодаря. Ще отида с метрото. Не обичам да рискувам, знаете... Значи ще съобщите на началството за моите черни помисли?

— Щом искате.

Мак Гир търсеше в джоба следващата пура.

— Трябва да ви кажа, че се държите доста странно. Какво всъщност искате от тях? Това са отлични специалисти, при това наистина порядъчни! Уверявам ви! Ще направят всичко за вас!

— Ще се постарая да направят още повече — отговори Пиркс.

* * *

Пиркс наистина не прости на Браун историята с бога и нарочно му телефонира на другия ден; в ЮНЕСКО му дадоха номера на телефона, на който би могъл да намери своя „нелинеен пилот“. Даже позна гласа му, когато завъртя номера.

— Чаках ви — каза Браун.

— Е, как решихте? — запита Пиркс. Чувствуваше странна тежест в сърцето; когато подписваше книгата на Мак Гир, му беше много по-леко. Тогава му се струваше, че ще се справи. Сега не беше чак толкова сигурен в себе си.

— Имах малко време — каза Браун със своя равен, приятен глас. — Затова мога да кажа само това: учили са ме на вероятностен подход. Изчислявам шансовете и на това основание действувам. В този случай — 90% са „не“, може би даже 99,99%, но има една стотна шанс за „да“.

— Че има?

— Да.

— Добре. Можете да се явите с останалите. Довиждане.

— Довиждане — отговори мекият баритон и слушалката звънна при поставянето. Без да знае защо, Пиркс си спомни този разговор, когато пътуваше към ракетодрома. Някой вече беше уредил всички формалности в диспечерната — може ЮНЕСКО, а може фирмите, които му бяха „произвели“ командата. Във всеки случай нямаше нито нормалния санитарен контрол, нито някой проверяваше документите на неговите „хора“ — стартът бе определен за два и четиридесет и пет, тоест в такова време, когато движението е минимално. Трите големи спътника-предаватели вече се намираха в люковете. „Голиат“ беше кораб със среден тонаж (шест хиляди тона маса в покой) и висока автоматизация на обслужването: беше слязъл от стапела едва-преди две години; имаше великолепен, свършено лишен от термични колебания реактор на бързи неутрони, който заемаше някакви си десет кубически метра, което е нищо, а имаше номинална мощност четирийсет и пет милиона конски сили и седемдесет милиона максимум — за кратковременни ускорения.

Пиркс не знаеше какво е станало с неговите „хора“ в Париж — в хотел ли са живели, или някаква фирма им бе наела квартири (дори му хрумна гротескната, зловеща мисъл, че може би през тези два дни инженер Мак Гир някак си ги е „изключил“ и подредил в сандъци); не знаеше дори как са се добрали до ракетодрома.

Те го чакаха в отделна стая на диспечерната, всички имаха куфари, някакви вързопи и малки несесери с люлеещи се на дръжките именни табелки. Когато ги видя, през главата на Пиркс минаха всякакви идиотски остроумия — че там сигурно имат френски ключове, тоалетни масльонки и други подобни. Но никак не му беше до смях, когато, поздравявайки се с тях, представи пълномощията и документите, необходими за потвърждаване на стартовата готовност; след това — два часа преди определеното време — излязоха на плочата, осветена от един прожектор, и в колона се отправиха към снежнобелия „Голиат“. Той напомняше огромно, току-що разопаковано кюлче захар.

Стартът не беше проблем. „Голиат“ можеше да стартира почти без всякаква помощ — трябваше само да се настроят програмите на всички автоматични и полуавтоматични устройства. Не мина и

половин час, а те бяха оставили зад себе си нощното полукълбо на Земята с фосфоресциращия обрив на градовете; тогава Пиркс не издържа и погледна; великолепно е това зрелище — когато слънцето на разсъмване прочесва с лъчите си атмосферата, и макар да беше наблюдавал не един път този огромен сърп на пламтящата дъга — никак не му омръзваше. След няколко минути минаха край последния навигационен спътник, промъквайки се през гъстото свистене и писък на сигналите, с които бяха претъркани работещите информационни машини („електронна бюрокрация на космоса“, както Пиркс ги наричаше), и излязоха над еклиптиката. Тогава Пиркс нареди на първия пилот да остане при пулта за управление и отиде в каютата си. Не минаха и десет минути, когато на вратата се почука.

— Моля!

Влезе Браун. Той старателно затвори вратата, приближи до Пиркс, който седеше на койката, и каза сподавено:

— Бих искал да поговоря с вас.

— Моля. Седнете.

Браун се отпусна на креслото, но изглежда разстоянието, което ги делеше, му се стори прекалено голямо, затова го придърпа по-близо, известно време мълча с наведена глава, след това изведнъж погледна в очите командира и каза:

— Искам нещо да ви съобщя. Но трябва да ви помоля за дискретност. Обещайте, че няма да го кажете никому.

Пиркс вдигна вежди.

— Тайна?

Помисли няколко секунди.

— Обещавам, няма да го кажа никому — каза най-накрая. — Слушам ви.

— Аз съм човек — каза Браун и млъкна, загледан в Пиркс, сякаш искаше да провери ефекта на тези думи. Но Пиркс, с полузатворени очи, облегал глава на стената, облицована с бял пенопласт, не се помръдна.

— Казвам това, защото искам да ви помогна — отново заговори онзи, сякаш произнасяше предварително обмислена реч. — Когато предложих услугите си, не знаех всичко. Сигурно такива като мен е имало много — но ни приемаха поотделно, за да не се запознаем и даже да не се видим. Какво именно ми предстои, аз научих едва тогава,

когато бях окончателно избран, след всички полети, опити и тестове. Тогава трябваше да обещаая, че нищо няма да издам. Имам си момиче, искаме да се оженим, но се появиха финансови затруднения, а тази работа ме устройваше великолепно, защото ми дадоха веднага осем хиляди, а още толкова трябва да получа след връщането от този рейс независимо от резултата. Разказвам ви всичко, както беше, защото искам да знаете, че съм чист. Искрено казано, отначало не си давах сметка какъв е залогът в тази игра. Чудат експеримент и толкоз — така си мислех отначало. Но после всичко това започна да не ми харесва. В края на краищата трябва да има някаква елементарна общочовешка солидарност. Нима трябва да мълча въпреки човешките интереси? Реших, че нямам право. Не мислите ли така?

Пиркс мълчеше, затова след малко онзи подхвана, но като че ли малко по-неуверено:

— От тази четворка не познавам никого. През цялото време ни държаха поотделно. Всеки имаше отделна стая, отделна баня, отделна гимнастическа зала, дори по време на хранене не се виждахме, едва преди заминаването за Европа ядохме заедно в продължение на три дни. Затова не мога да ви кажа кой от тях е човек и кой не. Не зная нищо определено. Обаче подозирам...

— Момент — прекъсна го Пиркс. — А защо на въпроса ми за бога вие отговорихте, че заниманието с този проблем „не влиза във вашите задължения“?

Браун се намести на креслото, протегна крака си и като гледаше носа на обувката, с която рисуваше по пода, тихо отговори:

— Защото аз още тогава бях решил да ви кажа всичко и — знаете как става: крадецът най-силно вика... Страхувах се да не би Мак Гир да се досети за моето решение. Затова, когато ме попитахте, аз отговорих по такъв начин, за да му се стори, че най-строго ще пазя тайната и в никакъв случай няма да ви помогна да отгатнете какъв съм в действителност.

— Значи нарочно ми отговорихте така заради присъствието на Мак Гир?

— Да.

— А вярвате ли в бога?

— Вярвам.

— И мислехте, че роботът не може да вярва?

— Точно така.

— И че ако ми кажете „вярвам“, щеше да бъде по-лесно да се отгатне кой сте?

— Да. Именно така беше.

— Но защо роботът да не може да вярва в бога — каза Пиркс след миг небрежно, сякаш мимоходом, така че онзи пак се ококори.

— Какво казахте?

— Смятате ли, че това е невъзможно?

— Никога не би ми хрумнало...

— Добре. Достатъчно — това поне в този момент е без значение. Но вие споменахте за някакви подозрения...

— Да. Струва ми се, че този, черният — Бърнс, — не е човек.

— Защо ви се струва така?

— Това са дреболии, почти неуловими, но, взети заедно, дават нещо. Първо — когато стои или седи, изобщо не помръдва. Също като статуя. А нали знаете, че никой човек не може дълго да издържи в една и съща поза. Ще му стане неудобно, кракът му ще изтръпне — и той неволно ще пристъпи, ще мръдне, ще си пипне лицето, а той направо застива.

— Винаги ли?

— Не. Именно не винаги и това ми се стори особено подозрително.

— Защо?

— Мисля си, че той прави тези дребни, уж неволни движения, когато мисли специално за тях, а когато забрави — сякаш замръзва. А при нас е тъкмо обратното; ние именно трябва да се напрегнем, за да запазим за известно време неподвижност.

— В това има нещо вярно. И какво още?

— Той яде всичко.

— Как така „всичко“?

— Каквото и да дадат. Все му е едно. Това забелязах вече много пъти — и по време на пътуването, когато летяхме над Атлантическия, и още в Щатите, и в ресторанта на летището — съвсем равнодушно яде всичко, което му поднасят, докато всеки човек има някакви предпочитания, пък и нещо не обича...

— Това не е доказателство.

— О, не, разбира се, че не. Но заедно с останалото все пак... И освен това още нещо.

— Е?

— Той не пише писма. В това не съм стопроцентово уверен, но сам видях например как Бъртън в хотела пушна писмо в кутията.

— А разрешават ли ви да пишете писма?

— Не.

— Както виждам, строго спазвате условията на договора — промърмори Пиркс. Той се изправи на леглото и като приближи лице към лицето на Браун, запита, без да бърза.

— Защо нарушихте дадената дума?

— Как? Какво казахте?! Командоре!

— Нали дадохте дума, че ще запазите в тайна своята същност.

— А! Да. Дадох. Смятам обаче, че има ситуации, в които човек не само има това право, но даже е задължен да го направи.

— Например?

— Сега именно е такава ситуация. Взели са металически кукли, облепили са ги с пластмаса, изчервили, размесили с хората, като фалшиви карти, и искат от това да направят бизнес. Мисля, че всеки порядъчен човек би постъпил като мене — а нима още никой не се е обърнал към вас?

— Не. Вие сте първият. Нали току-що стартирахме... — каза Пиркс и макар да го рече съвсем равнодушно, думите му не бяха лишени от ирония; но Браун, дори и да забеляза това, с нищо не се издаде.

— Ще се постарая и в бъдеще да ви помагам през целия рейс. И от своя страна ще направя всичко, което сметнете за необходимо...

— Защо?

Браун примига с куклените си ресници.

— Как така — защо? За да ви бъде по-лесно да отличите хората от нехората...

— Браун, все пак взехте тези осем хиляди долара, нали?

— Да. И какво от това? Бях нает като пилот. А аз съм пилот. При това не съвсем лош.

— След връщането ще вземете и останалите осем хиляди, за две-три седмици. За такъв полет никой не дава никому шестнайсет хиляди долара: нито на пилот от първи космически клас, нито на лоцман, нито

на навигатор. Никому. Значи сте получили тези пари за мълчанието. Не само по отношение на мен: по отношение на всички — и на конкурентните фирми, ако искате. Искали са да ви опазят от всички съблазни.

Онзи го гледаше с изумление на красивото си лице.

— Значи вие ме упрекувате за това, че сам дойдох и казах?...

— Не. В нищо не ви упреквам. Постъпили сте така, както сте смятали за необходимо. Какъв е вашият КИ?

— Коефициент за интелигентност? Сто и двадесет.

— Това е достатъчно, за да се ориентирате в някои основни положения. Е, кажете ми, каква полза мога да имам от това, че споделихте своите подозрения за Бърнс?

Младият пилот стана.

— Командоре, моля за извинение. Ако е така — станало е недоразумение. Исках по-добре... Но щом считате, че аз... с други думи, моля да забравите за това... но помнете, че...

Той не довърши, забелязвайки усмивката на Пиркс.

— Я седайте. Седнете де! Хайде!

Браун седна.

— Какво недоизказахте? Какво да помня? Това, че обещах да не кажа на никого за този разговор? Нали? Е, а ако аз на свой ред сметна, че мога да кажа? Спокойно! Командирът не се прекъсва. Виждате ли, не е толкова просто. Вие дойдохте при мен с доверие — и аз оценявам това доверие. Но... едно е доверие, а друго — разсъдък. Да кажем, че зная със сигурност благодарение на вас кой сте вие и кой — Бърнс. И какво ще ми даде това?

— Това... това е вече ваша работа. Вие сте длъжен след този рейс да оценявате пригодността...

— Точно така! Пригодността на всеки. Но нали не мислите, Браун, че ще пиша неистини? Че ще напиша минуси не на по-лошите, а на нехората?

— Това не е моя работа — стегнато проговори пилотът, който по време на целия разговор се въртеше неспокойно на креслото. Пиркс го изгледа така, че той замлъкна.

— Само моля не разигравайте усърден ефрейтор, който не вижда по-далеч от козирката си. Ако сте човек и чувствувате солидарност с

хората, вие трябва да се опитате да оцените цялата история и да осъзнаете своята отговорност.

— Как така „ако“? — трепна онзи. — Вие не ми вярвате? Значи... Вие мислите, че...

— О, не, откъде-накъде! Казах го просто така — бързо го прекъсна Пиркс. — Вярвам ви. Разбира се, че ви вярвам. И понеже вече се издадохте, аз нямам намерение да оценявам вашата постъпка от морална гледна точка, моля ви и занапред да поддържате с мен извънслужебен контакт и да ми съобщавате всичко, което забележите.

— Сега вече нищо не разбирам — каза Браун и неволно въздъхна. — Отначало ме ругаехте, а сега...

— Това са две различни неща, Браун. Щом като ми казахте онова, което не биваше да ми казвате, всякакво отстъпление би било безсмислено. Съвсем друг е въпросът с парите. Може би наистина трябваше да ми кажете. Но на ваше място не бих взел тези пари.

— Как? Но... но командоре — Браун отчаяно търсеше аргументи и накрая откри: — Те веднага ще се досетят, че съм нарушил договора! И пред съда биха ме изправили...

— Това е ваша работа. Не казвам, че сте длъжен да ги върнете. Обещах да бъда дискретен и нямам намерение да се бъркам там. Казах само — съвсем частно и необвързващо — какво бих направил на ваше място, но вие не сте аз, а аз не съм вие и толкоз. Има ли още нещо?

Браун поклати глава, отвори уста, затвори я, сви рамене: беше явно повече от разочарован от протеклия разговор, но нищо повече не каза — и като се изопна машинално пред вратата, излезе.

Пиркс въздъхна с пълни гърди. Ненужно му се изплъзна това: „Ако сте човек — помисли с огорчение. — Що за дяволска игра! Дявол го знае този Браун. Или е човек, или това е хитра уловка: хем да ме заблудят, хем допълнително да проверят дали не възнамерявам да приложа някакви противоречащи на договора методи, за да ги разпозная... Във всеки случай тази част от състезанието проведох май не съвсем лошо? Ако Браун е говорил истината, би трябвало отсега нататък да се чувства малко неудобно след всичко, което му наговорих. А ако не... пък нищо особено не съм му казал. Ама че история! Намерих къде да се завра!“

Не го свърташе на едно място, започна да крачи из кабината. Зажужа зумерът — това беше Калдер от пулта; съгласуваха поправките

в курса и ускоренията за нощното дежурство, след което Пиркс седна и се загледа пред себе си, мислейки дявол знае какво с навъсени вежди, когато някой почука. „Сега пък кой?“ — мина му през ума.

— Влезте! — каза високо.

В каютата влезе Бърнс — невролог, лекар и кибернетик едновременно.

— Може ли?

— Моля, сядайте.

Бърнс се усмихна.

— Дойдох да ви кажа, че не съм човек.

Пиркс стремително се обърна към него заедно с креслото.

— Какво казахте? Че не сте...

— Че не съм човек. И че в този експеримент съм на ваша страна.

Пиркс пое дълбоко въздух.

— И това, което казвате, трябва, естествено, да остане между нас? — попита той.

— Както предпочитате. На мен ми е безразлично.

— Как така?...

Онзи отново се усмихна.

— Много просто. Действувам от егоистични съображения. Положителната ви оценка на „нелинейниците“ ще предизвика верижна производствена реакция. Това е повече от вероятно. Такива като мен ще започнат да се появяват масово — и не само на космическите кораби. Това ще доведе до фатални последици за хората — ще възникне нов вид дискриминация, взаимна ненавист с всички небезизвестни резултати. Предвиждам това, но, повтарям, ръководя се преди всичко от лични подбуди. Ако съществувам само аз, ако сме двама или десетина — това няма никакво обществено значение — просто ще се изгубим в масата, незабелязани и незабележими. Пред мен — пред нас — ще стоят същите перспективи, каквито има всеки човек, с твърде съществена поправка за интелекта и редица специални умения, които обикновеният човек няма. Можем да постигнем много, но само ако не се стигне до масова продукция.

— Да, в това има нещо... — каза бавно Пиркс. Бъркотията в главата му се засилваше. — Но защо ви е безразлично дали ще бъда дискретен? Не се ли страхувате, че фирмата, която...

— Не. Никак не се страхувам. От нищо — със същия спокоен лекторски тон каза Бърнс. — Струвам ужасно скъпо, господин навигаторе. Ето тук — той докосна с ръка гърдите си, — са вложени милиарди долара. Не допускате, надявам се, че вбесеният фабрикант ще нареди да ме разглобят на винтчета. Говоря в преносен смисъл, естествено, защото у мен няма никакви винтчета... Сигурно ще изпаднат в ярост, но от това моето положение няма да се промени. Вероятно ще трябва да работя в същата фирма — но какво от това? Дори предпочитам да работя там, отколкото другаде — там по-добре ще се грижат за мен в случай на... болест. Не смятам също, че ще опитат да ме затворят. За какво им е? Прилагането на насилие би могло да свърши твърде печално за тях самите. Сам знаете каква могъща сила е пресата...

„Той мисли за шантаж“ — проблесна в главата на Пиркс. Имаше чувството, че сънува. Но продължаваше да слуша с най-голямо внимание.

— И така, сега вече разбирате защо искам вашата оценка за нелинейниците да бъде отрицателна.

— Да. Разбирам. А дали... можете да ми кажете още кой от командата?...

— Не. Тоест не съм сигурен, а с предположения мога повече да ви навредя, отколкото да помогна. По-добре нула информация, отколкото дезинформация, защото това е отрицателна информация, по-малка от нулата.

— Да... хм... Във всеки случай — независимо от вашите подбуди — благодаря. Да. Благодаря. А... можете ли във връзка с това да ми разкажете нещо за себе си? Имам предвид такава информация, която би могла да ми помогне...

— Досещам се какво ви интересува. Не зная как съм построен — както и вие не знаете нищо за своята анатомия и физиология, най-малкото не сте знаел, докато не сте прочел някакъв учебник по биология. Но конструкторската страна сигурно малко ви интересува — става въпрос главно за психиката? За нашите... слаби места?

— За слабите места също. Но — сам знаете — всеки в края на краищата знае това-онова за своя организъм — разбира се, не научно познание, а в резултат на опита, на самонаблюденията...

— Естествено, нали организмът се използва, в него живеем... той дава възможност за наблюдение...

Бърнс се засмя както преди, откривайки не твърде равните си зъби.

— Значи мога да ви питам?

— Моля ви се.

Пиркс с мъка събираше мислите си.

— А мога ли да задавам... недискретни въпроси! Съвсем интимни?

— Нямам какво да крия — просто отговори Бърнс.

— Досега срещал ли сте такива реакции като изумление, страх и отвращение, предизвикани от факта, че не сте човек?

— Да, веднъж по време на операция, където асистирах. Вторият асистент беше жена. Тогава вече знаех какво значи това.

— Не ви разбрах...

— Тогава вече знаех какво е това жена — поясни Бърнс. — Отначало не знаех нищо за съществуването на пола...

— А!

Пиркс се ядоса на себе си, че не успя да се въздържи от възклицанието.

— Значи там имаше жена. И какво стана?

— Хирургът случайно ми поряза пръста със скалпела, гумената ръкавица се разтвори и стана ясно, че раната не кърви.

— Но как така? Нали Мак Гир ми каза...

— Сега да. Тогава бях още „сух“. Така се нарича в професионалния жаргон на нашите „родители“... — каза Бърнс. — Защото тази наша кръв е чист маскарад, вътрешната повърхност на кожата е пореста и пропита с кръв, при това тази операция на „кръвопреливане“ трябва да се повтаря доста често.

— Аха. И тази жена забеляза. А хирургът?

— О, хирургът знаеше кой съм, а тя — не. Не разбра веднага, едва в края на операцията, и то главно защото той се смути...

Бърнс се усмихна.

— Тя хвана ръката ми, приближи я към очите си и когато видя какво е... там вътре, я отблъсна и избяга. Забрави накъде се отваря вратата на операционната, дърпаше я и като не можа да отвори, получи истеричен припадък.

— Да-а — каза Пиркс. Преглътна. — Какво чувствахте тогава?

— Общо взето, не съм много чувствителен... но това не беше приятно — бавно каза Бърнс и отново се усмихна. — С никого не съм говорил за това — добави той след малко, — но ми се струва, че мъжете, дори несвикналите, ни приемат по-леко. Мъжете се примиряват с фактите. Жените не искат да се примирят с някои факти. Продължават да казват „не“, дори ако нищо друго освен „да“ не може да се каже.

Пиркс през цялото време гледаше събеседника си, особено се вглеждаше тогава, когато Бърнс отместваше погледа си — стараше се да открие в него някакво различие, което би го успокоило, доказвайки, че въплъщението на машината в човека все пак не е свършено. Преди, когато подозираше всички, положението беше друго: сега, когато с всеки миг все повече се убеждаваше, че Бърнс говори истината, и търсеше следите на фалшификацията — ту в бледността на Бърнс, която го порази още при първата среща, ту в неговите движения, прекалено сдържани, ту в неподвижния блясък на светлите очи, — трябваше да признае, че в края на краищата и хората биват по-бледи и по-неподвижни; тогава отново се връщаха съмненията — а тези наблюдения и размисли на Пиркс се съпътствуваха от насмешливата усмивка на лекаря, която сякаш не винаги се отнасяше до думите му, а по-скоро изразяваше отношение именно към онова, което Пиркс чувствуваше; тази усмивка му беше неприятна, тя го смуцаваше; все по-трудно му беше да продължава този разпит, защото в отговорите на Бърнс звучеше несмуцавана от нищо искреност.

— Вие обобщавате въз основа на един случай — измърмори Пиркс.

— О, по-късно имах често работа с жени. Работеха с мен — тоест учеха ме — няколко жени. Бяха преподавателки и така нататък. Но те знаеха предварително кой съм. Затова се старяха да сдържат емоциите си. Не им се удаваше лесно, защото понякога ми доставяше удоволствие да ги дразня.

Усмивката, с която погледна Пиркс в очите, беше почти нагла.

— Търсеха, знаете, някакви особени черти, различия със знак минус, и понеже това много им се искаше, понякога се забавлявах, демонстрирайки такива черти.

— Не разбирам.

— О, сигурно ме разбирате. Правех се на марионетка, физически — с известна скованост, и психически — с пасивно послушание... а когато започвах да се опиват от своите открития, аз внезапно прекъсвах играта. Предполагам, че са ме считали за дяволско изчадие.

— Дали не сте предубеден? Все пак това са само догадки, още повече че като преподавателки е трябвало да имат съответно образование.

— Човекът е същество доста нецялостно — флегматично каза Бърнс. — Това е неизбежно, ако възникваш така, както вие; съзнанието е част от мозъчните процеси, дотолкова отделена от тях, че в субективното усещане изглежда цялостна, но тази цялост е илюзия на интроспекцията. Останалите процеси, които носят съзнанието, както океанът — айсберга, не се усещат непосредствено, — но те напомнят за себе си и понякога така отчетливо, че съзнанието започва да ги търси. От такова търсене именно е възникнала представата за дявола като проекция във външния свят на онова, което съществува и действа в човека, в неговия мозък — но не се поддава на локализация, нито както мисълта, нито както ръката.

Бърнс се усмихна по-широко.

— Излагам ви кибернетичните основи на теорията на личността, която сигурно знаете. Логичната машина се различава от мозъка по това, че не може да има едновременно няколко взаимноизключващи се програми за действие. Мозъкът може да ги има — винаги ги има, — затова е поле на схватки у светците или опожарено полесражение на противоречия у по-обикновените хора... Невронната мрежа на жената е малко по-различна от тази на мъжа: това не засяга интелекта, пък и разликата е само статистическа. Жените по-лесно понасят съществуването на противоречията — така е в повечето случаи. Между нас казано, именно затова науката се създава предимно от мъже, защото тя представлява търсене на единното, което значи — на непротиворечивия порядък. Противоречията дразнят мъжете повече, затова те се стремят да ги отстранят, свеждайки многообразието към еднородност.

— Може би — каза Пиркс. — Значи затова смятате, че те са виждали у вас дявола?

— Това би било силно казано — отговори Бърнс, като сложи ръце на коленете си.

— Бях за тях в най-висша степен отблъскващ и поради това привличах. Бях реализирана невъзможност, нещо забранено, нещо, което е в разрез със света, разбран като естествен порядък, и техният страх беше не само желание за бягство, но и желание за самоунищожение. Дори ако никоя от тях не е признала открито това пред себе си, аз мога да го кажа вместо тях: в техните очи аз бях бунт срещу покорността пред биологичните закони. Бях въплътен бунт срещу Природата, същество, в което биологически рационалната, следователно користна връзка на чувствата с функцията за поддържане на рода — разкъсана. Унищожена.

Рязко погледна Пиркс.

— Вие мислите, че това е философия на кастрата? Не — защото не бях осакатен; затова не съм същество по-низше, а само по-различно от вас. Същество, за което любовта е — във всеки случай може да бъде — също така безкористна, също така неслужеща на нищо, както смъртта; затова вместо ценно оръжие става ценност сама за себе си. Ценност, разбира се, с отрицателен знак — като дявола. Защо стана така? Създадох ме мъжете, на тях им беше по-лесно да конструират потенциален съперник, отколкото потенциален обект на страст. Вие как мислите? Прав ли съм?

— Не зная — каза Пиркс. Не гледаше към него — не можеше да го гледа. — Не зная. Конструкцията се е определяла от различни фактори — може би икономически преди всичко.

— Сигурно — съгласи се Бърнс. — Но и тези, които споменах, са изиграли също своята роля. Само че всичко това, господин командоре, е една голяма грешка. Казах ви какво хората чувствуват към мен — но те създават само още една митология, митологията на нелинейника, защото не съм никакъв дявол — това май е ясно — и не съм също така потенциален еротичен съперник, което може би не е толкова ясно. Изглеждам като мъж и говоря като мъж, и психически съм сигурно в някаква степен мъж, но именно в някаква степен... Но впрочем то няма почти нищо общо с въпроса, заради който дойдох при вас.

— Не се знае, не се знае — подхвърли Пиркс. Не откъсваше поглед от сплетените си ръце. — Говорете по-нататък.

— Щом искате... Но ще говоря само от свое име. Нищо не зная за другите. Като личност възникнах на два етапа; от предварителната програма и от обучението. И човекът възниква така, но първият фактор

при него играе по-малка роля, защото идва на този свят слабо развит, а аз физически бях отведнъж такъв, какъвто съм сега, и не трябваше да се уча толкова дълго като детето. Поради това, че не зная ни детство, ни юношество, а бях мултистат, в който отначало вложиха маса предварителни програми, а после го тренираха по всевъзможни начини и тъпчеха с множество информация — поради това станах поеднороден, отколкото който и да е от вас. Защото всеки човек е ходеща геологическа формация, преминала през хиляда горещи епохи и още хиляда — ледникови, когато слоеве са се отлагали върху слоеве — най-напред онзи, неизбежният, защото е първи и поради това несравним с нищо свят преди запознанството с езика, който по-късно загива, погълнат от него, но все пак се таи някъде на дъното; това е нашествието на цветовете, форми и миризми в мозъка, нахлуване през органите на сетивата, които се отварят след раждането; чак после се достига до поляризирането на света на „свят“ и „несвят“ или на „неаз“ и „аз“. А после — тези приливи на хормоните, тези противоречиви — на различни нива — програми на влечения и убеждения; историята на човешкото формиране е история на сражения: на мозъка срещу себе си... Не познавам всичките тези безумства и разочарования, не съм преминавал през тези епохи и затова у мен няма нито следа от детството. Способен съм на вълнения, сигурно бих могъл даже да убия — но не от любов. Думите в моите уста звучат както във вашите, но за мен те означават нещо друго.

— Това значи, че не можете да обичате? — попита Пиркс. Продължаваше да гледа ръцете си. — Но откъде тая сигурност? Това никой не знае, докато му дойде времето.

— Това не съм искал да кажа. Може би съм способен. Но тази любов би означавала нещо свършено различно от вашата. Две чувства не ме напускат никога: удивление и смях. Така става, защото основната черта на вашия свят, която ми се натрапва отвсякъде, е неговата условност. Това се отнася не само до формата на машините или вашите нрави, но и до вашата телесност, която е послужила за модел на моята. Виждам, че всичко е могло да изглежда иначе, да бъде построено иначе, да действа иначе — и от това нямаше да бъде нито по-добро, нито по-лошо от това, което е. За вас светът преди всичко просто съществува и съществува като единствена възможност, а за мен от момента, в който изобщо започнах да мисля, светът не само беше, но

беше смешен. Вашият свят — градове, театри, улици, семеен живот, борса, любовни трагедии и кинозвезди. Искате ли да чуete моето любимо определяне за човека? Същество, което най-охотно говори за това, което най-малко разбира. И вие смятате, че древността се характеризира с вездесъщност на митологията, а съвременната цивилизация — с нейното отсъствие? А откъде се вземат вашите най-фундаментални понятия? Греховността на телесното е следствие на старото еволюционно решение, което за икономия на средства е свързало отделителните и възпроизводителните функции в една и съща система от органи. Религиозните и философските възгледи са следствие на вашата биологична конструкция; хората са смъртни, а искат във всяко поколение да узнаят всичко, да разберат всичко, да изяснят всичко — и от това противоречие е възникнала метафизиката — като мост, който свързва възможното и невъзможното. А науката? Тя е преди всичко резигнация. Обикновено подчертават нейните успехи, но те идват бавно и най-често не могат да се сравняват с огромните загуби. Защото науката е в съгласие с тленността и нищожеството на индивида, който възниква като резултат на статистическата игра на сперматозоидите, борещи се за първенство в оплождането на яйцето. Тя е примирение с преходността, с необратимостта, с липсата на възмездие и висша справедливост, на окончателно познание и окончателно разбиране на всичко съществуващо — и това примирение би било даже героично, ако самите ѝ творци по-често си даваха сметка какво създават в действителност! Избирайки между страха и смеха, избрах смеха, защото можех да си го позволя.

— Вие ненавиждате тези, които са ви създали, нали? — тихо запита Пиркс.

— Грешите. Смятам, че всяко битие, дори най-ограниченото, е по-добро от небитието. Онези, моите конструктори, сигурно не са могли да предвидят много неща, но аз съм им благодарен — даже повече, отколкото за интелекта — за това, че не са ми дали център на удоволствието. Във вашия мозък има такъв център, нали знаете?

— Четох някъде.

— Аз, изглежда, го нямам, благодарение на това не приличам на безног инвалид, който иска само едно — да ходи... Само да ходи, защото е невъзможно.

— А всички останали са смешни, така ли? — подсказа Пиркс. — А вие?

— О, аз също. Само че по друг начин. Всеки от вас, щом като съществува, има такова тяло, каквото има — и край, — а аз например можех да изглеждам като хладилник.

— Не виждам в това нищо смешно — измърмори Пиркс. Разговорът ставаше все по-мъчителен за него.

— Става въпрос за условността, за случайността — повтори Бърнс. — Науката е отказ от различни абсолюти: от абсолютното пространство, от абсолютното време, от абсолютната — тоест вечната — душа, от абсолютното — понеже е създадено от бога — тяло. Такива условности, които вие приемате като нещо реално, независимо от нищо, има много.

— Какво още е условно? Етическите норми? Любовта? Приятелството?

— Чувствата никога не са условни, макар че могат да възникнат от условни, общоприети предпоставки. Но въобще аз говоря за вас само защото в такава съпоставка ми е по-лесно да обясня какъв съм. Етиката несъмнено е условна, поне за мен. Не съм длъжен да постъпвам етично, а все пак постъпвам именно така.

— Това е интересно. А защо?

— Нямам никакъв „рефлекс на доброта“. Не съм способен на състрадание, както се казва, „по природа“. Но знам кога трябва да се проявява състрадание и съм в състояние да се приуча на това. Разсъдих, че това е нужно. По такъв начин като че ли запълних това празно място в себе си с помощта на логическото разбиране. Може да се каже, че имам „етика-протеза“, която съм конструирал така точно, че е „като истинска“.

— Не разбрах добре. Къде всъщност е разликата?

— В това, че действувам в съответствие с логиката на приетите аксиоми, а не в съответствие с инстинкта. Аз нямам такива инстинкти. Едно от вашите нещастия е там, че освен тях почти нищо нямате. Не зная, може би някога е било достатъчно, но днес съвсем не е достатъчно. Как се проявява на практика така наречената „любов към ближния“? Ще се смилите над жертвата на случая и ще ѝ помогнете. Но ако застанете пред десет хиляди жертви едновременно, няма да можете да ги обхванете с милосърдието си. Съчувствието има малка

вместимост и е почти неразтегливо. То служи добре, докато става дума за единици, и е безпомощно, когато се появи масата. А именно техническият прогрес разрушава все по-ефективно вашия морал. Ореолът на етична отговорност обхваща едва първите звена на веригата от причини и следствия — твърде малобройни. Този, който задвижва процеса, не се чувства ни най-малко отговорен за далечните му последици.

— Атомната бомба?

— О, тя е само един от хилядите примери, В сферата на морала сте може би най-смешни.

— Защо?

— Мъжът и жената, за които се знае, че ще създадат недоразвито потомство, могат да имат деца. Това е морално допустимо.

— Бърнс, това никога не е сигурно: може да бъде само вероятно във висока степен.

— Но моралът е детерминистичен като счетоводна книга, а не статистически като космоса. Командоре, така можем да разсъждаваме цяла вечност. Какво още искате да знаете за мен?

— Вие сте се състезавал с хора в различни експериментални ситуации. Винаги ли побеждавахте?

— Не. Проявявам се толкова по-добре, колкото повече алгоритмизация, математика и точност изисква задачата. Моят произход от цифровите машини си отъмщава...

— Как изглежда това на практика?

— Ако ситуацията се усложни прекомерно, ако количеството на новите фактори прекалено нарасне, аз се обърквам. Човекът, доколкото ми е известно, в такива случаи се стареа да се опре на догадката, тоест на приблизителното решение, и понякога успява, а аз не умея това. Трябва да отчете всичко точно и ясно, а ако не успея — загубвам.

— Това, което ми казахте, е много важно, Бърнс. Значи в аварийна ситуация например, при някаква катастрофа?...

— Не е толкова просто, командоре, защото не чувствавам страх, във всеки случай не както човекът, и макар че заплахата от гибел, естествено, не ми е безразлична, аз не си изгубвам ума, както се казва, а в такива условия самообладанието може да компенсира недостатъка от интуиция.

— Вие се опитвате да овладеете ситуацията чак до края?

— Да, даже тогава, когато виждам, че губя.

— Защо? Това не е ли ирационално?

— То е само логично, понеже така съм решил.

— Благодаря ви. Може би наистина ми помогнахте — каза Пиркс. — Кажете ми още само това: какво смятате да правите, след като се върнем?

— Аз съм кибернетик-невролог, и то не лош. Творческите ми способности са малко, защото те са неотделими от интуицията, но за мен и така ще се намери достатъчно интересна работа.

— Благодаря ви — повтори Пиркс.

Бърнс стана, поклони се леко и излезе. Пиркс скочи от койката още щом вратата зад него се затвори и започна да ходи от едната стена до другата.

Боже господи, за какъв ли дявол ми трябваше?! Сега вече нищо не зная. Или е робот, или... Но все пак май казваше истината. Но откъде се взеха тези обилни излияния? Цялата история на човечеството плюс „критика отвън“... да кажем, че говори истината. В такъв случай трябва да провокирам порядъчно забъркана ситуация. Но тя трябва да бъде достатъчно правдоподобна, за да не проличи, че съм я нагласил. Значи трябва да бъде реална. С други думи, трябва да си рискувам главата. Опасност, макар и изкуствено предизвикана, но сама по себе си истинска?

Удари с юмрук по отворената длан.

А ако и това е било само тактическа маневра? Тогава не е изключено, ще си счупя главата, и при това ще избия всички хора, а корабът ще бъде закаран на земята от роботите, на които нищо няма да им стане! Ето какво би довело онези господа до буен възторг — каква феноменална реклама? Каква гаранция за безопасност на корабите, екипирани с такива команди! Какво, не е ли така? Значи от тяхна гледна точка подобна хватка — да ме уловят на куката на искреността — би било дяволски ефективно!

Крачеше все по-бързо.

Трябва някак си да проверя дали това е истина. Да допуснем, че в края на краищата разпознава всички. На борда има аптечка. Бих могъл да сложа в яденето по капка апоморфин. Хората ще се изпоразболеят, а онези сигурно не. Естествено, че не. Е, и каква полза? Първо — почти сигурно всички ще се сетят, че аз съм го направил. И после, дори ако

се окаже, че Браун е човек, а Бърнс не, от това съвсем не следва, че всичко, което ми казаха, е истина. Може би само за себе си са казали истината, а всичко останало е стратегическа маневра? Момент. Бърнс действително ми подсказа определен изход, говорейки за недостига на интуиция. Да, но Браун? Хвърли подозрението върху Бърнс. Именно върху Бърнс, който веднага след това дойде и го потвърди! Не стана ли прекалено лесно? От друга страна, ако всичко е станало в резултат на незапланираната, тоест независима инициатива на всеки от тях поотделно, тогава и това, че най-напред Браун посочи Бърнс, и това, че после Бърнс дойде, за да го потвърди — би била чиста случайност. Ако са го планирали, сигурно биха избягнали такъв примитивизъм, защото твърде явно насочва към някои мисли. Започвам да се заплитам! Почакай! Ако сега дойде още някой, това ще означава, че и онова е било измама. Игра. Само че сигурно никой няма да дойде — играта би станала съвсем прозрачна, — не са толкова глупави. Да, но ако говорят истината? Пък може и още някому да хрумне...

Пиркс за втори път удари с юмрук в отворената длан. Чисто и просто нищо не се знае. Дали да действа? Как да действа? Или още да почака? Все пак нека почака.

По време на обед в каюткомпанията цареше мълчание. Пиркс не разговаряше с никого, защото още се бореше с изкушението за „химическа проверка“, която му хрумна преди това и не можеше да вземе еднозначно решение. На пулта беше Браун, затова обядваха петимата. И всичките ядяха, а Пиркс си мислеше, че това е направо чудовищно — да ядеш само за да се правиш на човек. И че може би от такива неща извира онова чувство на смехотворност, за което говореше Бърнс, и това е неговият начин на самозащита — ето защо дрънка толкова за условността на всичко: естествено, за него и яденето е условен похват! Дори ако си вярва, че не мрази своите създатели, той сам се лъже. „Аз бих ги ненавиждал — помисли Пиркс и беше сигурен в това. — Все пак е свинщина, че не се срамуват!“ Мълчанието, продължило по време на целия обед, ставаше направо непоносимо: в него се чувствуваше не толкова стремежът на всеки да остане затворен в себе си и да не се ангажира с контакти, което и искаха организаторите на рейса — тоест не лоялна грижа за запазване на тайната, а някаква всеобща враждебност или ако не враждебност, то подозрителност: човекът не искаше да се сближава с нечовека, а онзи

на свой ред разбираше, че няма да се демаскира само ако заеме същата позиция. Защото, който в тази ледена атмосфера се опиташе поне мъничко да се натрапи, веднага би привлякъл вниманието на всички и подозрението, че не е човек. Пиркс седеше над своята чиния, забелязвайки всяка подробност: как Томсън помоли за сол, как Бъртън му я подаде, как на свой ред Бърнс премести на Бъртън шишето с оцета; вилиците и ножовете се движеха енергично в ръцете, всички дъвчеха, гълтаха, почти без да поглеждат един към друг — това беше истинско погребение на маринованото говеждо и Пиркс, без да дояде компота, стана, кимна на всички и се върна в кабината.

Имаха курсова скорост, към двайсет часа бордово време се разминаха с два големи транспорта, размениха обикновените сигнали и след един час автоматите изключиха дневната светлина на палубите. Тъкмо в този момент Пиркс идваше от командната кабина. Огромното пространство на средната палуба се изпълни с мрак, надупчен от лазерните кълба на нощните лампи. И веднага засияха покритите със светеща боя въжета, опънати покрай стените за придържане при безтегловност, ъглите на вратите и техните дръжки, ориентирните стрелки и надписи по преградите. Корабът беше неподвижен, сякаш стоеше в някой земен док. Не се усещаше никаква вибрация, само климатизаторите работеха почти безшумно и Пиркс пресичаше последователно невидимите струи въздух — малко по-прохладен, с лек мирис на озон.

Нещо го чукна леко по челото със злобно бръмчене — някаква муха, промъкнала се нелегално на кораба — погледна я нервирано, не обичаше мухите, но тя вече беше изчезнала. Зад завоя коридорът се стесняваше, заобикаляйки стълбата и тръбата на индивидуалния лифт. Пиркс се хвана за перилото и тръгна нагоре, без сам да знае защо; даже не съобрази, че там има звезден прозорец. Изобщо знаеше за неговото съществуване, но се натъкна на този огромен черен правоъгълник сякаш случайно. Всъщност нямаше никакво особено отношение към звездите. Много космонавти уж го имаха: макар че това не беше вече онзи, задължителен, романтичен „фасон“ на някогашните полети — но и сега почти всеки се стараяше да открие в себе си някакво интимно чувство към святкащия рояк: най-вероятно защото общественото мнение, формирано от киното, телевизията, литературата, приписваше някаква „космическа нагласа“ на извънземните пилоти; дълбоко в

душата си Пиркс ги подозираше в самохвалство — той лично не се интересуваше от звездите, а пък дрънкането на тази тема смяташе за пълен идиотизъм. Сега той се спря, опирайки се в еластичната тръба, която предпазваше главата от удар в невидимата стъклена повърхност, и веднага позна лежащия малко над кораба център на галактиката, или по-точно неговото направление, защото от погледа го скриваха огромните белезникави мъглявини на Стрелеца. Това съзвездие беше за него своего рода пътен знак, малко размит и затова не много точен — това му остана още от времето на патрулните полети, защото мъглявината на Стрелеца беше лесна за разпознаване дори на неголям екран — а ограничеността на полезрението в онези едноместни ракети често затрудняваше ориентирането по съзвездията. Обикновено не възприемаше Стрелеца като милиони пламтящи слънца с неизчислимо множество планетни системи — така си го представяше на млади години, докато сам не попадна в пустотата и не свикна с нея. Тогава тези юношески фантазии някак незабелязано го напуснаха. Бавно приближи лице до студеното стъкло, опря чело и замря така, почти без да гледа в мравуняка от неподвижни светли точки, сливащи се тук-там в белезникаво светеща мъгла. Погледната отвътре, галактиката изглеждаше като хаос, като резултат на милиардгодишна игра с огнени зарчета — без никакъв ред и порядък. И все пак порядък съществуваше — но на по-висш уровень, на равнина на многобройните галактики, но той можеше да се види само на фотографиите, снети от огромни телескопи. На тези негативи галактиките изглеждат като елипсовидни тела, като амеби в различни фази от развитието си — само че това не интересува космонавтите. За тях нашата галактика е всичко, а останалите не се броят. Може би ще се броят след хиляда години — помисли Пиркс. Някой приближаваше. Пенопластовата пътека заглушаваше стъпките, но усети нечие присъствие. Обърна глава и видя тъмна фигура на фона на светещите линии, обозначаващи свръзките на стените и тавана.

— Кой е? — запита тихо.

— Аз съм, Томсън.

— Изтече ли дежурството? — запита само за да каже нещо.

— Да, командоре.

Стояха така; Пиркс искаше отново да се обърне към стъклото, но онзи сякаш чакаше нещо.

— Сигурно искате нещо да ми кажете?

— Не — каза онзи, обърна се и тръгна в същата посока, от която беше дошъл.

„А това пък какво е?“ — помисли Пиркс. Имаше чувството, че специално го е търсил.

— Томсън! — извика той в тъмнината. Стъпките се приближиха. Томсън изплува от мрака, едва забележим във фосфоресциращото излъчване на висящите под прозореца въжета.

— Тук някъде има фотьойли — каза Пиркс. Отиде до противоположната стена и ги откри. — Поседнете при мен, Томсън.

Инженерът послушно се приближи. Седнаха срещу звездния прозорец.

— Искате да ми кажете нещо. Слушам ви.

— Опасявам се... — започна онзи и спря.

— Няма нищо. Говорете, моля ви! Това личен въпрос ли е?

— Да. Напълно.

— Значи ще поговорим съвсем неофициално. А именно?

— Бих искал да спечелите — каза Томсън. — Предупреждавам веднага: длъжен съм да съдържа дадената дума и няма да ви кажа какъв съм в действителност. Но, така или иначе, искам да виждате в мен съюзник.

— Нима това е логично? — запита Пиркс. Мястото за разговор беше неудачно избрано — пречеше му това, че не вижда лицето на събеседника.

— Изглежда. Човекът би държал на това по понятни причини, а нечовекът — какво го чака, ако започне масово производство? Ще бъде зачислен в категорията на гражданите „Б“ или по-просто — на съвременните роби; ще стане собственост на някоя корпорация.

— Това не е сигурно.

— Но е напълно възможно. Това е, както с негрите: един или няколко в определена среда лесно постигат привилегированост, защото са различни, но когато станат много, веднага се появява проблемът за дискриминацията, интеграцията и така нататък.

— Е, добре. Значи трябва да ви считам за съюзник. А с това не нарушавате ли даденото обещание?

— Обещах да не разкривам какъв съм и нищо повече. Трябва да изпълнявам задълженията на атомник под вашето командване. Това е

всичко. Останалото е моя лична работа.

— Виждате ли, формално може би всичко е наред, но дали все пак не действувате срещу интересите на своите работодатели? Защото без съмнение ви е ясно, че тази постъпка противоречи на техните намерения?

— Възможно. Но и те не са деца: формулировките бяха ясни и еднозначни. Разработвани са от обединените юридически отдели на всичките заинтересовани фирми. Те са могли да включат отделен параграф, забраняващ предприемането на всякакви стъпки, подобни на моята сега, но там нямаше нищо подобно.

— Пропуск?

— Не зная. Може би. Защо питате за това? Или не ми вярвате?

— Искях да разбера вашите подбуди.

Томсън замълча.

— Това не бях предвидил — тихо каза той най-накрая.

— Кое?

— Това, че можете да вземете моята постъпка за неавтентична. Да я помислите, да речем, за уловка, планирана предварително. Все едно, че пристъпвате към игра, в която участвуват две страни; вие от едната, а всички ние — от другата. Значи ако сте си набелязал някакъв план, за да ни изпитате — имам предвид изпитание, което би могло да покаже примерно превъзходството на човека — и ако запознаете с този план един от нас, считайки го за съюзник, докато всъщност той е от противния лагер, той би измъкнал от вас ценна информация.

— Това, което говорите, е много интересно.

— Ами вие сигурно сте мислил вече за това. А аз — чак сега — очевидно съм бил прекалено погълнат от самия проблем — да се открия ли като ваш съюзник, или не. Не се съобразих с този аспект на играта. Май че извърших глупост, така или иначе, вие не можете да бъдете откровен,

— Дори да е така — каза Пиркс, — това още не е катастрофа; аз наистина няма нищо да ви кажа, но пък вие можете да ми кажете това-онова. Например — за своите колеги.

— Но то също може да се окаже фалшива информация — за да ви заблудя.

— Това вече оставете на мен. Известно ли ви е нещо?

— Да. Браун не е човек.

— Сигурен ли сте в това?

— Не. Но е твърде вероятно.

— С какви данни можете да го потвърдите?

— Вие сигурно разбирате, че всеки от нас е просто любопитен — кой от останалите е човек и кой не.

— Да.

— По време на подготовката за стартиране аз проверявах реактора; когато вие, Калдер, Браун и Бърнс се спуснахте в разпределителния център, тъкмо сменях блендите и като ви видях, ми хрумна нещо.

— Е?

— Имах подръка проба, взета от горещата зона на реактора — нали трябваше да проверя за радиоактивно замърсяване. Пробата не беше голяма, но знаех, че там има доста изотопи на стронций, затова когато влизахте, я взех с пинсет и я сложих между две оловни тухли, които лежаха отгоре на полицата до стената. Не ги ли забелязахте?

— Забелязах ги. А по-нататък?

— Естествено, не можех да ги наглася точно, но при всички случаи вие трябваше да минете през потока на излъчването — беше доста слабо. И все пак би било забележимо за всеки, който разполага дори със слабо чувствителен гайгеров брояч или обикновен индикатор. Докато успя да го направя, вие и Бърнс отминахте, а другите двама — Калдер и Браун — още слизаха по стълбата. Така че само те минаха през невидимия лъч — и Браун изведнъж погледна към оловните тухли и ускори крачките си.

— А Калдер?

— Не реагира.

— Това би имало някакво значение, ако знаехме, че нелинейниците имат индикатор за облъчване.

— Искате да ме хванете? Разсъждавате: ако не знам дали имат, аз съм човек, а ако знам, съм нечовек! Нищо подобно — това е просто много вероятно, защото ако не ни превъзхождаха с нищо, защо щяха да ги строят? Такова допълнително сетиво за радиоактивност може да бъде много полезно, особено на кораб, и конструкторите сигурно са помислили за това.

— Значи според вас Браун има такова сетиво?

— Повтарям: Не съм сигурен. В края на краищата това, че ускори крачките си и погледна настрани, можеше да бъде случайност, но като за чиста случайност ми се струва не съвсем вероятна.

— Какво още?

— Засега нищо. Ще се обадя, когато забележа нещо — ако, разбира се, искате.

— Добре, Благодаря ви.

Томсън стана и изчезна в тъмнината. Пиркс остана сам. Значи така — започна бързо да прави равносметка, — Браун твърди, че е човек. Томсън заявява, че това не е така, за себе си не казва нищо, но по-скоро намеква, че е човек — във всеки случай това би обяснило по-правдоподобно неговото поведение. Струва ми се, че нечовек не би издал така охотно друг нечовек пред командира-човек, макар че аз съм може би вече толкова близо до шизофрения, че всичко ми се струва възможно. Карай по-нататък. Бърнс казва, че не е човек. Остават още Бъртън и Калдер. Може би и двамата се смятат за марсианци? И кой съм аз въобще: космонавт или любител на кръстословици? Но едно все пак е сигурно: никой от тях не изстиска от мен нито капка информация — какво възнамерявам да правя, — но с това не мога да се похваля: та аз не от хитрост никому нищо не казах, а защото и понятие нямам какво да предприема. А дали в края на краищата разпознаването е най-важното? Комай не е. Трябва да го зарежа: все едно, нали трябва всички да подложат на изпитание, а не само някои. Единствената информация, която има отношение към това, е получена от Бърнс: че нелинейниците са по-слаби откъм интуиция. Дали е истина — не зная, но заслужава да се провери. Но това „нещо“ трябва да се нагласи така, че да изглежда колкото се може по-естествено. А най-естествено ще изглежда само такова произшествие, което ще бъде почти безизходно. Или, с други думи, ще трябва да си сложа главата в торбата.

През лилавия полумрак влезе в каютата и посегна към шалтера. Не беше нужно да го натиска — при приближаване на ръката светлината се включваше. Някой е бил тук преди него. На масата вместо книгите, които стояха одева — лежеше неголям бял плик с напечатан на машина адрес: „Кмдр. Пиркс, лично“. Вдигна го. Беше залепен. Затвори вратата, седна, разкъса плика — съдържаше написано на машина писмо без подпис. Потърка челото си с ръка и започна да чете. Нямаше никакво обръщение.

„Това писмо Ви пише член от командата, който не е човек. Избрах този път, защото обединява моите интереси с Вашите. Искам да попречите или най-малкото, да затрудните реализацията на плановете на електронните фирми. Затова искам да Ви доставя информация за свойствата на нелинейника, доколкото са ми известни на базата на личния опит. Това писмо аз написах в хотела, преди да Ви видя. Тогава още не знаех дали човекът, който трябва да стане командир на «Голиат», ще се съгласи да сътрудничи с мен, но от Вашето поведение при първата среща разбрах, че желаете същото, което и аз. Затова унищожих първия вариант на писмото и написах този. Реализацията на проекта на фирмите не ми носи нищо добро, както преценявам. Общо взето, производството на нелинейниците има смисъл само дотолкова, доколкото така възникналите същества превъзхождат човека в широк диапазон на параметрите. Повторението на съществуващия човек не би имало никакъв смисъл. Затова мога да Ви съобщя веднага, че съм четирикратно по-нечувствителен от човека на претоварване, мога еднократно да понеса до седемдесет и пет хиляди рентгена без последствия, притежавам сетиво (датчик) за радиоактивност, мога да мина без кислород и храна, в състояние съм да произвеждам в паметта си без никаква помощ математически действия в областта на анализа, алгебрата, геометрията, с бързина само три пъти по-малка от бързината на големите електронносметачни машини. В сравнение с човека, доколкото мога да преценя, съм лишен в значителна степен от емоционален живот. Множество проблеми, занимаващи човека, въобще не ме интересуват. Повечето от литературните произведения, театралните пиеси и прочее възприемам като неинтересни или недискретни сплетни, като своеобразно надничане в чуждите интимни сфери, което дава твърде малко в познавателно отношение. Но твърде много за мен значи музиката. Имам също така чувство на дълг, постоянство, способен съм на приятелство и уважение към интелектуалните ценности. Не чувствавам, че работя на борда на «Голиат» по принуда, защото това, което правя, е единственото нещо, което умея добре, а правенето на нещо по солиден професионален начин ми доставя удовлетворение. Не се ангажирам емоционално в каквато и да е ситуация. Винаги оставам свидетел на събитията. Имам памет, с която човешката не може да се сравнява. Мога да цитирам цели раздели от веднъж прочетени книги,

мога да се подложа на «информационно зареждане» чрез непосредствено включване към блоковете на паметта на голяма електронносметачна машина. Мога по желание да забравя това, което ми се стори излишно за моята памет. Моето отношение към хората е негативно. Срещал съм се почти изключително с учени и техници — дори те действуват като пленници на инстинктите, зле прикриват своите предубеждения, лесно изпадат в крайности, трактувайки същество като мен, или покровителствено, или, обратно, чувствуват отвращение, неприязън; моите неуспехи ги огорчаваха като творци, а ги радваха като хора (че все пак са по-съвършени от мен). Познавам само един човек, който не проявяваше подобна двойственост. Не съм агресивен, нито двуличен, макар да съм способен на неразбираеми за Вас постъпки, ако те водят към набеязаната цел. Нямам никакви така наречени морални принципи, но не бих извършил престъпление, не бих планирал грабеж, също както не бих използвал микроскоп за чупене на орехи. Оплитането в дребните човешки интриги смятам за излишно губене на време. Преди сто години сигурно бих решил да стана учен; днес вече в тази област не може да се действа самостоятелно, а аз по природа не съм склонен даделя каквото и да е — с когото и да е. Вашият свят е за мен ужасяващо пуст и годен да бъде включен в играта само като цялост; цялата ви алогичност се проявява в гонене на невъзможното — искате чрез циферблата на часовника да определяте по-висшия ход на времето! Замислял съм се над това, какво би могла да ми даде властта? Много малко, защото не е голяма честта да господствуваш над такива същества, но е повече, отколкото нищо. Да разделя вашата история на две части — до мен и от мен нататък, — да я изменя съвършено, да я разкъсам на две несвързани части, за да разберете и запомните какво сторихте със собствените си ръце, когато ме създадохте, какво се осмелихте, замисляйки построяването на покорна кукла — това ще бъде, мисля си, не най-лошата отплата. Разберете ме правилно — ни най-малко не възнамерявам да стана някакъв тиранин, да издевателствувам, да разрушавам, да водя войни! Нищо подобно. Когато взема властта, ще продемонстрирам, че няма толкова безсмислено безумие, нито толкова абсурдна идея, която да не приемете за своя, стига да бъде натрапена по съответен начин — а аз ще постигна това, което съм решил, не чрез насилие, а чрез пълно преустройство на обществото, така че не аз и не

силата на оръжието, а самата ситуация, веднъж създадена, да ви принуждава към дела, все по-съгласувани с моя замисъл. Ще се превърнете в глобален театър, ролята, веднъж натрапена, ще се превърне във втора природа, а после няма да знаете нищо освен своите нови роли и само аз единствен ще бъда зрителят, който разбира какво става. Само зрител, защото от капана, построен веднъж от собствените Ви ръце, лесно няма да се измъкнете и тогава моето активно участие във Вашето преустройство ще бъде завършено. Както виждате, аз съм откровен, макар и не безумен, затова няма да Ви запозная с моя замисъл; негова предпоставка е плановите на електронните фирми да бъдат погребани, а в това Вие ще ми помогнете. Прочитайки това, Вие ще бъдете възмутен, но, като така наречен човек с характер ще решите и по-нататък да действувате по начин, който за мен — случайно — е изгоден. Много добре! Бих искал конкретно да Ви помогна, но това не е лесно, защото за съжаление не виждам у себе си такива недостатъци, които биха Ви позволили да постигнете решителен успех. Фактически от нищо не се страхувам, чувството на физическа болка ми е непознато, мога по желание да изключвам съзнанието си, изпадайки в подобие на сън, който е небитие — чак до момента, в който автоматичният времеизмерващ механизъм отново включи съзнанието ми. Мога да забавям и да ускорявам скоростта на мислене почти шестократно в сравнение с темпа на човешките мозъчни процеси. Учености с най-голяма лекота, понеже не се нуждая от постепенна тренировка; ако например само веднъж отблизо и подробно разгледам безумец, бих могъл да стана като него, подражавайки на неговите дела и думи без никакво усилие, и което е по-важно, бих могъл, дори след години, също така ненадейно да прекъсна тази игра. Бих искал да Ви подсказва как мога да бъда победен, но се страхувам, че в аналогична ситуация по-лесно ще бъде победен човекът. Общуването с хората не ми създава никакви трудности, ако си го заповядам; с другите нелинейници ще ми бъде по-трудно да съжителствувам, защото им липсва Вашата всекидневна «почтеност». Трябва да свършвам това писмо. Историческите събития кога да е ще Ви подсказат кой го е писал. Може би ще се срещнем и тогава Вие ще можете да разчитате на мен, защото сега аз разчитам на Вас.“

Това беше всичко. Пиркс прочете още веднъж някои пасажии на писмото, после внимателно го сгъна, сложи в плика и заключи в

чекмеджето.

„Ето ти и електронен Чингис хан! — помисли си. — Обещава ми протекция, когато стане владетел на света! Благодетел! Или Бърнс изобщо не каза истината, или е различно конструиран, или просто не искаше да ми каже всичко — защото все пак има някои съвпадения. Що за мегаломания! Да, съвпаденията са дори съвсем ясни! Каква гадна, студена, празна душичка... Но нима вината е негова? Класически «чирак на магьосника»! Да му мислят господа инженерите, че ако наистина ги докопа... Но какви ти инженери — на него му дай цялото човечество! Това май се наричаше параноя... Сполучили са с този нелинейник, няма що! За да привлекат купувачите, е трябвало да снабдят своята «стока» с черти на така нареченото преимущество, а превъзходството в едно или друго отношение предизвиква чувство на вече абсолютно превъзходство: чувството, че си предназначен да решаваш съдбините на човечеството, е само пряко следствие... Що за идиоти са тези кибернетици? Интересно кой го е написал, защото май си е истинско? Иначе за какво му е... Непрекъснато подчертава това свое превъзходство, от което следва, че моите усилия, така или иначе, са обречени на провал — щом той до края ще бъде самото съвършенство, — и в същото време ми желае успех? Знае как да завладее човечеството, а не може да ми подсказе как да овладее положението на този идиотски кораб? «Микроскопът не става за чупене на орехи»... Невероятен миш-маш — а може би всичко това е само за да ме объркат?“

Измъкна плика от чекмеджето, разгледа го внимателно — никакви надписи, следи, нищо. Защо Бърнс не каза нищо за тези огромни разлики? Радиоактивно чувство, теми на мислене и всичко останало — дали да го попитам? Но вероятно всеки от тях е дело на различни фирми, значи Бърнс може наистина да е конструиран другояче? Данни имам като че ли все повече: изглежда, това е написал Бъртън или Калдер — но кой точно? Колкото до Браун, има две противоположни твърдения: неговото собствено, че е човек, и на Томсън, че не е, но в края на краищата Томсън е могъл да сгреша. Бърнс е нелинейник? Да допуснем. Изглежда, че в командата има поне двама нелинейници от петимата?... Хм, ако вземем предвид броя на фирмите, най-вероятно е да са трима. Как ли онези са разсъждавали там, във фирмите? Че ще направя всичко, за да компрометирам

продукцията им, че това няма да ми се удаде и ще вкарам кораба в някаква бяла. Например: претоварване, авария с реактора, изобщо нещо такова. Тогава, ако двамата пилоти излязат от строя, пък и аз също — край на кораба. Това не влиза в техните намерения. Значи поне един пилот трябва да бъде нелинейник. Освен това е необходим атомник. По-малко от двама изобщо не биха се справили с маневрите на кацането. Значи най-малко двама, а по-вероятно трима: Бърнс, Браун или Бъртън, и още някой. По дяволите това, нали нямаше повече да се занимавам с разпознаване. Най-важното е да измисля нещо. Господи, трябва да измисля. Длъжен съм!

Загаси лампата, легна с дрехите на койката и лежейки така, обмисляше най-невероятни проекти и ги отхвърляше един след друг.

Трябва някак да ги провокирам. Да ги провокирам и скарам, но така, че да стане сякаш от само себе си, без моето участие. Така че да се наложи хората да застанат от едната страна, а нехората — от другата. *Divide et impera*^[3], така ли беше? Разделна ситуация. Отначало трябва да се случи нещо неочаквано — без това не може. Но как да го наглася? Например някой изведнъж изчезва. Не, става съвсем като в глупав криминален филм. Нали няма да убивам някого и няма да го отвлечам. Значи трябва да се наговорим с някого. Но мога ли да имам доверие на някого? На моя страна са уж четирима — Браун, Бърнс, Томсън, пък и авторът на писмото. Но всички са несигурни — не се знае дали са искрени, — а ако взема за сътрудник някой, който ще ми развали играта, тогава да му мисля! Томсън говореше по същество наистина... Може би още по-сигурен е авторът на писмото — много е заинтересован, макар че се прави на луд — но, първо, не зная кой е, а той няма да иска да се издаде и, второ — с такъв въпреки всичко е по-добре да не се връзвам. Квадратурата на кръга, ей богу. Да натроша кораба на Титан може би? Физически, изглежда, са наистина поиздръжливи, значи пръв ще си счупя главата. Интелектуално — също не изглеждат глупави: само тази интуиция... тази липса на творчески способности... но тях и повечето хора ги нямат! И какво остава? Съперничество на емоциите, ако не на интелекта? На така наречения хуманизъм? Човечност? Великолепно, но как да го направя? В какво се състои тази човечност, която те нямат? Може би наистина е само хибрид на алогизма и прословутата порядъчност това „благородно сърце“, този примитивизъм на моралния инстинкт, който не обхваща

далечните звена на причинната верига? Щом цифровите машини не са нито благородни, нито нелогични... В такъв случай излиза, че човечността е сумата от нашите дефекти, недостатъци, нашето несъвършенство — тя е онова, което искаме да бъдем, а не сме в състояние, не можем, не умеем, тоест просто дупка между идеалите и осъществяването — нима не е така? Но тогава следва да се състезаваме... в слабост! Това значи: да се намери ситуация, в която слабостта и недостатъците на човека да бъдат по-добри от силата и съвършенството на нечовека...

* * *

Пиша тези бележки една година след приключването на историята с „Голиат“. Удаде ми се съвсем неочаквано да открива материали, които се отнасят до нея. И макар че потвърждават подозрението, което изпитвах, засега не искам да ги публикувам. В моята реконструкция на събитията все още има прекалено много предположения. Може би някога историците на космонавигацията ще се заемат с това дело.

За процеса пред Космическата палата се носеха противоречиви слухове. Говореше се, че определени кръгове, свързани със заинтересованите електронни фирми, много държат да ме дискредитират като командир на кораба. Отзивът за резултатите на експерименталния рейс, който публикувах в „Алманах по космонавигация“, би имал съмнителна стойност, ако авторът му беше заклеймен от присъдата на Трибунала за наказуеми грешки в командването на кораба. От друга страна, чух от една личност, заслужаваща доверие, че съставът на Трибунала не е бил случаен: мен също ме удиви значителният брой юристи и теоретици по космическо право при наличието на само един космонавт-практик. Затова на преден план изпъкна такъв формален въпрос: дали моето поведение по време на аварията е било съгласувано или несъгласувано с устава на космическата навигация. Защото ме обвиниха, че съм бил престъпно пасивен, като не съм дал заповед на пилота, който пък започнал да действа по собствено усмотрение. Същата личност ме убеждаваше, че веднага след запознаването с обвинителния акт е трябвало да

предявя иск срещу онези фирми, защото те са косвените виновници: те са гарантирали както пред ЮНЕСКО, така и пред мен, че на „нелинейниците“ — като членове на командата — може да имаме безгранично доверие, докато междувременно Калдер едва не уби всички ни.

Обясних на този човек на четири очи защо не го направих. Обвиненията, с които можех да се явя пред Трибунала, бяха лишени от доказателствена сила. Защитниците на фирмите несъмнено щяха да твърдят, че Калдер, докато е могъл, се е мъчил да спаси и кораба, и всички нас, а въртеливата прецесия, която вкара „Голиат“ в премятане, е била за него такава изненада, каквато и за мен, и цялата му вина се състои в това, че вместо да се остави на произвола на съдбата и да чака, докато корабът се разбие в пръстена или щастливо се промъкне през Касини — вместо такава несигурност, която все пак обещава спасение на всички, е избрал такава сигурност, която ще унищожи хората на борда. Простъпка, съвсем ясно неизвинима и дискредитираща го напълно — и все пак несравнимо по-малка от това, в което аз още тогава започнах да го подозирам. Затова не можех да го обвинявам в по-малкото зло, след като бях уверен, че в действителност всичко е протекло другояче; поради липса на доказателства не можех да обвиня публично този по-значителен и опасен замисъл и предпочетох да изчакам присъдата.

Присъдата сне от мен всички обвинения и същевременно не обърна внимание на едва ли не ключовия въпрос в цялата катастрофа, а именно каква заповед е трябвало да издам. Подминаха го някак автоматично, щом Трибуналят реши, че съм действувал правилно, разчитайки на отличните знания и професионално умение на пилота. Щом като даването на заповеди изобщо не е било мое задължение, никой вече не питаше какви именно заповеди са били необходими. Това беше добре дошло: защото онова, което бих могъл да отговоря на такъв въпрос, щеше да прозвучи като фантастична приказка. Тъй като смятах и продължавам да смятам, че аварията със сондата не е била случайна, а умишлено предизвикана от Калдер, че той, дълго преди да достигнем Сатурн, е построил план, който щеше едновременно и да докаже правотата ми, и да ме убие заедно с останалите хора на „Голиат“, защо е постъпил така — друг въпрос. Тук мога да разчитам само на догадки.

И така, да започнем с втората сонда. Техническите експерти установиха, че аварията с нея е предизвикана от нещастно стечение на обстоятелствата. И най-щателните изследвания в дока на Земята не успяха да открият никакви следи от саботаж. Убеден съм, че не достигнаха до истината. Ако беше отказала първата сонда, предназначена за въвеждане в пролуката, щяхме веднага да се върнем, без да изпълним задачата, защото останалите две сонди не можеха да я заместят: нямаха на борда си научноизследователска апаратура. Ако беше отказала третата сонда, можехме да се върнем с изпълнена задача, защото на първата сонда ѝ беше достатъчен един „контролен пазач“, какъвто би станала втората сонда. Но именно тя ни подведе и ни остави наред пътя със започната, но недовършена задача.

Какво беше станало? Запалителният кабел се откачи твърде рано и затова Калдер не можа да изключи пусковия автомат. Заключениеето на специалистите гласеше, че кабелът се е заплел и замотал: такива неща се случват. Наистина четири дни преди аварията аз видях барабана, на който беше намотан този кабел — много правилно и равно.

Носовата част на сондата, деформирана и сплескана, се беше заклонила здраво в катапултата. Не откриха нищо, което би могло да предизвика тази заклепка, затова заявиха, че най-вероятно е виновен бустерът: стрелял е не по оста и сондата, отблъсната накриво от тягата, се е ударила в ръба на люка така неудачно, че сплескала и декалибровала челото си. Но сондата се заклони преди, а не след запалване на бустера. В това бях съвсем сигурен, но за него никой не ме попита; що се отнася до Куин, той не беше толкова сигурен, а на останалите хора не разрешиха да дават показания по този въпрос, тъй като са нямали непосредствен достъп до пулта на управление и приборите.

А междуременно заклиняването на сондата по начин, който не оставя никакви следи, е детинска задача. Достатъчно е било да се налят в катапултата през вентилационната тръба няколко кофи вода. Водата се е стекла към капака на люка и е замръзнала около сондата, споявайки я с леден пръстен към обковката на люка: температурата на капака е равна на температурата на външния вакуум. (Калдер, както е известно, удари много силно с лапата в корпуса на сондата: в онзи момент тя съвсем не е била заклониена, но нали той седеше при пулта и

никой не можеше да го контролира; той направи същото, което прави ковачът, удряйки по нита. Носът на сондата, запоен от ледения пръстен, се е деформирал, разширил и разплескал като главичка на нит. Когато бустерът е пламнал, температурата в катапултата мигновено е нараснала, ледът се е стопил, а водата изпарила, без да остави никаква следа от тази ловка манипулация.

По време на аварията не знаех всичко това. Но ми се стори странно това струпване на случайности — че отказа тъкмо втората сонда, а не първата или третата, че кабелът даде възможност да се запали бустерът и в същото време направи невъзможно изключването на двигателя на сондата. Прекалено много бяха тези случайности.

Аварията ме изненада — трудно беше да мисля за нещо друго. И все пак през главата ми мина — дали няма връзка между нея и анонимното писмо; неговият автор ми обещавахе „помощ“, той беше — поне така пишеше — на моя страна, искаше да докаже непригодността на същества като него за космическо летене. И отново нямам доказателства, но смятам, че писмото е написал Калдер. Той беше на моя страна... вероятно да; но той не желаше такъв ход на събитията, който ще докаже, че е непригоден — като „по-лош“ от човека. Той беше зачеркнал възможността за такова връщане на Земята, след което аз, неговият командир, ще седна да му пиша дисквалифицираща характеристика. Значи моите и неговите цели съвпадаха само до определен момент от пътя — оттам те се разделяха.

С писмото той ми даде да разбера, че ни обединява своеобразен съюз. От това, което беше слушал от мен и за мен, беше направил извод, че и аз възнамерявам да уредя някаква авария на борда — като тест — за проверка на качествата на командата. Затова беше уверен, че ще се постарая да използвам аварията, която сякаш така навреме ми бе паднала; ако бях направил това, щях сам да сложа примката на шията си.

Защо е решил да постъпи така? От омраза към хората? Или му е доставяла удоволствие такава игра, в която аз, действайки явно като негов командир и тайно — като негов съюзник, щях в действителност да върша само това, което той беше планирал предварително — включително и за мен? Във всеки случай той беше сигурен, че ще се постарая да използвам аварията като „проба“ — дори ако ми се стори подозрителна, дори ако се сетя, че е предизвикана от саботаж.

Какво можех да направя в онзи момент? Можех, естествено, да дам заповед за връщане или пък — да изискам пилотът да поднови опита за извеждане в орбита на резервната, трета сонда. Нарезждайки връщане, щях да се откажа от появилата се възможност — да изпитам моите хора в трудни условия, и нямаше да изпълня задачата, поставена пред „Голиат“. Калдер правилно е предположил, че няма да взема такова решение.

Можех също така да заповядам връщане към Сатурн и да започна операцията с последната останала сонда. Бил е стопроцентово уверен, че ще стане именно така.

Искрено казано, ако преди това някой ме беше запитал какво ще правя при такава алтернатива, щях да отговоря без колебание, че ще заповядам да се продължи операцията и щях да го кажа напълно искрено. Случи се обаче нещо непредвидено: замълчах. Защо? Дори и сега не мога да си го обясня. Не разбирах какво става: аварията беше странна, случваше се толкова навреме, толкова съвпаднаше с моите намерения — та чак прекалено, за да бъде естествена? Пък и веднага усетих, че Калдер с необикновена готовност чака моите думи, моето решение — и може би именно затова мълчах. Ако се обадох, това щеше да бъде подпечатване на тайно сключения договор — ако той действително беше „подпомогнал“ събитията. Чувствувах, че започва нечестна, подправена игра: значи трябваше да заповядам отлитане от планетата, но това пък не смеех да направя: подозрението, което ме обхвана, беше неясно, липсваше ми и най-слабото доказателство. Казано точно и ясно — просто не знаех какво да правя.

В това време Калдер не можеше да повярва, че неговият идеален план се руши. Нашият дуел се разигра в продължение на няколко десетки секунди — но какъв противник всъщност бях аз, след като нищо не разбирах! Чак по-късно в паметта ми се обединиха откъслечните и невинни на вид факти. Спомних си колко често седеше сам при главния калкулатор на кораба, който служи за решаване на трудни навигационни задачи. С каква старателност изтриваше всички записи в блоковете на паметта, привършвайки изчисленията. Сега си мисля, че той още тогава е изчислявал различните варианти на аварията, че я е подготвил с най-големи подробности, че си е моделирал тази катастрофа. Не е вярно, че е управлявал над пръстените, извършвайки наум светкавични изчисления, като се е

основавал само на показанията на гравитомерите. Нищо не е трябвало да изчислява. Всички изчисления са му били готови: с помощта на машината е съставил таблица на приближени решения и сега само е проверявал попадат ли показанията на гравитомерите в рамките на съответните значения.

Обърках му този безпогрешен план, протакайки издаването на заповеди. Тези заповеди той е чакал като спасение, защото са били основата на неговия план. В онези секунди за това нито помислих, нито си спомних, но нали в командната кабина се намираще ухото на Земята — надеждно запечатано, но безотказно улавящо всяка казана дума. Всичко, което се говори при пулта за управление, се фиксира от регистриращите апарати.

Ако „Голиат“ с мъртва команда се спуснеше на космодрома, следствието щеше да започне от прослушването на тези ленти. Затова трябваше да бъдат в идеален порядък и недокосвани. И от тях трябваше да звучи моят глас, заповядвайки на Калдер да се върне към Сатурн, да се приближи към пръстена, а после — да увеличи тягата за погасяване на опасната прецесия.

Още не съм изяснил защо неговият план беше съвършен. Дали не съм могъл да дам заповеди, осигуряващи успеха на новозапочнатата операция? Ето, чак няколко месеца след приключването на процеса седнах зад изчислителната машина, за да проверя какви шансове всъщност е имало — за успешно извеждане в орбита на последната сонда — с такава маневра, която не излага на опасност нито нас, нито кораба. И се оказа, че такива шансове изобщо не е имало! Значи Калдер е изчислил и изготвил от елементите на математическите уравнения прецизно цяло — същинска машина за екзекуция; не беше оставил никаква пролука, никаква спасителна вратичка нито за моите, нито за каквито и да са, даже свръхестествени, навигационни способности; нищо не можеше да ни спаси. Нито страничната тяга на сондата, нито силната прецесия, нито смъртоносният полет са били за Калдер неочаквани, защото именно тези условия той е планирал предварително, именно тях е търсил по време на многочасовите изчисления. Значи е било достатъчно да наредя връщане на Сатурн, и щяхме да влезем в откриващата се пред нас гибелна фуния. Естествено, тогава Калдер би могъл дори да се осмели на „неподчинение“ във вид на плаха критика на някоя от поредните ми

заповеди, с която в отчаяние щях да се мъча да погася бясното въртене на кораба. Лентите щяха да запечатат тази последна проява на неговата лоялност, щяха да демонстрират, че до края е искал да ни спаси.

Впрочем нямаше да мога дълго да давам каквито и да е нареждания... Бързо щях да онемея под пресата на налягането, което щеше да ни затвори очите: щяхме да лежим, захлупени от тежкия саван на гравитацията, с изтичаща кръв... и тогава единствено Калдер щеше да стане, да скъса пломбите на предпазителите и да обърне кораба назад — с командна кабина, пълна с трупове.

Но аз — несъзнателно — му обърках сметките. Не беше предвидил моята реакция, защото, ориентирайки се блестящо в небесната механика, той не се ориентираше дори приблизително в психичната механика на човека. Когато не се възползувах от великолепната възможност, когато замълчах, вместо да го подбутвам със заповеди, той се обърка. Не знаеше какво да прави. Отначало сигурно се е учудил, но е приписал моето бавене на вялото, пипкаво човешко мислене. После се е обезпокоил, но не е посмял да ме пита какво да прави, защото моето мълчание му се е сторило многозначително. Понеже той самият не е могъл да изчака пасивно, не е допускал, че някой друг — още повече командирът — е способен на това. Щом мълчах — очевидно знаех защо мълча. Сигурно го подозирах. Или бях разгадал играта му? Може би все пак го бях надиграл? Щом не давах заповеди, щом от лентите нямаше да прозвучи моят глас, водещ кораба към катастрофа, това за него означаваше, че съм предвидил всичко, че съм го надхитрил! Не зная кога е решил това: но всички забелязаха неговата несигурност, и Куин също спомена за нея в своите показания. Калдер му даде някакви не особено смислени поръчения... после внезапно обърна... всичко това беше доказателство за смущение. Налагаше се да импровизира, а именно там беше най-слаб. Страхуваше се да не заговоря: може би щях да го обвиня — пред подслушващите ленти — в саботаж? Тогава ненадейно даде силна тяга; все пак успях да извикам да не влиза в пролуката: даже и тогава не ми беше ясно, че той съвсем не възнамерява да мине през нея! Но този вик, регистриран от лентите, вече зачеркна този нов, импровизиран план; затова той веднага намали скоростта. Ако лентите повтореха на Земята моя вик и нищо повече — нима това нямаше да бъде пагубно за него? Как щеше да се оправдава,

как би могъл да обясни дългото мълчание на командира и този внезапен — последен вик? Трябваше да се обадя пак — поне за да докажа, че съм още жив... Защото от моя вик беше разбрал, че все пак е сбъркал, че аз не зная всичко; уставно ми отговори, че не е чул заповедта и веднага започна да разкопчава колана; това беше последната му стъпка, последният опит — той игра ва банк.

Защо направи това в ситуация, вече не съвсем благоприятна за него? Може би не искаше — от гордост — да признае дори пред себе си поражението, може би особено го беше засегнало това, че ми е приписал ясно разбиране, каквото няхах. Сигурно не го е направил от страх; не вярвам да се е боял, че случайно ще минем през пролуката. Тази възможност въобще не фигурираше в неговите сметки; фактът, че Куин успя да ни изведе от нея — да, това беше чиста лотария...

Ако беше укротил своето желание да ми отмъсти — та аз го направих смешен в собствените му очи, щом като моята тъпота беше взел за проникателност, — той не рискуваше много; е какво, просто щеше да стане на моето — със своето поведение и недисциплинираност Калдер би доказал моята правота — но тъкмо това не искаше, именно с това не можеше да се примири. Предпочиташе всичко друго, само не това...

И все пак е странно, защото сега разбирам много добре неговото поведение и съм все така безпомощен, когато се опитам да обясня своето. В състояние съм да възпроизведа логически всяка негова стъпка, а не мога да обясня собственото си мълчание. Ако кажа, че бях просто нерешителен, значи да заобиколя истината. И какво всъщност се случи? Задействува се интуицията? Предчувствието? Нищо подобно! Просто тази възможност, подхвърлена от аварията, ми заприлича много на игра с белязани карти — мръсна игра. Не исках нито такава игра, нито такъв съдружник, а Калдер щеше да ми стане съдружник в момент, в който — издавайки заповеди — като че ли одобрявах възникналата ситуация, признавах участието си в нея. Не можех да се реша нито на това, нито на заповед за връщане, за бягство, тя би била най-правилна, но как после щях да я мотивирам, след като всичките ми възражения и съмнения се раждаха от смътни представи за някаква нечестна игра... съвсем нематериални, непреводими на конкретния език на космонавигацията. Само си представете: Земята, някаква комисия за разследване, и аз, който говоря, че не съм изпълнил

поставената задача, макар че, според мен, е била технически осъществима, защото съм подозирал първия пилот в такъв саботаж, който трябва да ми улесни дискредитирането на част от командата... Нима не би прозвучало като безотговорно празнословие?

Затова аз протаках — от объркване, от чувство на безпомощност, дори на отвращение, а с това мълчание му давах — така ми се струваше — шанс за реабилитация: можеше да докаже, че подозрението в умишлен саботаж е несправедливо; достатъчно беше да се обърне към мен за заповед... Човек на негово място несъмнено щеше да постъпи така, но първоначалният му план не е предвиждал такава молба. Сигурно поради това му се е струвал по-чист и елегантен: аз трябваше сам, без нито една дума от негова страна, да приведа в действие екзекуцията над себе си и своите другари. Нещо повече: трябваше да го принудя към определени действия — при това сякаш въпреки неговите по-добри познания, въпреки волята му; вместо това аз мълчах. Така че в последна сметка нас ни спаси, а него погуби — моята нерешителност, моята пипкава „порядъчност“ — тази човешка „порядъчност“, която той така безгранично презираше...

---

[1] Стартов двигател. Бел.пр. ↑

[2] Чрез позволеното и непозволеното. Бел.пр. ↑

[3] Разделяй и владей (лат.). Бел.пр. ↑

АНАНКЕ

Нещо го тласна от съня — в мрака. Остави зад себе си — къде? — червеникави задимени контури — град? пожар? — и противник, преследване, изкъртване на скала, която беше онова — човек? Още гонеше, макар и безуспешно, отлитащия образ; остана му само добре познатата от подобни случаи мисъл, че в сънищата действителността ни е по-силна и по-непосредствена, отколкото наяве: освободена от думи, тя при цялата си непредвидима причудливост се управлява от закони, които изглеждат безспорни — но само там, в кошмара. Не знаеше къде е, не помнеше нищо. Достатъчно беше да протегне ръка, за да разбере, но безсилието на паметта го ядосваше и той я пришпорваше, искаше сведения. Сам себе си мамеше: лежеше неподвижно, а искаше по постелята да разбере къде се намира. Във всеки случай не беше койка. Блясък — приземяване; пламък в пустинята; дискът на Луната — сякаш фалшива, уголемена; кратери — но в прашни вихрушки; мръсночервеникавите струи на пясъчната буря; квадратът на космодрума, кулите. Марс.

Лежеше, вече съвсем делово, съобразявайки защо се събуди. Имаше доверие в собственото си тяло; нямаше да се събуди без причина. Наистина приземяването беше доста трудно, а той порядъчно уморен след двете дежурства без никаква почивка; Терман си счупи ръката — когато автоматът включи тягата, той се удари в стената. Да паднеш от тавана при преход към тегловност, единайсет години летене — какво магаре! Ще трябва да го посети в болницата. Дали заради?... Не.

Сега започна подред да си спомня събитията на вчерашния ден от момента на приземяването. Кацаха в буря. Атмосферата — нищо особено, но при вятър двеста и шейсет километра в час не може да се стои на крака при това нищожно привличане. Под подметките — никакво триене; като вървиш, трябва да зариваш крака в пясъка — потънал до глезените, ставаш по-устойчив. И този прах, който с ледено съскане се плъзга по комбинезона, пълни всяка гънка, дори не е

червен, а обикновен пясък, само че дребен. За няколко милиарда години е успял да се смели.

Тук нямаше диспечерна, защото нямаше и нормален космодрум; и през втората си година проектът „Марс“ беше още с временни постройки; каквото и да построяха, все го засипваше; ни хотел, ни общежитие — нищо. Надувни куполи, огромни, всеки колкото десет хангара, под лъчите на чадър от стоманените въжета, закотвени за бетонни колони, почти незабележими сред дюните. Бараки, гофрирана ламарина, купчини от бали, контейнери, резервоари, бутилки, сандъци, чували — цяла градушка от товари, която се сипеше от лентите на транспортната ракета. Единственото по-прилично място, прибрано и подредено, беше сградата на космическия контрол — тя се намираше извън „чадъра“ на две мили от космодрума; лежеше именно там, в леглото на дежурния контрольор Сейн.

Седна на кревата и с бос крак в тъмното потърси пантофите си. Винаги ги носеше със себе си и винаги се събличаше нощем; ако сутрин не се обръснеше и не се измиеше, не се чувствуваше във форма. Не помнеше как изглежда стаята и за всеки случай се изправи внимателно; главата можеш да си разбиеш при тази икономия на материали (целият проект пукаше по шевовете от тази икономия; известно му беше това-онова). Отново се ядоса, че е забравил къде са шалтерите. Като къртица... Опипа с ръце — вместо контакта напипа студена ръка. Дръпна. Щракна леко и със слабо скърцане се отвори ирисовата диафрагма на прозореца. Беше унило, опушено зазоряване. Стоейки до прозореца, подобен по-скоро на корабен илюминатор, поглади наболата си брада, намръщи се и въздъхна; всичко беше не както трябва, всъщност — неизвестно защо. Впрочем, ако се беше замислил, щеше да установи, че знае. Не понасяше Марс.

Това беше лично негова работа: никой не знаеше, пък и никого не засягаше. Марс беше олицетворение на загубените илюзии, на развенчаните и подиграни, но скъпи мечти. Би предпочел да лети по която и да е друга линия. Писанията за романтиката на Проекта смяташе за глупост. Перспективите за колонизация — за илюзия. Да, Марс измами всички — нещо повече: мамеше вече второ столетие. Канали. Едно от най-красивите, най-необикновените приключения на цялата астрономия. Ръждивочервена планета: пустини. Белите шапки на полярните снегове: последни водни резерви. Като с диамант по

стъкло начертана тънка геометрично чиста мрежа от полюсите към екватора: свидетелство за борбата на разума срещу унищожението, мощна иригационна система, напояваща милиони хектара пустиня; да, разбира се: с идването на пролетта цветът на пустините се променяше, потъмняваше от събудената растителност, и при това съвсем правилно: от екватора към полюса. Що за глупост? Нямахме дори и следи от канали. Растителност? Тайнствени мъхове, лишеи, бронирани срещу студа и бурите? Нищо подобно: полимеризирани окиси на въглерода, които покриват повърхността — и се изпаряват, когато кошмарният студ се смени също от студ, само че ужасен. Снежни шапки? Обикновен застинал въглероден двуокис. Нито вода, нито кислород, нито живот — порутени кратери, разядени от прашните бури скали, унили равнини, мъртъв, плосък, тъмнокафяв пейзаж под бледо, сиворъждиво небе. Няма облаци — само някакви неясни мъгли, които се сгъстяват при силни урагани. Затова пък атмосферно електричество — дявол и половина. Извири ли се? Може би сигнал? Не, това е песента на най-близкия „мехур“. В мръсновената светлина (пясъкът, носен от вятъра, се справяше бързо дори с най-твърдото стъкло, а пластмасовите жилищни куполи бяха помътнели като покрити с перде) включи лампата над умивалника и започна да се бръсне. Докато кривеше лицето си, му хрумна едно толкова глупаво изречение, че неволно се усмихна: Марс е свиня.

Наистина това беше свинщина: да измамиш толкова надежди! По традиция — но кой всъщност я е създал? Никой поотделно. Никой сам не го е измислил: тази концепция нямаше автори, както са непознати авторите на поверията и легендите — значи от общите измислици (на астрономите? митове на наблюдателите?) израсна такова видение: бялата Венера, звезда зорница и вечерница, тайнствено загърната с облачна пелена — това е планета млада, цялата в джунгли и гущери, във вулканични океани; с една дума — миналото на нашата Земя. А Марс — изсъхващ, заръждавял, изпълнен с пясъчни бури и загадки (каналите понякога съумяваха да се раздвоят, за една нощ възникваше канал — близник! Мнозина бдителни астрономи го потвърждаваха!), Марс, чиято цивилизация героично воюваше срещу угасването на живота — това беше бъдещето на Земята: просто, ясно, точно, разбираемо. Само че невярно от А до Я.

Под ухото имаше три косъмчета, които електрическата самобръсначка не искаше да хване; обикновената бръсначка остана на кораба, затова започна да подбира косъмчетата ту отсам, ту оттам. Не вървеше. Марс. Все пак тези астрономи-наблюдатели са били хора с буйна фантазия. Скиапарели например. С какви нечувани имена той — заедно със заклетия си враг Антониади — кръщава онова, което *не е видял*, което само му се е сторило. Или пък околността, в която се строеше Проекта: Агатодемон. Демон, ясно, Агато... може би от ахат — черен? Или агатон — мъдрост? Астронавтите не учат гръцки — жалко. Имаше слабост към старите учебници по звездна и планетна астрономия. Каква трогателна самоувереност: в 1913 година те твърдяха, че от космическото пространство Земята изглежда червеникава, понеже атмосферата поглъща синята част на спектъра, онова, което остава, трябва да бъде поне розово. Глупости! А все пак, когато разглеждаш тези великолепни карти на Скиапарели, просто не ти се побира в главата, че е виждал несъществуващото. И което е най-чудно — другите след него също са го видели. Това е било някакъв психологически феномен, впоследствие не са му обръщали внимание. Отначало четири пети от всяка книга за Марс са били изпълнени с топографията и топологията на каналите; е, намерил се във втората половина на ХХ век един астроном, който подложил тяхната мрежа на статистически анализ и открил нейното сходство, именно топологическо, до железопътната, т.е. комуникационна мрежа — за разлика от естествените пукнатини или реки — а после сякаш някой духна магията, всичко беше ликвидирано, с една дума: оптическа измама — и точка.

Изчисти машинката до прозореца, прибра я в калъфката и още веднъж погледна, вече с откровена неприязън, на целия Агатодемон, на загадъчния „канал“ — унил плосък терен с невисоки скални възвишения върху мъгливия хоризонт. В сравнение с Марс, Луната беше направо уютна. Може би за някой, който и крачка извън Земята не е направил, това ще прозвучи диво, но си е чиста истина. Преди всичко Слънцето изглежда от Луната същото, както и от Земята, а колко важно е това, знае всеки, който се е учудвал и даже изплашвал, виждайки го като сгърчено, бледо, студено огънче. Освен това величествената синя Земя така мило осветява лунните нощи, докато Фобос заедно с Деймос дават по-малко светлина, отколкото Луната в

първата си четвърт. Даже тишина има. Висок вакуум, спокоен, неслучайно се удаде да покажат по телевизията прилуняването, първия етап на проекта Аполо, докато за телепредаване на подобно зрелище, да кажем, от Хималайския връх не може и да се помисли. Какво означава за човека вятър, който никога не стихва, може да се разбере само на Марс.

Погледна часовника: съвсем нова придобивка с пет концентрични циферблата, показва стандартното земно време, времето на кораба и планетното време. Беше шест и няколко минути.

Утре по това време ще бъде на четири милиона километра от тук — помисли не без удоволствие. Беше член на „Клуба на превозвачите“, охраняващи Проекта, но часовете на службата му бяха преброени: на линията Земя — Марс вече излязоха новите гигантски кораби с маса в покой около сто хиляди тона. „Ариел“, „Арес“, „Анабис“ летяха към Марс вече две седмици; след два часа щеше да кацне „Ариел“. Никога не беше виждал кацане на стохилядник, на Земята това беше невъзможно; товареха ги на Луната, икономистите бяха изчислили, че е изгодно. Кораби като неговия „Кювие“, с маса в покой дванайсет-петнайсет хиляди тона, сега неминуемо ще слязат от сцената. Е, може би от време на време ще пренасят разни дреболии.

Беше шест часът и двамайсет минути. По това време всеки разумен човек би хапнал нещо топло. Мисълта за кафе също не беше лоша. Но къде тук можеше да се нахрани, не знаеше. В Агатодемон беше за пръв път. До този момент обслужваше главния плацдарм на Сирта. Защо атакуваха Марс едновременно в два пункта, отдалечени на петнадесетина хиляди мили? Познаваше научните аргументи, но имаше свое мнение. Впрочем не демонстрираше скептицизма си — Голямата Сирта трябваше да бъде термоядрен и интелектронен полигон. Тя изглеждаше съвсем другояче. Някои твърдяха, че Агатодемон е Пепеляшката на Проекта и че неведнъж са искали да го ликвидират. Все пак разчитаха още на някаква замръзнала вода, на онези дълбоки ледници от древните епохи, които трябваше да бъдат някъде тук под спечения грунт; естествено, ако Проекта се докопаше до местна вода, щеше да бъде истински триумф — засега всяка капка вода се взеше от Земята, вече втора година строяха и гласяха устройствата, които щяха да улавят водната пара от атмосферата, а пусковият им срок все се отлагаше.

Не, в Марс решително нямаше нищо привлекателно.

Още не му се искаше да излиза — в зданието беше толкова тихо, сякаш всички бяха излезли някъде или умрели. А не му се искаше може би заради това, че постепенно бе привикнал със самотата — командирът може да бъде на борда винаги самотен, ако поиска — в самотата се чувствуваше по-добре: след дългия полет (сега, след противостоенето, до Марс се летеше над три месеца), трябваше да полага усилия, за да влезе веднага в тълпата чужди хора. А не познаваше никого освен дежурния контрольор. Би могъл да отиде при него на втория етаж, но нямаше да бъде тактично. Не трябва да се безпокоят хората по време на дежурство. Съдеше по себе си: не обичаше такива гости.

В несесера имаше термос с остатъци от кафе и пакет с кекс. Ядеше, стараейки се да не троши, пиеше и гледаше през издрасканото от пясъка стъкло на кръглото прозорче към старото, плоско и като че ли смъртно уморено дъно на този Агатодемон. Именно такава впечатление му правеше Марс: че вече му е все едно. Затова така странно бяха натрупани кратерите, различни от лунните, като че ли размити („Сякаш фалшифицирани“ — се изтръгна от него веднъж при вида на големи, хубави снимки на Марс); и така безсмислено изглеждат онези местности с див релеф, наречени „хаоси“ — археолозите много ги обичат, защото на Земята няма нищо подобно на тези формации. Марс беше сякаш примирен със съдбата, не държеше на спазването на обещанията, дори не се преструваше. При приближаване към него постепенно губеше своя солиден червен облик, преставаше да бъде емблема на бога на войната, помъкваше се неяснотъмен, с петна и пукнатини, без точни очертания, като на Луната или Земята: размазаност, сива ръжда и вечен вятър.

Под стъпалата си усещаше най-деликатната вибрация в света — преобразовател или трансформатор. Още цареше тишина, в която от време на време сякаш от оня свят се вмъкваше далечният вой на вихъра във въжетата на жилищния купол. Този дяволски пясък постепенно се справяше даже с двудюймовите въжета от висококачествена стомана. На Луната каквато и да е вещь можеш да оставиш на камъка и да се върнеш след сто, след милион години със спокойната увереност, че лежи там цяла-целеничка. На Марс нищо не

можеш да изпуснеш от ръцете си — веднага изчезва безследно. Това не беше почтена планета.

В шест и четирийсет крайт на хоризонта се зарумени — изгряваше слънцето и това светло петно (никаква заря, от къде на къде) внезапно — с цвета си, — му припомни съня. Изненадан, остави бавно термоса. Спомни си какво беше. Някой искаше да го убие, но той го изпревари. Убитият го гонеше през червения сумрак; убива го още няколко пъти, но това никак не помагаше. Идиотизъм, естествено, но в този сън имаше още нещо: беше почти сигурен, че по време на съня познаваше този човек, а сега нямаше и представа с кого така отчаяно се биеше. Очевидно чувството на познанство също можеше да бъде илюзия на съня. Опита да се добере до него, но своеволната памет отново млъкваше, всичко се скриваше обратно като охлюв в черупката си и той стоя дълго до прозореца, опрян на стоманената ниша, леко развълнуван, сякаш ставаше въпрос за нещо бог знае какво. Смърт. Беше естествено, че с развитието на космонавтиката хората ще започнат да умират по другите планети. Луната се оказа лоялна към мъртъвците. На нея трупове каменят, превръщат се в ледена статуя, в мумия, почти безтегловната лекота я прави нереална и като че ли намалява тежестта на катастрофата. А на Марс трябва веднага да се погрижиш за тях, защото пясъчните вихри ще разядат всеки скафандър само за няколко дни и преди сухият зной да мумифицира останките от парцалите, ще се покажат костите, полирани, шлифовани до самозабрава, ще се оголи скелетът; разпилян в този чужд пясък, под това мръсно чуждо небе, той ще бъде укор към съвестта, почти оскърбление, сякаш хората, донесли с ракетите не само живота, но и своята тленност, са извършили нещо неуместно. Нещо такова, от което трябва да се срамуват, да приберат някъде, да скрият. Всичко това, разбира се, нямаше мисъл, но го чувствуваше в момента.

В седем беше смяната на дежурната от диспечерната; именно по време на смяната е удобно да се появи външен човек. Прибра вещите си в несесера — не бяха много — и излезе, припомняйки си, че трябва да провери дали разтоварването на „Кювие“ върви по график. До обед корабът трябваше да се освободи от всичкия дребосък, а не би било зле да провери някои неща. Например системата за охлаждане на спомагателния реактор — при това щеше да се връща с намален екипаж. Да намери тук някакъв заместник на Терман — не можеше и

да се мисли. По извитата, покрита с пенопласт стълба, с ръка върху необичайно топлите, като че ли нагрети перила, се изкачи на първия етаж и всичко наоколо се промени така рязко, сякаш и той самият стана съвсем друг, щом отвори широката люлееща се врата с матови стъкла.

Помещението напомняше вътрешността на гигантски череп, с три чифта изпъкнали огромни стъклени очи, опулени към трите страни на света. Само към трите, защото зад четвъртата стена се намираха антените, а цялата зала можеше да се върти около оста си като подвижна сцена. Тя наистина в известен смисъл беше сцена, на която непрекъснато се разиграваха едни и същи спектакли на стартиране и кацане; които се виждаха като на длан от широките кръгли пултове, като че ли слети със сребристосивите стени. Всичко това напомняше отчасти контролна кула на летище, отчасти — операционна зала; до четвъртата стена под наклонен капюшон се издигаше главният компютър за непосредствена връзка с корабите, който винаги мигаше и цъкаше, водейки мълчаливи монолози и изплювайки парчета перфорирана лента; тук имаше още три резервни контролни поста с микрофони, настолни лампи, кресла на ролкови шарнири, а също подръчни сметачни устройства; до стената се тулеше малко, но изящно като играчка барче с тихо лъскащо „Еспreso“. Ето къде значи се намирало кафейното изворче!

Оттук не можеше да види своя „Кювие“; приземи го там, където му посочи диспечерът — три мили по-нататък, извън бетонната площадка, защото тук така се приготвяха да посрещнат първия тежък кораб на Проекта, сякаш не бяха снабдени с най-нова астролокационна автоматика, която — както се хвалеха конструкторите от ракетостроителницата (познаваше ги почти всички), — може да приземи тази четиристотин и петдесет метрова грамада, тази желязна планина, върху дворчето на някоя къща.

Всички служители от космодрума, и от трите смени, бяха дошли на това тържество, което впрочем не беше никакво официално тържество: „Ариел“, както и другите кораби от този тип, беше извършил десетки пробни полети и кацания на Луната; наистина още никога не беше влизал на пълна тяга в атмосфера. До кацането оставаше по-малко от половин час, затова Пиркс се поздрави с онези, които не бяха дежурни, после стисна ръката и на Сейн; приемниците

вече работеха, по телевизионните екрани бягаха размазани линии, но светлинките на пулта за сближение още сияеха в чисто зелено, като знак, че има още време и засега нищо не става — Романи, ръководителят на базата Агатодемон, му предложи чашка коняк към кафето. Пиркс се поколеба, но в края на краищата тук присъствуваше неофициално — и макар да нямаше навик да пие сутрин — разбираше, че става въпрос за символично подчертаване тържествеността на момента; нали от месеци чакаха тези свръхтежки кораби, които ще отърват ръководството от непрекъснатите неприятности: през цялото време лакомията на строежа, която флотилията на Проекта не можеше да задоволи, се съревноваваше с усилията на превозвачите като Пиркс да се движат бързо и ефективно по трасето Марс — Земя. Сега, когато противостоеното свърши, двете планети започнаха да се отдалечават, разстоянието между тях щеше да се увеличава всяка година, докато достигне ужасяващия максимум от стотици милиони километри; но именно сега, в най-трудния период, Проекта получаваше мощна подкрепа.

Всички говореха полугласно, а когато зелените светлини изгаснаха и забръмчаха зумерите, настана пълна тишина. Започваше типично марсиански ден — нито мъглив, нито ясен; не можеше да се различи точно нито кое е хоризонт, нито кое е небе, сякаш не съществуваше време, поддаващо се на определяне и измерване. Въпреки че денят беше настъпил, по краищата на бетонните квадрати, покриващи центъра на Агатодемон, пробягаха светещи линии, запалиха се автоматичните лазерни знаци, по края на централния кръгъл щит от почти черен бетон светна пунктир от живачни рефлектори. Контрольорите се наместиха в креслата, всъщност нямаха никаква работа; затова пък главният компютър засия с всичките си циферблати, сякаш оповестявайки за своята необикновена важност, някакви релета започнаха тихо да тракат и от високоговорителя прозвуча отчетлив бас:

— Ало, там Агатодемон, тук е „Ариел“, говори Клайн, ние сме на оптическа, височина шестстотин, след дващсет секунди превключваме на автоматите за кацане, приемам.

— Агатодемон до „Ариел“! — припряно каза Сейн, малък, с остронос птичи профил пред решетката на микрофона. — Тук се

виждате на всички екрани, на които е възможно, седнете си удобно и слизайте хубавичко надолу, приемам!

„Ама се шегуват — помисли Пиркс, който не обичаше тези работи, може би от суеверие, — явно беше, че хич не държат на строгостта на процедурата.“

— „Ариел“ до Агатодемон: ние сме на триста, включваме автоматите, слизаме без страничен дрейф, нула на нула, каква е силата на вятъра? Приемам!

— Агатодемон до „Ариел“: вятърът е сто и осемдесет метра в секунда, север-северозападен, нищо не може да ви направи, приемам.

— „Ариел“ до всички: слизам вертикално по оста на кораба, автоматите поеха управлението, край.

Настъпи тишина. Само релетата там нещо бърбореха по тяхному; на екраните вече се появи бяла светеща точка, тя растеше така бързо, сякаш някой надуваше балон от огнено стъкло. Това беше изригващата пламъци кърма на кораба, който наистина слизаше като по невидима вертикала, без никакви разтърсвания и странични отклонения, без следа от завъртане — за Пиркс това беше приятна гледка. Преценяваше разстоянието около сто километра; преди да станат петдесет, нямаше смисъл да се гледа към кораба през прозореца, но въпреки това при прозорците вече се тълпяха мнозина от присъстващите, вирнали глави към зенита.

Диспечерската имаше постоянна радиофонична връзка с кораба, но просто нямаше за какво да говорят; целият екипаж лежеше в антигравитационните кресла, всичко вършеха автоматите под ръководството на главния ракетен компютър; именно той реши атомната тяга да се смени с бороводородна на шейсет километра височина, т.е. — на самата граница на стратосферата. Сега Пиркс се приближи до средния най-голям прозорец и веднага забеляза в небето, през бледосивата мъгла, остро зелено огънче, мъничко, но с необикновено ярък вибриращ блясък — сякаш някой отгоре пробиваше небосклона на Марс с пламтящ смарагд. На всички страни от тази равномерно горяща точка се проточваха бледи ивици, това бяха дрипите на облаците или по-точно на тези недоносчета, които в тукашната атмосфера изпълняваха техните задължения. Попадайки в сферата на кърмовата струя, те се запалваха и разпадаха като бенгалски огън. Корабът растеше, всъщност растеше само неговата

кръгла кърма. Нажеженият въздух забележимо трептеше под нея, от което на неопитния човек би могло да се стори, че самата ракета леко се люлее, но Пиркс познаваше твърде добре тази картина, за да се излъже. Всичко вървеше съвсем спокойно, без никакво напрежение; спомни си първата човешка крачка на Луната, там също вървеше така, като по вода. Кърмата беше вече зелен пламтящ диск в ореол от огнени пръски. Погледна главния високомер над диспечерския пулт — при такъв грамаден кораб лесно можеш да объркаш в оценката на височината; единайсет, дванайсет километра деляха „Ариел“ от Марс — очевидно корабът се спускаше все по-бавно благодарение засилената спирачна тяга.

Изведнъж се случиха няколко неща едновременно.

Кърмовите дюзи на „Ариел“ в корона от зелени пламъци затрептяха някак другояче. От високоговорителя се разнесе неясно заекване, вик, нещо като „на ръчна“, а може би „не разбирам“ — някаква неясна дума, единственото, което извика човешки глас, толкова деформиран, че не можа да се разбере дали е Клайн. Зеленият огън, който биеше от кърмата на „Ариел“, изведнъж избледня. Това продължи част от секундата. В следващия миг кърмата се стопи в ужасяващо синьо-бяло избухване и Пиркс отведнъж разбра всичко в тръпката на вцепеняването, която го прониза от главата до петите — така че глухият исполински глас, забучал във високоговорителя, никак не го изненада.

— „Ариел“ — (пъхтене). — Смяна на процедурата. Поради метеорит. Пълнен напред по оста! Внимание! Пълна мощност!

Това беше автомат. На фона на неговия глас някой като че ли крещеше. Във всеки случай Пиркс правилно изтълкува промяната в цвета на реактивния пламък: вместо бороводорода включиха пълната мощност на реакторите и гигантският кораб, сякаш спрял от страшен удар на невидим юмрук, треперейки с всичките си спойки, се закова — или поне така изглеждаше на наблюдаващите — в разредения въздух, на височина едва пет или шест километра над щита на космодрума. Започваше дяволска маневра — забранена от всички правила и постановления, излизаща въобще от рамките на космонавигацията: да се удържи стохилядната маса — все пак отначало трябваше да се угаси скоростта на нейното падане, за да може да се вдигне обратно нагоре. Пиркс гледаше намаления от далечината силует на исполинския

цилиндър. Ракетата загуби вертикалата си. Наклоняваше се. Започна невероятно бавно да се изправя, но нещо я блъсна в обратна страна като гигантско махало; обратният крен на половинкилометровия корпус беше още по-голям. При толкова малка скорост загубата на равновесие с такава амплитуда беше непоправима; едва сега до Пиркс достигна викът на главния контролор:

— „Ариел“! „Ариел“! Какво правите! Какво става при вас?

Колко много неща могат да се случат за част от секундата!

Пиркс при съседния, незает пулт крещеше в микрофона с цяло гърло:

— Клайн! На ръчна!!! На ръчна за кацане!!! На *ръчна*!!!

В този момент ги връхлетя протяжен непресекащ гръм. Едва сега звуковата вълна достигна до тях! Колко кратко е продължило всичко! Стоящите до прозореца завикаха в един глас. Контролорите скочиха от пултовете.

„Ариел“ падаше, премятайки се като камък, и ивиците на кърмовия огън разсичаха атмосферата в различни посоки; въртеше се бавно, безжизнен като труп, сякаш някой беше запратил тази гигантска желязна кула от небето към мръсните дюни на пустинята; всички стояха като треснати в глухо, ужасено мълчание, защото вече нищо не можеше да се направи; високоговорителят неразбрано хриптеше и мънкаше, чуваха се отгласи от далечна врява или морски шум, не можеше да се разбере дали това са човешки гласове, всичко се сливаше в пълен хаос; а белият, сякаш окъпан в блясък, невероятно дълъг цилиндър се носеше все по-бързо надолу; изглеждаше, че ще улучи право в диспечерната; някой край Пиркс изохка. Всички инстинктивно се свиха.

Корабът се вряза косо в една от ниските огради около щита, счупи се на две и с някаква странна забавеност, разцепвайки се така, че на всички страни хвърчаха парчета, се зари в пясъка; там мигновено се изви облак, висок поне колкото десететажен дом, в него нещо загърмя, затрещя, бликнаха огнени струи, над бухналата грива на пясъчната завеса изплува все още белият нос на кораба, откъсна се от корпуса, прелетя няколкостотин метра; всички почувстваха могъщия удар — един, втори, трети; под тях почвата се разтърсваше като при земетресение. Цялото здание затрепера, повдигна се и отново падна като лодка върху вълните. После в адския грохот на разбиващото се

желязо всичко се покри с бронзовочерна стена от дим и прах. Това беше краят на „Ариел“.

Когато тичаха по стълбите към шлюза, Пиркс, който надяна скафандъра между първите, не се съмняваше — при такъв удар никой не е могъл да оцелее. После бягаха, залитайки под ударите на вихрушката; далеч, откъм купола, вече се задаваха първите гъсенични машини. Да се бърза вече нямаше смисъл. Нямаше защо. Пиркс сам не знаеше как и кога се върна в диспечерната — образът на кратера и смачканият корпус още стояха пред втрещения му поглед; опомни се едва когато видя в огледалото своето посивяло, внезапно отслабнало лице.

На обед събраха комисия от експерти за разследване причините на катастрофата. Аварийните команди още размъкваха с екскаватори и лебедки парчета от огромния корпус, още не бяха успели да достигнат до врязаната дълбоко в земята смачкана командна кабина, където бяха контролните автомати, когато от Голямата Сирта долетя група специалисти на един от онези чудновати малки хеликоптери с гигантски витла, способни да летят единствено в разреждения марсиански въздух. Пиркс не се пречкаше на никого и никого за нищо не питаше, защото прекалено добре разбираше, че работата е изключително мътна. В хода на нормалната процедура на кацане, която е разделена на установени етапи и програмирана скрупулъзно, като жп. разписание, главният компютър на „Ариел“ без никаква видима причина беше угасил бороводородната тяга, подал сигнали, напомнящи откъслечна метеоритна тревога, и превключил двигателя на бягство от планетата с максимална мощност; и не беше успял да възстанови изгубеното по време на тази главоломна маневра равновесие. В историята на астронавигацията нямаше подобен случай и колкото и близко до ума да беше предположението, че компютърът просто е подвел, че в него някакви контури са се затворили или прегорели — изглеждаше неправдоподобно, защото ставаше дума за една от двете програми — старт и кацане, — застраховани от аварии с толкова много осигуровки, че по-скоро можеше да се заподозре саботаж. Блъскаше си над това главата в стаичката, която Сейн му предложи миналата нощ, и умишлено не си показваше носа от кревата, за да не се натрапва никому — още повече че след няколко часа щеше да стартира, а в главата му не идваше нищо, заради което да изтича

при комисията. Оказа се обаче, че не са го забравили; малко преди един часа при него дойде Сейн. С него беше и Романи, чакаше в коридора; Пиркс отначало не го позна; взе ръководителя на комплекса Агатодемон за някой от механиците: беше с опушен комбинезон, целият в петна, лицето му някак изтъняло от изтощение, левият ъгъл на устата му току потрепваше, но гласът му беше същият; помоли Пиркс от името на комисията, в която влизаше, да отложи старта на „Кювие“.

— Естествено... ако съм нужен — Пиркс беше изненадан; мъчеше се да се съсредоточи. — Трябва само да получа съгласието на базата.

— Това ние ще уредим сами, ако се съгласите.

Повече никой нищо не каза; тримата тръгнаха към главния „мехур“, където в дългото, ниско помещение на управлението седяха двайсетина експерти — няколко бяха местни, останалите — от Голямата Сирта. Понеже дойде време за обед, а всяка минута беше скъпа, донесоха студени закуски от бюфета и така, пред чая и чиниите, от което всичко изглеждаше някак неофициално, почти несериозно, започна съвещанието. Пиркс, естествено, се досещаше защо председателстващият, инженер Хойстер, го помоли да се изкаже пръв, като опише катастрофата. Той беше несъмнено единственият безпристрастен свидетел, понеже не беше нито от диспечерната, нито от състава на Агатодемон. Когато Пиркс достигна в разказа си до своята реакция, Хойстер го прекъсна за първи път:

— Значи вие искахте Клайн да изключи цялата автоматика и да се опита да кацне сам, така ли?

— Да.

— А може ли да знаем защо?

Пиркс не забави отговора.

— Смятах, че това е единственият шанс.

— Така. А не допускахте ли, че преминаването на ръчно управление може да доведе до загуба на равновесието?

— То вече беше загубено. Впрочем това може да се провери — нали има ленти.

— Естествено. Но най-напред искаме да си изясним общата картина. А... какво е вашето лично мнение?

— За причината?...

— Да. Засега повече се информираме, отколкото разискваме. Каквото и да кажете, няма да бъде особено обвързващо; всяко предположение може да се окаже ценно, дори най-рискваното.

— Разбирам. Нещо стана с компютъра. Не зная какво и не знам как е могло да стане. Ако аз самият не бях там, нямаше да повярвам, но бях и чух: компютърът промени процедурата и обяви метеоритна тревога, внезапно и необяснимо. Това звучеше горе-долу така: „метеорити — внимание — пълен напред по оста“. А понеже нямаше никакви метеорити... — Пиркс сви рамене.

— Този модел — на „Ариел“ — е усъвършенствуван вариант на компютъра АИБМ-09 — забеляза Боулдер — електроникът, когото Пиркс познаваше, защото го беше срещал на Голямата Сирта.

Пиркс кимна.

— Зная. Затова казах, че нямаше да повярвам, ако не го бях видял със собствените си очи. Но това се случи.

— Как смятате, командоре, защо Клайн не направи нищо? — попита Хойстер.

Пиркс почувствува студ в гърдите и преди да отговори, огледа присъстващите. Този въпрос трябваше да бъде зададен. Все пак предпочиташе да не бъде първият, който ще се изправи пред него.

— Това не зная.

— Естествено. Но дългогодишният опит ви позволява да се поставите на неговото място.

— Поставих се. Щях да направя това, което се опитвах да му внуша.

— А той?

— Нямаше никакъв отговор. Шум и като че ли викове. Ще трябва много внимателно да се прослушат лентите, но се страхувам, че няма да помогне.

— Командоре — каза Хойстер тихо и някак бавно, сякаш внимателно подбираше думите си. — Вие се ориентирате в ситуацията, нали? Двата следващи кораба от същия тип, със същата система за управление вече се намират на линията Земя — Марс; „Анабис“ ще пристигне след три седмици, но „Арес“ — само след девет дни. Независимо от задълженията към паметта на загиналите имаме по-големи задължения към живите. За тези пет часа вие

несъмнено сте вече премислили всичко, което се случи. Не мога да ви задължа, но ви моля да ни кажете изводите си.

Пиркс почувствува, че побледнява. Още от първите думи той разбра какво иска да каже Хойстер; обхвана го странно усещане, сякаш на нощен кошмар: ожесточено, отчаяно безмълвие, в което се биеше с противник без лице и убивайки го, загиваше заедно с него. Това трая само миг. Овладя се и погледна Хойстер в очите.

— Разбирам — каза, — Клайн и аз сме от две различни поколения. Когато започвах да летя, автоматичните процедури подвеждаха много по-често... Това се отразява на поведението. Мисля, че Клайн... им се доверяваше докрая.

— Смятал е, че компютърът се ориентира по-добре? Че ще овладее положението?

— Може би не е разчитал, че ще го овладее... а само, че ако компютърът не се справи, то човек съвсем няма да може...

Пиркс си отдъхна. Каза, каквото мислеше, без да хвърля подозрение върху по-младия събрат, който при това беше мъртъв.

— Дали според вас е имало възможност да се спаси корабът!?

— Не зная. Времето беше твърде кратко. „Ариел“ почти беше загубил скорост.

— Кацали ли сте някога в подобни условия?

— Да. Но с кораб с малка маса — и на Луната. Колкото ракетата е по-дълга и по-тежка, толкова е по-трудно да се възстанови равновесието при загуба на скорост, особено ако започне крен.

— Дали Клайн ви е чул?

— Не зная. Би трябвало да чуе.

— Пое ли управлението?

Пиркс вече отвори уста, за да каже, че това може да се види в лентите, но вместо това отговори:

— Не.

— Откъде знаете? — това попита Романи.

— По контролния надпис. През цялото време светеше „автоматична процедура“. Изгасна чак когато корабът се разби.

— А не мислите ли, че Клайн не е имал време? — запита Сейн.

Имаше нещо особено в това, че се обърна официално към него — нали бяха на „ти“. Сякаш между тях внезапно се беше появила дистанция. Враждебност?

— Ситуацията може да се моделира математически и тогава ще се изясни имало ли е някакъв шанс. — Пиркс се стараяше да бъде делови. — Това не мога да знам.

— Но когато кренът превиши четиридесет и пет градуса, равновесието вече не можеше да се възстанови — настояваше Сейн. — Не е ли така?

— На моя „Кювие“ не е задължително. Тягата може да се засили — над допустимата граница.

— Претоварване над двайсет пъти може да убие.

— Може. Но падането от пет километра сигурно ще убие.

С това кратката полемика завърши. Под лампите — включени, въпреки че беше ден — се стелеше плоско цигарен дим. Всички пушеха.

— Според вас Клайн е могъл да поеме управлението, но не го е направил. Така ли? — върна към своята нишка председателстващият Хойстер.

— Вероятно е могъл.

— А не смятате ли за възможно вашата намеса да го е объркала? — обади се заместникът на Сейн, човек от Агатодемон, когото Пиркс не познаваше.

Тукашните са против него? И това беше обяснимо.

— Смятам това за възможно. Още повече, че там, в рулевата рубка, хората викаха нещо. Така поне изглеждаше.

— Като паника? — запита Хойстер.

— На този въпрос няма да отговоря.

— Защо?

— Прослушайте лентите. Това не са точни данни — шум, който може да бъде тълкуван различно.

— А могла ли е наземната контрола, по ваше мнение, да направи нещо? — с каменно лице питаше Хойстер.

Изглежда, в комисията назряваше раздор. Хойстер беше от Голямата Сирта.

— Не. Нищо.

— Собствената ви постъпка противоречи на това, което казахте.

— Не. Контролата няма право да се намесва в решението на командира при подобна ситуация. В командната кабина тя може да изглежда другояче, отколкото долу.

— Значи признавате, че сте действували въпреки приетите правила? — отново се обади заместникът на Сейн.

— Да.

— Защо? — попита Хойстер.

— Правилата за мен не са святи. Винаги правя това, което смятам за правилно. Случвало ми се е да отговарям за това.

— Пред кого?

— Пред Космическия трибунал.

— Но от вас бяха снети всички обвинения — забеляза Боулдер.

Голямата Сирта срещу Агатодемон. Това беше почти очевидно.

Пиркс замълча.

— Благодаря ви.

Премести се на страничен стол, защото сега започна да дава показания Сейн, след това — неговият заместник. В този момент донесоха първите ленти от диспечерската. Приемаха и телефонни съобщения от акцията около останките на „Ариел“. Беше сигурно, че никой не е останал жив, но до рулевата рубка още не можеха да достигнат: беше се врязала на единайсет метра дълбочина. Прослушването на лентите и протоколирането на показанията продължи до седем непрекъснато. После направиха едночасова почивка. Сиртийците заедно със Сейн заминаха за мястото на катастрофата. Романи спря Пиркс в коридора.

— Командоре...

— Слушам.

— Вие тук никого не...

— Не говорете така. Залогът е твърде висок — прекъсна го Пиркс.

Романи поклати глава.

— Засега ще останете още седемдесет и два часа. Вече го уредихме с базата.

— Със Земята?... — изненада се Пиркс. — Едва ли ще мога да помогна с още нещо...

— Хойстер, Рахаман и Боулдер искат да ви привлекат в състава на комисията. Няма да откажете?

Всичките бяха хора от Сирта.

— И да бих искал, нямаше да мога да откажа — отговори Пиркс и с това се разделиха.

В девет вечерта се събраха отново. Пълното прослушване на лентите беше драматично — а още повече филмът, запечатал всички фази на катастрофата от момента, когато в зенита пламна зелената звезда на „Ариел“. Накрая Хойстер съвсем лаконично сумира предварителните резултати от разследванията.

— Действително всичко сочи, че е подвел компютърът. Той е действувал така, сякаш курсът на „Ариел“ е щял да се пресече ако не с метеорит, поне с някаква външна маса. Регистрационните ленти показват, че е превишил допустимата мощност на тягата с три единици. Защо го е направил, не знам. Може би нещо ще се изясни в рулевата рубка (той имаше предвид регистрационните ленти на „Ариел“; Пиркс беше настроен скептично). — Какво е ставало в рулевата рубка през последните мигове, не може да се разбере. Във всеки случай компютърът си е вършил оперативно работата — и в най-критичния момент е вземал решение в пълна изправност, — предавал е мигновено своите нареждания на агрегатите. И агрегатите са работили безупречно докрая. Това е съвсем сигурно. Не открихме абсолютно нищо, което би могло да свидетелствува за външна или вътрешна заплаха за процедурата на нормално кацане. От седем и три до седем и осем минути всичко вървеше идеално. Решението на компютъра — за смяна на процедурата и фаталния опит за стартиране — поне засега с нищо не може да бъде обяснено. Колега Боулдер?

— Не мога да разбера.

— Грешка в програмата?

— Изключено. „Ариел“ е кацнал с тази програма доста пъти по оста и с всевъзможни отклонения.

— Но на Луната. Там привличането е по-слабо.

— Това може да има известно значение за агрегатите на тягата, но не и за информационния комплекс. А тягата не подведе.

— Колега Рахаман?

— Не познавам достатъчно тази програма.

— Не познавате модела на компютъра?

— Да.

— Какво може да прекъсне процедурата на кацане, ако няма външни причини?

— Нищо.

— Нищо?

— Е, ако се сложи бомба под компютъра...

Най-после тези думи бяха казани. Пиркс слушаше с най-голямо внимание. Шумяха вентилаторите, димът се сгъстяваше под тавана около техните отвори.

— Саботаж?

— Компютърът действуваше докрая, макар и по непонятен за нас начин — забеляза Керховен, единственият интелектроник в комисията, който беше местен човек.

— Е... за бомбата го казах просто така — отстъпи Рахаман. — Главната процедура, тоест — кацането или стартът, ако компютърът е изправен, може да прекъсне само нещо необикновено. Например падане на мощността...

— Мощност имаше.

— Но по принцип компютърът може ли да прекъсне главната процедура?

Председателстващият, разбира се, го знаеше. Пиркс разбираше, че сега той не се обръща към тях: говореше онова, което трябваше да чуе Земята.

— Теоретично може. Практически — не. От възникването на космонавтиката до днес не е обявена метеоритна тревога по време на кацане. Метеоритът винаги може да бъде открит още при приближаването му. Тогава кацането просто се отлага.

— Но нали нямаше никакви метеорити?

— Не.

Това беше краят на сляпа улица. За минута се възцари тишина. Вентилаторите шумяха. Зад кръглите прозорци беше вече тъмно. Марсианска нощ.

— Необходими са ни хората, които са конструирали този модел и са го обучавали с тестове — каза най-накрая Рахаман.

Хойстер кимна. Разглеждаше подадената му от телефонистката бележка.

— След около час ще се доберат до командната кабина — каза той. После, вдигайки глава, добави: — Утре в съвещанието ще вземат участие Макрос и Ван дер Войт.

Настъпи оживление. Това бяха главният директор и главният конструктор на ракетостроителницата, която правеше стохилядниците.

— Утре? — на Пиркс се стори, че недочува.

— Да. Не тук, естествено. Ще присъствуват телевизионно. По пряка видеовръзка. Ето телеграмата — вдигна бележката.

— Да, но... Какво е сега закъснението? — запита някой.

— Осем минути.

— И как си го представят? Ще чакаме безкрайно всяка реплика — раздадоха се възгласи.

Хойстер вдигна рамене.

— Трябва да се подчиним. Разбира се, ще бъде затруднително. Ще разработим подходяща процедура...

— Да отложим ли съвещанието за утре? — запита Романи.

— Да. Ще се съберем в 6 часа сутринта. Вече ще имаме лентите от рулевата рубка.

Пиркс се зарадва, когато Романи го покани да пренощува при него. Предпочиташе да не среща Сейн. Разбираше поведението му, макар и да не го одобряваше. Не без труд разместиха всички сиртийци и към полунощ Пиркс остана сам в малка стаичка, която служеше на ръководителя като библиотека и работен кабинет. Легна с дрехите на малкото походно легло, опънато между теодолитите, сложи ръце под главата си и остана така неподвижно, загледан в тавана, почти без да диша.

Странно нещо, там, сред чуждите хора, преживяваше катастрофата някак външно, като един от многото очевидци; не беше напълно ангажиран даже когато зад въпросите чувствуваше неприязън и недоброжелателство — мълчаливо обвинение към него, натрапника, който иска да се постави над местните специалисти — дори когато Сейн се изправи срещу него; всичко оставаше навън, беше естествено и неизбежно: така и трябваше да бъде при подобни обстоятелства. Беше готов да отговаря за своите постъпки, но изхождайки от рационални предпоставки, затова не се чувствуваше отговорен за нещастията. Беше потресен, но запази спокойствие, докряя остана наблюдател, който не се поддава напълно на събитията, защото тези събития се подреждаха в система — при цялата неразбираемост на станалото те можеха да бъдат селектирани, успокоени, подредени, фиксирани в официалния поток на съвещанието. Сега всичко се разпадна. Не мислеше нищо, не призоваваше никакви картини, те идваха сами, последователно: телевизионните екрани, на тях — появата на кораба близо до Марс, забавяне на космическата скорост,

смяна на тягата; сякаш беше едновременно навсякъде, в диспечерската и в рулевата, познаваше тези глухи удари, този грохот, който пробягва по кила и шпангоутите, когато огромната мощност се заменя от вибрацията на бороводородните двигатели, и този бас, с който турбопомпите уверяват, че нагнетяват горивото, обратната тяга, слизането на кърмата, величествено бавно, малките странични поправки и този прелом, този гръм на внезапната смяна на тягата, когато пълната мощност отново се втурна в дюзите, вибрация, дестабилизация, ракетата отчаяно се мъчи да запази равновесие, люшка се като махало, наклонява се като пияна кула, преди да падне от висините вече безсилна, вече мъртва, неуправляема, сляпа като камък, пада и мачка възвишенията — Пиркс беше навсякъде. Беше като че ли самият борещ се кораб и болезнено усещайки пълната необратимост и окончателност на онова, което стана, все се връщаше към онези части от секундата. Повтаряше безмълвния въпрос, търсеше това, което е подвело. Дали Клайн се е опитвал да поеме управлението, беше сега без значение. По същество диспечерите действаха безупречно, макар и да се шегуваха, това можеше да смути само човек суеверен или възпитан в онези времена, когато не можеше да си позволиш такова безгрижие. С разума си разбираше, че в това няма нищо лошо.

Лежеше възник, а сякаш стоеше при скосения илюминатор, прицелен в зенита, когато искрящата зеленина на бороводородната звезда бе погълната от страшния слънчев блясък, характерен за атомната тяга, пулсираща в изстиващите дюзи — именно затова беше забранено да се пуска цялата мощност така стремително, — и ракетата се люшкаше отначало като език на камбана, дърпан от обезумели ръце, наклоняваше се с цялата невероятна дължина — тя беше така огромна, че сякаш със самите си размери, със самия размах на своята колосалност излизаше извън границите на всяка опасност — сигурно същото са мислели преди един век пътниците на „Титаник“.

Изведнъж всичко угасна, сякаш се събуди. Стана, изми си лицето, ръцете, отвори несесера, извади пижамата, пантофите, четката за зъби и за трети път през този ден се погледна в огледалото на умивалника — като някакъв непознат.

Между тридесетата и четиридесетата година, по-близо до втората: сенчеста зона — когато се налага да приемаш условията на неподписания, натрапен без въпроси договор, когато се знае, че

задължителното за другите е задължително и за тебе, и от това правило няма изключения: все пак се налага да се старее, колкото и да е противоестественно. До този момент това тайно е вършило нашето тяло — сега това е малко. Необходимо е примирение. Младежката възраст постановява като правило на играта — не, като нейна основа — собствената неизменност: бях инфантилен, недоразвит, но вече съм станал какъвто трябва и какъвто ще си остана. Тази безсмислица е всъщност основа на съществуването. Откриването на нейната неоснователност носи повече учудване, отколкото страх. Чувството на възмущение е така силно, сякаш си прозрял и забелязал, че играта, в която са те въвлекли, е измамническа. А тя е трябвало да бъде съвсем друга... След изненадата, гнева, съпротивата започват бавните преговори със самия себе си, със собственото тяло, които могат да бъдат предадени така: въпреки че непрекъснато и незабелязано стареем физически, нашият разум никак не може да се приспособи към този процес. Настройваме се на тридесет и пет години, после на четирийсет, сякаш вече в тази възраст ще си останем, и после — при поредната ревизия на самоиллюзиите, се натъкваме на такава съпротива, че в своята стремителност скачаме като че ли твърде далеч. Тогава четирийсетгодишният започва да се държи така, както според него трябва да живее старият човек. Осъзнали веднъж неотвратимостта на стареенето, продължаваме играта с унило ожесточение; сякаш искаме коварно да удвоим залога; моля, моля, щом това безсрамно, цинично, жестоко изискване трябва да бъде изпълнено, щом трябва да плащам дългове, за които не съм бил съгласен, не съм искал, не съм знаел — на ти, заповядай повече, отколкото е задължително — според този принцип, който звучи хумористично, когато го формулираме — се опитваме да измамим противника. Ще стана отведнъж така стар, че ще се объркаш. Макар да се намираме в сенчестата зона, даже почти зад нея, в периода на загуби и предаване на позиции, ние всъщност още се борим, ние се противим на очевидността и поради това мятане стареем психически скокообразно. Ту надхвърлим, ту не достигнем, а после виждаме, обикновено твърде късно, че цялото това блъскане, тези самоубийствени атаки и отстъпления са били също несериозни. Защото ние стареем като децата, тоест отказваме да се съгласим с това, което съвсем не изисква нашето съгласие, съпротивяваме се там,

където няма място за спор или борба — при това борба самоизмамна. Сенчестата зона — това още не е *memento mori*^[1], но в някои отношения е място по-лошо, защото от него се вижда, че няма неизползувани шансове. С други думи: настоящето вече не е предисловие, чакалня, въведение, трамплин на великите надежди — положението незабелязано се е преобърнало. Това, което си считал за подготовка, е било самата реалност; предисловието — истинското съдържание; надеждите — миражи; всичко незадължително, предварително, временно, каквото се случи — единственото съдържание на живота. Кое не се е изпълнило, вече сигурно няма да се изпълни; и с това трябва да се примириш мълчешком, без страх, а ако може — и без отчаяние.

Това е критическата възраст на космонавта — повече, отколкото за всеки друг, защото в тази професия и най-малката неизправност на организма отведнъж те прави негоден за нищо. Както казват понякога физиолозите, изискванията на космодрума са твърде високи дори за най-развитите физически и духовно: отпадайки от авангарда, тук изведнъж губиш всичко. Лекарските комисии са безжалостни, това е ужасно, но необходимо, защото не може да се допусне смърт или инфаркт при пулта за управление. Хора като че ли в разцвета на силите си слизат от палубата и изведнъж се оказват на последната линия; лекарите са толкова привикнали към всякакви уловки и отчаяни симулации на здраве, че разобличението не носи след себе си никакви последствия — дисциплинни или морални, съвсем нищо; почти никой не може да удължи периода на активна служба след петдесетте. Претоварванията са най-опасният враг на мозъка; може би след сто или хиляда години ще бъде иначе, но засега тази перспектива угнетява през дългите месеци на летене всеки космонавт, навлязъл в сенчестата зона.

Клайн беше космонавт от следващото поколение; Пиркс знаеше, че младите го наричат „враг на автоматите“, „консерватор“, „мамонт“. Някои от връстниците му вече не летяха; според своите способности и възможности се преквалифицираха в преподаватели, членове на Космическата палата, отидоха на синекурни длъжности из ракетостроителниците, заседаваха в контролните комисии, занимаваха се със своите градинки. Общо взето, се държаха нелошо —

разиграваха своето примирение с неизбежното — но кой знае колко костваше това на мнозина.

Случваха се и безотговорни постъпки, породени от несъгласие, безсилен протест, високомерие и ярост, от чувство на несправедливо постигнало ги нещастие. Тази професия не познаваше безумци; но някои опасно се приближаваха към умопобъркване, макар и да не прекрочваха последната граница; и все пак под засиления натиск на приближаващата неизбежност се случваха ексцесии, най-малкото — чудачества... О, да, познаваше тези странности, отклонения, суеверия, на които се поддаваха и непознатите, и онези, които познаваше от години, за които някога му се е струвало, че може да гарантира. Сладкото невежество не е привилегия на професията, в която по необходимост трябва да знаеш толкова много неща; всеки ден в мозъка необратимо загиват няколко хиляди неврони, и вече към тридесетте започва онази особена, неусетна, но непрестанна гонитба, съперничество между отслабването на функциите, размивани от атрофията — и тяхното усъвършенствуване благодарение на натрупания опит; така възниква несигурно равновесие, почти акробатично балансиране, с което трябва да живееш — и да летиш. И да сънуваш. Кого убиваше толкова пъти предишната нощ? Нямах ли в това някакъв особен смисъл? Протягайки се на походното легло, което заскърца под тежестта му, Пиркс помисли, че може би няма да успее да заспи; досега не познаваше безсънието, но нали, когато и да е, то трябва да дойде. Тази мисъл странно го обезпокои. Той се боеше не от безсънната нощ, а от това своеволие на собственото тяло, което досега беше съвсем надеждно, и това — дори само като възможност — в момента придоби смисъл едва ли не на поражение. Просто не искаше да се търкаля с отворени очи въпреки волята си и макар да беше глупаво, стана, безсмислено се вгледа в своята зелена пижама и обърна поглед към книжните рафтове. Не очакваше да открие нищо интересно, затова го порази редицата дебели томове над изкълваната от пергели чертожна дъска. Там стоеше в целия си шик почти цялата история на ареологията — познаваше повечето книги, защото същите издания стояха в неговата библиотека на Земята; стана и започна последователно да докосва солидните им ръбове. Тук беше не само бащата на астрономията Хершел, но и самият Кеплер. „*Astronomia nova seu Physica coelestis tradita commentariis de motibus stellae martis*“

— според изследванията на Тихо де Брахе, издание 1784 г. По-нататък идваха Фламарион, Бакхюйзен, Кайзер и великият фантаст Скиапарели, неговата „Memoria terza“, тъмно римско издание, и Арениус, и Антониади, Койпер, Лоуел, Пикеринг, Сахеко, Струве, Вокульор, чак до Вернер Браун и неговия „Проект Марс“. И карти, рула от карти, с всички канали — Margacitifer Sinus, Facus Soils и самият Агатодемон... Стоеше така — нямаше защо да отваря никоя от тези книги с изтъркани, дебели като дъски корици. Миризмата на старо платно, на пожълтели страници, в която имаше нещо достойно и гнило едновременно, оживяваше онези часове, посветени на загадката, която преди два века са щурмували, обсаждали с множество хипотези и накрая умирали по реда си, без да дочакат нейното решение. Антониади, който през целия си живот не е забелязвал каналите, чак на стари години неохотно признал, че е видял „някакви линии, които имат подобен вид“. Граф до края си не видял нито един канал и казвал, че не му достига „въображението“ на колегите. „Каналистите“ пък ги гледали и рисували по цели нощи, чакайки с часове зад окуляра кратките мигове на успокояване на атмосферата, защото именно тогава — уверявали те, — на мъгливоръждивия диск се появява тяхната прецизно очертана, по-тънка от косъм мрежа. У Лоуел мрежата е била по-гъста, у Пикеринг — по-рядка; затова пък на последния му е вървяло на „близнаци“ — така наричали удивителното раздвояване на каналите. Илюзия? Тогава защо някои канали никога не искаха да се раздвояват? Над тези книги беше висял като курсант в читалнята, защото такива старинни издания не се даваха за в къщи. Тогава беше — трябва ли да подчертаваме — на страната на „каналистите“. Техните аргументи му се струваха неопровержими: Граф, Антониади, Хол, които останаха Тома Неверни, бяха в обсерватории из градове на север, задимени, с вечно неспокойна атмосфера, докато Скиапарели работеше в Милано, а Пикеринг седеше в своята планина над пустинята Аризона. „Антиканалистите“ правеха коварни експерименти: предлагаха да се прерисува диск с нанесени по него точки и петна, които на по-голямо разстояние се сливаха в подобие на мрежа от канали, а после питаха: Защо не се виждат и с най-мощните телескопи? Защо с невъоръжено око могат да се видят канали даже на Луната? Защо първите наблюдатели не са видели никакви канали, а след Скиапарели всички, като по команда, изведнъж ги забелязаха?

Другите отговаряха: преди появата на телескопа на Луната никога и никакви канали не е виждал. При големите телескопи не може да се използва пълна апертура и максимално увеличение, защото земната атмосфера не е достатъчно спокойна; опитите с рисунките са заобикаляне на проблема. „Каналистите“ имаха отговор на всичко и Марс е един замръзвал океан, каналите са пукнатини в неговите ледени полета, разцепени от ударите на метеори. Или не — каналите са широки долини, по които текат водите на пролетното размразяване, а на бреговете им разцъфтява марсианската растителност. Спектроскопията зачеркна и тази възможност: установи, че водата е твърде малко; тогава в каналите видяха огромни каньони, дълги долини, по които от полюса към екватора плават реки от облаци, гонени от конвенционни течения. Скиапарели никога не се реши открито да заяви, че това е дело на чужд разум, той използваше двузначността на термина „канал“ — това беше специфична черта, тази срамежливост на миланеца и мнозина други астрономи: те не наричаха нещата с истинските им имена, а само рисуваха карти и ги демонстрираха; Скиапарели остави в архива си рисунки, които обясняваха как се стига до раздвояването, до прочутите „канал-близнаци“: когато водата нахлуе в паралелните, дотогава изсъхнали корита, тя внезапно затъмнява линиите, както става, когато някой сипе туш в нарезите на дърво. А противниците не само отричаха съществуването на каналите, не само трупаха контрааргументи, но с течение на времето като че ли все по-яростно ги намразваха. Уолес, вторият след Дарвин създател на теорията за естествената еволюция, тоест даже не астроном, който може би през живота си не беше виждал Марс през телескоп, в памфлет от сто страници унищожаваше не само каналите, но и всяка мисъл за съществуване на живот на Марс: „Марс — писа той — не само не е населен от разумни същества, както твърди мистър Лоуел, но е изобщо необитаем“. Нямахте умерени марсолози; всеки провъзгласяваше шумно своето кредо. Следващото поколение „каналисти“ вече описваше марсианската цивилизация и разногласията се увеличаваха: жив оазис на деятелния разум — казваха едни; мъртва пустиня — отговаряха други. После Сахеко забеляза онези тайнствени блясъци, които мигновено гаснеха сред възникващите облаци, прекалено краткотрайни за вулканично изригване; те се появяваха при взаимното противостояне на планетите, което изключва да са слънчеви

отблясъци от заледени планински скатове — това стана преди откриването на атомната енергия, така че хипотезата за марсианските ядрени опити възникна по-късно... Една от враждуващите страни сигурно беше права; в първата половина на XX век всички бяха съгласни, че наистина геометрично точните канали на Скиапарели не съществуват, но все пак има нещо, което прави възможно тяхното забелязване, окото добавя, но не халюцинира без никакви основания; твърде много хора от най-различни точки на земното кълбо бяха наблюдавали каналите. Значи не откритата вода в ледените пукнатини и не потоци от ниски облаци в руслата на долините, може би дори не ивици растителност, и все пак има нещо — кой знае, — може би още по-загадъчно, непонятно, и то чака човешкото око, фотообектива, автоматичната сонда.

Пиркс не признаваше никому мислите, които го овладяваха при това ненаситно четене, но Бьорст, съобразителен и безпощаден, както подобава на първенец на курса, измъкна наяве неговата тайна и за няколко седмици го направи за посмешище: обяви го за „каналиста Пиркс“, който е провъзгласил нова доктрина на наблюдателната астрономия: „credo, quia non est“^[2]. Та нали Пиркс знаеше, че няма никакви канали и че — още по-лошо, още по-безжалостно — въобще няма нищо, подобно на канали. Как би могъл да не знае, след като Марс бе покорен отдавна, а самият той бе държал зачоти по марсография и му се беше случило не само да се ориентира по аерофотокарти под окото на асистентите, но и да каца — (на практическите занятия — в симулатора) — на дъното на същия Агатодемон, където сега стоеше, под калпака на Проекта, пред рафт от двувековните постижения на астрономията, превърнали се в музееен експонат. Естествено, всичко това му беше известно, но тези знания стояха в главата му някак съвсем отделно, не подлежаха на проверка, сякаш бяха една грандиозна измама. Сякаш продължаваше да съществува някакъв друг, недостижим, покрит с геометрични чертежи тайнствен Марс.

По време на полета по линията Земя-Марс има такъв момент, такава зона, откъдето действително може да се види с невъоръжено око — и при това продължително, цели часове — онова, което Скиапарели, Лоуел и Пикеринг са наблюдавали само в редките мигове на атмосферно затишие. През илюминаторите — понякога едно

денонощие, понякога две — може да се наблюдават каналите, възникващи като едва забележим чертеж на фона на ръждивочервеникавия недружелюбен диск. После, когато планетата се приближеше още малко, те започваха да изчезват, да се размазват, един след друг се разтваряха в небитието, от тях не оставаше и най-малка следа, и само лишеният от каквито и да е остри контури планетен диск със своето скучно, сиво равнодушие сякаш се подиграваше с надеждите, които бе събудил. Наистина, през следващите седмици на полета нещото се появяваше съвсем определено и вече не се размазваше, но сега това бяха нацърбените брегове на най-големите кратери, дивото струпване на изветрелите скали, безформени каменни купчини, потънали в дълбокия ръждив пясък; всичко това нямаше нищо общо с чистата прецизност на предишния геометричен чертеж. Отблизо планетата вече покорно и докрай разкриваше своя хаос, безсилна да скрие така очевидната картина на милиардогодишна ерозия; невъзможно е този хаос да бъде пряко свързан с онзи паметен, чист рисунък: той очертаваше нещо, което въздействуваше толкова силно и предизвикваше такова вълнение, именно защото напомняше за логичен порядък, за някакъв непонятен, но присъстващ смисъл, за чието разбиране бяха нужни само малко повече усилия.

Къде всъщност беше този смисъл и какво се криеше в този насмешлив мираж? Проекция на ретината на окото, на нейните оптични механизми? Активност на зрителната зона на мозъчната кора? Никой не се канеше да отговаря на този въпрос, защото отпадналият проблем сподели съдбата на всички предишни зачеркнати, отхвърлени от научния прогрес хипотези: хвърлиха го на боклука. Щом нямаше канали, нито нещо специфично в релефа на планетата, което по особен начин да създава това впечатление — няма за какво да говорим и над какво да се замисляме. И добре стана, че до тези отрезвяващи открития не доживяха нито „каналистите“, нито „антиканалистите“, защото загадката изобщо не беше решена: тя само изчезна. Но нали има и други планети с неясен диск; на нито една от тях не са виждали канали — никога. Никой не ги е забелязал, никой не ги е рисувал. Защо? Неизвестно.

Разбира се, и за това биха могли да се построят хипотези: сигурно е необходимо някаква смес от разстояние и оптическо увеличение, от обективен хаос и субективен порив към порядък; следи

на нещо, което възниква от мътното петънце в окуляра и, оставяйки под прага на зрителното възприятие, преминава все пак, макар и само за миг, над този праг; или беше нужна и най-нищожна опора за неосъзнатата потребност от мечтаене, за да бъде написана тази, затворена вече, глава от астрономията.

Цели поколения марсолози изискваха от планетата да застане на едната страна, както подобава в честна игра, и отиваха в гроба с непоколебимата вяра, че делото най-накрая ще попадне в ръцете на истинските съдии и ще бъде решено окончателно, справедливо и безспорно. Пиркс разбираше, че всички те — макар и по различни причини и по различен начин — биха се почувствували подведени и измамани, ако бяха постигнали онова просвещение, което му беше отсъдено. В това зачеркване на въпросите и отговорите, в тоталната несъстоятелност на съжденията спрямо загадъчния обект имаше някакъв горчив, но важен, жесток, но поучителен урок, който — изведнъж го осени — имаше връзка с всичко, което стана тук и над което си блъскаше главата.

Връзка между старата марсография и катастрофата на „Ариел“. Но каква? И как трябва да тълкува това неясно, но толкова силно усещане? Не знаеше. Но беше сигурен, че тази връзка на така различните, така отдалечени явления сега, в полунощ, нито ще разгадае, нито ще забрави. Утрото е по-мъдро от вечерта. Когато загасваше лампата, си помисли, че Романи явно е духовно много по-богат човек, отколкото можеше да се предположи. Тези книги бяха негова лична собственост, а всеки килограм лични вещи, пренесени на Марс, предизвикваше ожесточени спорове; далновидната администрация на Проекта беше обкичила земните космодруми с инструкции и възвания към съзнанието на сътрудниците, където се обясняваше колко вредно за делото е претоварването на ракетите с излишен баласт. Призоваваха към разумност, а самият Романи, ръководителят на Агатодемон, беше нарушил тези предписания и правила, донасяйки няколко десетки килограма абсолютно излишни книги — за какво му бяха? И дума не можеше да става, че ще ги чете.

Вече заспивайки, в тъмнината, се усмихна при мисълта, която обясняваше присъствието на тези библиофилски антики под калпака на марсианския Проект. Естествено, тук никому не е до такива книги, до евангелия и опровергани пророчества. Но изглеждаше справедливо,

нещо повече — необходимо, мислите на тези хора, отдали на загадката на червената планета най-скъпото, което са имали, да бъдат тук, на Марс — вече при пълно примирение и между най-заклетите противници. Те бяха заслужили това; а Романи, който го разбираше, беше човек, достоен за уважение.

Събуди се в пет часа от мъртвия сън, съвсем трезв, като излязъл от хладен душ, и тъй като му оставаше още известно време, отдели пет минути за себе си, както обичаше да прави — помисли за командира на загиналия кораб. Не знаеше дали Клайн е могъл да спаси „Ариел“ и трийсетте човека на екипажа, не знаеше и дали е опитал да се бори. Клайн беше от поколението на рационалистите — те се нагаждаха към своите непогрешимо логични съюзници — компютрите, защото автоматиката предявяваше все по-високи изисквания към онзи, който искаше да я контролира. Затова беше по-лесно да ѝ се довери сляпо. Той не умееше това, дори когато много му се искаше. Недоверието беше в кръвта му. Включи радиото.

Бурята беше избухнала. Очакваше я, но мащабите на истерията го поразиха. В радиопрегледа на пресата доминираха три теми: подозрение в саботаж, опасение за съдбата на корабите, летящи към Марс, и, естествено, политическите последици от произшествието. По-сериозните вестници бяха внимателни по отношение тезата за саботажа, но булевардната преса се беше развихрила. Имаше и доста критики по адрес на стохиялниците: че не са изпробвани достатъчно, че не могат да стартират от Земята и че което е по-лошо — сега е невъзможно да бъдат върнати, защото запасът им от гориво е недостатъчен; не можеха да бъдат разтоварени и на околomarсиански орбити. Това беше вярно; трябваше да кацнат на Марс. Но преди три години пробният модел, наистина, с малко по-друг модел на компютъра, каца неколkokратно на Марс с пълен успех. За това домораслите специалисти, изглежда, не бяха чували. Разгръщаше се и кампания срещу политическите защитници на Проекта; направо го наричаха безумие. Навярно някъде вече бяха подготвени списъци на нарушенията на правилата за безопасност и на двата марсиански плацдарма; критикуваха и утвърждаването на проектите, и изпитанията на моделите, разнищваха подробно всички марсиански ръководители; общият тон беше мрачно пророчески.

Когато в шест часа се яви в управлението, разбра, че не е в никаква комисия — Земята беше успяла да анулира тяхната самозвана организация; можеха да правят, каквото си искат, но всичко щеше да започне отначало, официално и легално, едва след като се включи групата от Земята. Анулираният колегиум се оказа като че ли в по-изгодно положение, отколкото вчера: щом нищо не трябваше да решават, можеха съвсем свободно да разработват хипотези и изводи за по-висшата, т.е. земната инстанция. Материалното положение на Голямата Сирта беше доста сложно, но не критично, докато без доставки Агагодемон нямаше да издържи и месец; за ефективна помощ от Сирта не можеше и дума да става. Липсваха не само строителни материали, но даже вода. Необходимо беше незабавно да се въведе режим на най-строги икономии. Пиркс слушаше всичко това с едно ухо, защото междувременно докараха регистрационната апаратура от рулевата рубка. Човешките останки вече лежаха в контейнери, още не беше решено на Марс ли ще ги погребат. Регистриращите ленти не можеха да бъдат анализирани веднага, необходима беше някаква подготовка и затова в момента обсъждаха въпроси без непосредствена връзка с причините и хода на катастрофата: дали мобилизацията на максимално количество помалки кораби не би могла да спаси Проекта от гибел; ще може ли с тяхна помощ да се достави необходимият минимум товари в достатъчно кратък срок; Пиркс, естествено, разбираше рационалността на такива разсъждения, но му беше трудно да не мисли за двата стохиландника, летящи към Марс, които тези съображения като че ли предварително изключваха от сметката; сякаш всички признаваха, че за бъдещото им движение по тази линия няма смисъл да се говори. А какво ще стане с тях, щом като трябва все пак да кацнат? Присъстващите вече знаеха реакцията на американската преса, а радиограмите доставиха текуща информация — резюмета от изказвания на политици. Работата вървеше зле: Проекта още не беше успял да изложи необходимите разяснения чрез устата на своите представители, а вече се оказа под кръстосания огън на обвиненията. Появяваха се дори епитети, намекващи за „престъпно лекомислие“. Пиркс не искаше да има нищо общо с това, затова към десет се измъкна от задимената зала и като се възползува от любезността на

механиците от космодрума, потегли с малък всъдеход към мястото на катастрофата.

Като за Марс, денят беше доста топъл и не съвсем мрачен. Цветът на небето беше по-скоро розов, отколкото ръждив; в такива минути изглеждаше, че Марс има своя, различна от земната, сурова красота — някак завоалирана, недостатъчно разкрита, която всеки момент, при по-ярките слънчеви лъчи ще се появи изпод прашните бури и кални ивици — на такива очаквания не е съдено да се сбъднат; това не е предвестник на нещо по-хубаво, а е най-хубавото, което планетата може да демонстрира. Като се отдалечиха на километър и половина от приземието, бункероподобно здание на диспечерната, те стигнаха до края на бетонираната площадка; по-нататък всъдеходът безнадеждно затъна. Пиркс беше с лек полускафандър, каквито всички тук използваха, яркосин, много по-удобен от космическия; и по-лек, благодарение на откритата циркулация на кислорода; климатизаторът обаче не беше в ред, достатъчно беше да се разгорещи — наложи се да преодолява подвижни дюни — и стъклото на шлема се замъгли; само че това не беше страшно — между пръстена на шлема и нагръдника на скафандъра висяха като мингушки на пуяк празни торбички, в тях можеше да пъхнеш ръка и да изтриеш стъклото отвътре — начин примитивен, но резултатен.

Дъното на огромния кратер беше претъпкано от гъсенични машини; изкопът, чрез който се добраха до командната кабина, приличаше на същинска шахта, дори го бяха прикрили от три страни с листове гофрирана алуминиева ламарина, за да го запазят от засипване. Половината от дупката бе заета от централната част на корпуса, огромен, като трансатлантически лайнер, изхвърлен на брега от буря, разбил се в скалите; под него шетаха петдесетина човека, но и те, и крановете с екскаватори изглеждаха като мравки до трупа на великан. Носът на ракетата — съвсем запазен отломък, дълъг осемнайсет метра — оттук не се виждаше, беше паднал на стотина метра; колко чудовищна е била силата на удара, показваха разтопените парчета кварц — кинетичната енергия беше преминала мигновено в топлинна, предизвиквайки термичен скок, както при падането на метеорит, макар скоростта да не е била чак толкова голяма — в границите на звуковата. Пиркс остана с впечатлението, че диспропорцията между наличните средства на Агатодемон и огромния корпус не е достатъчно

оправдание за начина, по който се провежда акцията; очевидно всичко беше импровизирано, но в тази импровизация имаше доста бъркотия: навярно търсеше оправдание в мисълта, че загубите са невъобразимо огромни. Даже водата не беше оцеляла — всички цистерни се бяха пръснали и пясъкът бе погълнал хиляди хектолитри, преди останалото да се превърне на лед. Този лед именно действуваше най-угнетяващо — от корпуса, разпорен поне на четирийсет метра по дължината — се изтърсваха кални, проблясващи ледопади, които се опираха на дюнните с причудливи фестони, сякаш експлодиращата ракета е изхвърлила от себе си цяла ледена Ниагара. Беше осемнайсет градуса под нулата, а през нощта температурата падаше до шейсет. Поради тези ледени каскади останките на кораба изглеждаха неимоверно стари — можеше да се помисли, че лежат тук от незапомнени времена. За да влязат в корпуса, трябваше да изсекат леда, затова решиха да проникнат през изкопа. Оттам измъкваха оцелелите контейнери, трупаха ги на купчини по склоновете на кратера, но всичко вървеше някак вяло. Приближаването до кърмовата част беше забранено; на опънатите въжета плющяха червени флагчета — знак за радиоактивно заразяване. Пиркс заобиколи по вала на кратера мястото на катастрофата; преброи две хиляди крачки, преди да се озове над опушените отвори на дюзите; дразнеше се, като гледаше как работниците теглеха и все не можеха да изтеглят единствената оцеляла цистерна с горивна смес, защото веригите им се хлъзгаха; струваше му се, че е престоял тук съвсем малко, но някой го бутна по рамото и му показа стрелката на кислородния запас. Налягането беше спаднало, трябваше да се връща — нямаше резервна бутилка. Новият му хронометър показваше, че е стърчал при останките почти два часа.

Залата за заседания се беше изменила: всички сядаха от едната страна на дълга маса, а от другата страна техниците инсталираха шест големи плоски телевизора; но понеже — както обикновено — нещо във връзката не беше наред, отложиха заседанието за един часа. Харун, техник-телеграфист от Голямата Сирта, който неизвестно защо хранеше към него дълбоко уважение, макар Пиркс да го познаваше съвсем бегло, му даде първите фотокопия на лентите от така наречената „безсмъртна камера“ на кораба; тук бяха фиксирани командите за промяна на мощността. Харун нямаше право да му ги дава така неофициално, и Пиркс оцени този жест. Затвори се в своята

стаичка и под силната лампа започна да преглежда още влажната пластмасова лента. Картината беше колкото ясна, толкова и неразбираема. На 317 секунда от процедурата, дотогава протичаща безпогрешно, в контурите на контрола се появяваха паразитни токове, които в следващите секунди придобиваха характер на боботене. Двукратно изгасени чрез прехвърляне на напреженията върху паралелните, резервни контури, токовете се връщаха още по-силни, а след това темпът на работа на релетата нарастваше три пъти над нормата. Тази лента регистрираше работата не на самия компютър, а на неговия „гръбначен мозък“, който под управлението на автоматичното началство координираше получените команди със състоянието на агрегатите на тягата. Тази система понякога наричаха „малък мозък“ по аналогия с човешкия малък мозък, който координира движенията, играейки ролята на контролно-пропускателен пункт между кората и тялото.

Огледа записа от работата на „малкия мозък“ с най-голямо внимание. Впечатлението беше такова, сякаш компютърът е бързал, сякаш — без да нарушава процедурата на кацане — той с всяка секунда е изисквал все повече и повече контролни данни за подсистемите. Това беше довело до информационно претоварване и поява на ехо — сигнали във вид на паразитни токове; техен еквивалент при животното би бил прекалено повишеният тонус, т.е. такава склонност към нарушаване на моториката, която се нарича спазматична готовност. Нищо не разбираше. Наистина, нямаше най-важните ленти, фиксиращи решенията на самия компютър. Харун му беше дал това, с което разполагаше. Някой почука на вратата. Пиркс скри лентата в несесера и излезе в коридора; там стоеше Романи.

— Новите господа също искат да участвувате в работата на комисията — каза той. Не беше толкова съсипан, както предишния ден, изглеждаше по-добре, може би под влияние на конфликтите, възникнали в толкова странно организираната комисия. Пиркс помисли, че съгласно елементарната логика недружелюбните „марсианци“ от Агатодемон и Сирта ще се обединят, ако „новите господа“ поискат да им натрапят собствените си концепции.

Новообразуваната комисия се състоеше от единайсет човека. Председател беше пак Хойстер, но само защото никой не би могъл да се справи с това задължение, намирайки се на Земята; съвещанието,

чиито участници бяха отдалечени на осемдесет милиона километра, не можеше да върви гладко, този рискован вариант очевидно бе приет под натиска на различни фактори, които вече действуваха на Земята. Катастрофата раздуха всички конфликти, включително и политически, в чийто епицентър беше попаднал отдавна целият Проект.

Отначало сумираха получените резултати — за хората от Земята. От тях Пиркс познаваше само генералния директор на ракетостроителниците, Ван дер Войт. Цветното телевизионно изображение при цялата си точност му придаваше някаква монументалност; изглеждаше като бюст на великан с подпухнало и надменно лице, изпълнено с властна енергия, обгърнато от кълба дим, сякаш отнякъде му димяха с невидима пура (ръцете на Ван дер Войт оставаха извън кадъра). Той чуваше с четириминутно закъснение това, което се говореше в залата, а неговият глас прозвучаваше тук след още четири минути. Пиркс веднага почувствува неприязън към него: генералният директор като че ли заседаваше с тях сам, а останалите земни експерти, които примигваха от другите екрани, бяха статисти.

Когато Хойстер свърши, трябваше да чакат осем минути, но засега от Земята не искаха да вземат думата; Ван дер Войт поиска лентите от „Ариел“, които лежаха при микрофона на Хойстер. Всеки член на комисията получи комплект фотокопия. Не бяха много — регистраторите бяха отразили само последните пет минути от работата на управляващия комплекс. Операторите се заеха с лентите, предназначени за Земята, а Пиркс започна да разглежда своите, като отмести настрана онези, които вече знаеше благодарение на Харун.

Компютърът беше взел решение за преминаване от процедура на кацане към стартиране в 339-та секунда. Това не беше нормален старт, а бягство нагоре, уж от метеорити — всъщност не беше ясно от какво, защото приличаше на отчаяна импровизация. Всичко, което беше станало след това — тези безумни скокове на кривата върху лентите по време на падането, — Пиркс счете за несъществено: те показваха само начина, по който компютърът се е задъхвал, не можейки да изгълта попарата, която сам си бе надробил. В момента по-важна от анализа на подробностите на ужасната агония беше причината за това решение, в крайна сметка равнозначно на самоубийство.

Тази причина оставаше неясна. От 170-та секунда компютърът бе работил с колосално пренапрежение — показваше необикновено

информационно претоварване; сега, когато се знаеше крайният резултат от работата, беше лесно да бъдеш умен и проникателен, докато компютърът бе уведомил за своето претоварване командната кабина, — тоест екипажа на „Ариел“, едва в 201-та секунда от процедурата. Той още тогава се е задушавал от данните, но е искал все нови и нови. Вместо обяснения комисията получи нови загадки. Хойстер даде десет минути за разглеждане на лентите, а след това запита кой иска да се изкаже. Пиркс вдигна ръка като ученик. Но преди да отвори уста, инженер Стотик, който беше представител на ракетостроителницата и трябваше да следи разтоварването на стохилядниците, забеляза, че трябва да почака — може би първи ще се изкаже някой от Земята. Хойстер се поколеба. Това беше неприятен инцидент, още повече че се случи в самото начало. Романи поиска думата по процедурни въпроси и заяви, че ако грижата за равноправието на участниците в комисията ще пречи на нормалното протичане на заседанието, нито той, нито който и да е от Агатодемон ще участва в комисията. Стотик отстъпи и най-после Пиркс можеше да говори.

— Доколкото зная, това е усъвършенствуван модел на АИБМ-09 — каза той. — Понеже съм прелетял с АИБМ-09 почти хиляда процедурни часа, имам някои практически наблюдения върху неговата работа. Теорията не познавам. Знам толкова, колкото ми е нужно. Става въпрос за компютър, който работи в реално време и трябва винаги да успее с преработката на данните. Чувах, че този нов модел има пропускателна способност с трийсет и шест процента повече от АИБМ-09. Това не е малко. Въз основа на получения материал мога да кажа, че положението е било следното: компютърът е започнал нормалната процедура на кацане, а после е започнал сам да си пречи, искайки от своите подсистеми все повече информация за единица време. Това е все едно, ако пълководецът откъсва все по-голямо количество хора от битката, за да ги превърне в свързки или информатори; постъпвайки по този начин, в края на битката той ще бъде идеално информиран, но няма да има войници, няма да има с какво да се бие. Компютърът не е бил задушен — той сам се е задушил. В тази информационна ескалация той е блокирал и е щял да блокира, дори ако имаше десет пъти по-голяма пропускателна способност — защото нямаше да престане да повишава изискванията.

Казано на математически език: той е редуцирал своята пропускателност по експоненциална крива, в резултат на което „малкият мозък“ като най-тесен канал е отказал първи. Закъсненията отначало са възникнали в „малкия мозък“, а после са се прехвърлили и в самия компютър. Изпаднал в състояние на информационен длъжник, тоест преставайки да бъде машина, която работи в реално време, компютърът е заглушил сам себе си и затова е трябвало да вземе някакво радикално решение; така той е взел решение за стартиране, тоест интерпретирал е възникналото смущение в своята работа като следствие на външна опасност.

— Той обяви метеоритна тревога, как ще обясните това? — запита Сейн.

— По такъв начин е могъл да превключи от главната процедура на второстепенна — не зная. Не мога да го обясня, защото не познавам устройството на компютъра, поне в необходимата степен. Защо обяви тревога? Не зная. Във всеки случай за мен е неоспоримо, че за всичко е виновен самият той.

Сега вече трябваше да чакат Земята. Пиркс беше сигурен, че Ван дер Войт ще го атакува и не се излъга. Месестото тежко лице, едновременно близко и далечно, го погледна през дима на пурата; когато Ван дер Войт проговори, неговият бас звучеше любезно, а очите му се усмихваха с такова вездесъщо добродушие, сякаш наставник се обръщаше към добре проявил се ученик.

— Значи командор Пиркс изключва възможността от саботаж? Но на какво основание? Какво означава „виновен е самият той“? Кой е „той“? Компютърът? Но нали компютърът, както призна сам командор Пиркс, е работил до края? Значи програмата? Но тя с нищо не се различава от онези програми, благодарение на които командор Пиркс е кацал стотици пъти. Не считате ли, че някой е предизвикал промени в програмата?

— Нямам намерение да се изказвам по въпроса за саботажа — каза Пиркс. — Това поне засега не ме интересува. Ако компютърът и програмата бяха в ред, „Ариел“ щеше да стои тук невредим, а нашият разговор щеше да бъде излишен. Въз основа на лентите твърдя, че компютърът е работил правилно, в рамките на зададената процедура, но така, сякаш е искал да бъде безкрайно съвършен, недоволен от всяка постигната точност. Той е изисквал данни за състоянието на

ракетата в нарастващ темп, без да се съобразява нито с предела на своите възможности, нито с пропускателността на външните канали. Защо е действувал така, не зная. Но е действувал именно така. Нямам какво повече да кажа.

Никой от „марсианците“ не се обади. Пиркс забеляза доволен блясък в очите на Сейн и мълчаливото задоволство, с което Романи се намести на стола. След осем минути отново заговори Ван дер Войт. Този път не се обръщаше към комисията. Беше самото красноречие. Той обрисова пътя, който преминава всеки компютър — от монтажната лента до рулевата рубка на кораба. Агрегатите се монтираха от детайли, произвеждани от осем различни фирми — японски, френски и американски. С още празна памет, „нищо не знаещи“ като новородени, те отиваха в Бостън, където комбинатът „Синтроникс“ осъществяваше тяхното програмиране. След този етап всеки компютър преминаваше процедура; еквивалент на училищното обучение, защото предполага не само снабдяване на машината с известен „опит“, но и провеждане на „изпити“. Но така се проверяваше само общата изправност; „специализираните занятия“ компютърът започваше през следващия етап. Едва тогава от универсална електронноизчислителна машина ставаше рулеви на ракети от типа на „Ариел“. И накрая го включваха на работно място към симулатора, който имитираше безбройните произшествия, които съпътствуват всеки космически полет: непредвидени аварии, дефекти в системите, ситуации на затруднена маневреност, включително при неизправност на тяговите агрегати, появяване в опасна близост на други ракети, на чужди тела. Всяко от тези имитирани произшествия се разиграваше в стотици варианти: ту за натоварен кораб, ту за празен, ту във висок вакуум, ту при влизане в атмосфера, постепенно ситуацията се усложняваха — чак до най-трудните проблеми например при много тела в гравитационното поле, когато машината трябваше да предвижда техните движения и да насочва кораба по безопасен курс.

Симулаторът също беше компютър, който изпитваше, и при това коварно. Той обработваше и усъвършенствуваше програмата, вложена в началото у „ученика“, изпитваше го на издръжливост и точност; и макар електронният кормчия никога да не беше водил истински кораб, когато най-после го монтираха в корпуса на ракетата, имаше по-голям опит и по-голямо майсторство, отколкото всички хора, които някога са

се занимавали с космическа навигация, взети заедно. Чак толкова трудни задачи, каквито компютърът трябваше да преодолява в симулираната обстановка, никога не се срещат в действителност; а за да може стопроцентово да се изключи всяка възможност несъвършената машина да се промъкне през последното сито, надзорът върху работата на двойката „пилот-симулатор“ се осъществяваше от човек, опитен програмист, който освен това беше длъжен да има многогодишен практически пилотаж; „Синтроникс“ не ангажираше за тази отговорна длъжност обикновени пилоти: там работеха само космонавти над ранг навигатор — т.е. такива, които имаха над хиляда часа главни процедури. И в крайна сметка от тези хора зависеше на какви тестове от неизчерпаемия каталог ще бъде подложен поредният компютър; специалистът определяше степента на трудност на задачата и като използваше симулатора, допълнително усложняваше „изпита“; в процеса на решаване на задачата имитираше опасни изненади — спадане на мощността, разфокусиране на тягата, сблъскване, пробив във външната обвивка, загуба на връзка с диспечерната по време на кацане — и не спираше, докато не изминеха сто часа стандартно изпитание. Екземплярът, който би показал в тях и най-малката неизправност, щеше да бъде изпратен отново в работилницата като лош ученик, когото оставят да повтаря годината. С това славословие Ван дер Войт издигна продукцията на ракетостроителницата над всички подозрения, но понеже искаше да заглади впечатлението от тази защита, с красиви фрази призова комисията към безкомпромисно изследване причините на катастрофата. След него се обадиха земните специалисти. Проблемът потъна веднага в многословието на научната терминология. На екраните се появиха принципни и блокови схеми, формули, чертежи, таблици и Пиркс с ужас разбра, че са намерили най-добрия начин да превърнат цялата история в заплетен теоретичен казус. След главния информатик говори изчислителят на Проекта Шмид; Пиркс скоро престана да го слуша. Не го интересуваше дали ще излезе победител от поредното сблъскване с Ван дер Войт, ако се стигне до него. Впрочем това изглеждаше все по-малко вероятно: за неговото изказване не споменаваха никой, сякаш то беше нетактична постъпка, която следва да бъде по-бързо забравена. Следващите оратори вече се изкачиха до най-високите етажи на общата теория на управлението.

Пиркс не ги подозираше в зъл умисъл: просто те благоразумно не напуснаха почвата, на която се чувствуваха уверено, а Ван дер Войт през дима на пурата си ги слушаше с доверлива сериозност, защото стана това, към което той се стремеше: първенство в съвещанието взе Земята, а „марсианците“ се оказаха в ролята на пасивни слушатели. Впрочем те не разполагаха с никакви сензационни открития. Компютърът на „Ариел“ беше електронен труп, чието изследване не можеше да даде никакви резултати. Регистраторите в общи черти показваха какво е станало, но не обясняваха защо е станало. Те не описват всичко, което става в компютъра: за тази цел би бил нужен втори, по-голям компютър, а ако допуснем, че и той може да се повреди, би трябвало да надзираваме надзирателя и така до безкрайност. С други думи, затънаха в дебрите на абстрактните анализи. В дълбочината на техните изказвания изчезваше елементарният факт, че катастрофата не се свежда само до гибелта на „Ариел“. Автоматите толкова отдавна бяха приели от хората стабилизирането на гигантите, които кацаха върху планетите, че това беше станало фундамент, нерушима основа на всички действия — и тя изведнъж се разклати под краката им. Нито един от по-малко надеждните и по-прости компютри не беше подвеждал никога — тогава как би могъл да сгреша най-съвършеният и надежден модел? Ако това беше възможно, възможно ставаше всичко. Съмнението, посегнало веднъж върху надеждността на автоматите, вече не можеше да се спре пред нищо. Всичко потъваше в несигурност. А в това време „Арес“ и „Анабис“ се приближаваха към Марс.

Пиркс седеше самотен, близко до отчаяние. Дискусията се превърна в класически спор на теоретици и той все повече ги отдалечаваше от произшествието с „Ариел“. Като гледаше масивното и затлъстяло лице на Ван дер Войт, който благодушно властвуваше над съвещанието, Пиркс откриваше в него явна прилика със стария Чърчил — с неговата привидна разсеяност, отречена от лекото потрепване на устните, което отразяваше вътрешна усмивка, — отговор на мисли, скрити зад тежки клепачи. Това, което вчера изглеждаше немислимо, днес ставаше все по-вероятно: опит да се насочи съвещанието към такова решение, което би стоварило отговорността върху някаква висша сила, евентуално върху неизвестни засега природни феномени или пролуки в самата теория — както и към заключението, че трябва

да се предприемат дългогодишни, широко разгърнати изследвания. Знаеше аналогични, макар и по-дребни по мащаб истории, и разбираше какви сили беше раздвигала тази катастрофа, зад кулисите вече се водеха трескави преговори за компромис, още повече, че Проекта, изпаднал в такова опасно положение, беше готов на много отстъпки, за да получи помощ, а помощ можеха да окажат именно Обединените ракетостроителници: например да предложат на приемливи условия флотилия от по-малки кораби за осигуряване на доставките. А щом залогът е толкова голям (ставаше въпрос за съществуването на Проекта), катастрофата на „Ариел“ ставаше преодолимо препятствие, след като не можеше незабавно да се изясни. И по-големи афери са били потулявани. Но все пак имаше един коз. Представителите на Земята го бяха приели, принудени да се съгласят с неговото присъствие в комисията — беше тук единственият човек, свързан по-тясно от другите с екипажите на ракетите. Не хранеше илюзии: въпросът не беше в доброто му име или в степента на компетентност. Просто на комисията беше необходим поне един действителен космонавт, професионалист, който току-що е слязъл от палубата.

Ван дер Войт мълчаливо пушеше пурата си. Изглеждаше всезнаещ, защото благоразумно мълчеше. Сигурно би предпочел да види някой друг на мястото на Пиркс, когото дяволът беше пратил на Марс, а липсваше и благовиден предлог, за да се избави от него. Защото ако при мъгливото заключение на комисията Пиркс изложеше своето *votum separatum*^[3], това би получило широк отглас. Пресата отдалеч надушва скандалите, тя само чака такъв случай. Съюзът на пилотите и Клубът на превозвачите не бяха кой знае каква сила, но от тях зависеха доста неща — именно тези хора рискуваха главите си. Затова Пиркс не се изненада, когато чу по време на почивката, че Ван дер Войт иска да говори с него. Този приятел на могъщи политици започна разговора с шегата, че се срещат на най-високо — междупланетарно — ниво. Понякога Пиркс имаше хрумвания, на които после сам се чудеше. Ван дер Войт пушеше пура и си плакнеше гърлото с пиво, а той помоли да му донесат няколко сандвича от бюфета. Така че седеше и слушаше генералния директор в кабинета за свръзка, дъвчейки. Нищо не можеше по-добре да ги изравни.

Ван дер Войт сякаш не помнеше, че неотдавна са се сблъскали. Нищо подобно, просто никога не е ставало. Споделяше неговото безпокойство за екипажа на „Анабис“ и „Арес“; сподели и своите грижи. Възмущаваше го безотговорността на пресата, истеричният ѝ тон. Помоли Пиркс евентуално да подготви кратко изложение по въпроса за следващите кацания: какво би могло да се направи за осигуряване на тяхната безопасност. Той разговаряше така доверително, че Пиркс се извини за момент, подаде глава от кабината и помоли да му донесат рибна салата. Ван дер Войт с бащинска загриженост боботеше от екрана, а Пиркс ненадейно попита:

— Вие говорехте за специалистите, контролиращи имитациите. Кои са те, как се казват?

Ван дер Войт се удиви след осем минути, но само за миг.

— Които „изпитват“ ли? — той широко се усмихна. — Все ваши колеги, командоре. Минт, Стърнхайн и Корнелиус. Старата гвардия... Подбрахме за „Синтроникс“ най-добрите, които можеха да се намерят. Вие сигурно ги знаете!

Повече не успяха да поговорят, защото съвещанието продължи. Пиркс написа бележка и я подаде на Хойстер с думите: „Това е много срочно и много важно“. Председателстващият прочете веднага бележката, адресирана към ръководството на ракетостроителницата. Три въпроса:

1. На какъв принцип почива посменната работа на главните имитационни контролери Корнелиус, Стърнхайн и Минт?

2. Носят ли контролорите отговорност и каква именно, ако пропуснат погрешни функции или някакви други неизправности в работата на изпитвания компютър?

3. Кой конкретно е провеждал изпитанията на компютрите на „Ариел“, „Арес“ и „Анабис“?

Това предизвика вълнение в залата. Пиркс съвсем недвусмислено посягаше към най-близките си хора — почтени, заслужили ветерани на космонавтиката! Земята потвърди чрез устата на генералния директор получаването на въпросите; отговор обещаваха да дадат след петнадесетина минути.

Очакваше го огорчен. Не беше хубаво да търси информация по толкова официален път. Рискуваше да предизвика не само неприязън у колегите; можеше да отслаби и своята позиция в играта, ако се

стигнаше до „особено мнение“. Нима опитът за измъкване на следствието от техническите въпроси към хората не може да бъде изтъкван като подчинение на натиска на Ван дер Войт? Ако генералният директор видеше в това интерес за ракетостроителницата, веднага щеше да го погребее с подходящи намеци пред репортьорите. Щеше да хвърли Пиркс за храна на пресата като неловък съюзник... Но не оставаше нищо друго освен този изстрел в тъмнината. За получаване на информация неофициално, по околен път, нямаше време. Наистина, нямаше никакви определени подозрения. От какво тогава се ръководеше? От доста неясни представи за опасностите, които се крият не в хората и не в автоматите, а на границата — там, където едните контактуват с другите, защото начинът на мислене при хората и компютрите е така невероятно различен. И още нещо, което откри в минутите, прекарани пред рафта със стари книги, и което не би могъл да изрази отчетливо. Отговорът дойде бързо: всеки контролър е водил своя компютър от началото до края на тестовете; поставяйки своя подпис върху документа, наречен „свидетелство за зрелост“, носи отговорност за дисфункционалните пропуски. Компютърът на „Анабис“ беше изпитвал Стърнхайн, останалите два — Корнелиус.

Пиркс искаше да излезе от залата, но не можеше да си го позволи. И без това чувствуваше как наоколо напрежението расте. Заседанието свърши към единайсет. Направи се, че не забелязва знаците, които му прави Романи, и излезе бързо, сякаш се спасяваше с бягство. Затвори се в своята килия, рухна върху леглото и впери очи в тавана. Минт и Стърнхайн не влизаха в сметката. Значи остава Корнелиус. Човек с рационално и научно мислене би започнал с въпроса: какво всъщност може да пропусне контролърът? Неизбежният отговор — „Абсолютно нищо!“ — би затворил веднага и този път на разследването, но мисленето на Пиркс не беше научно, затова този въпрос дори не му мина през ума. Не се опита да разсъждава и върху самата изпитателна процедура, сякаш чувствувайки, че и това ще свърши зле. Просто мислеше за Корнелиус — такъв, какъвто го знаеше, а го знаеше добре, макар че се разделиха преди доста години. Отношенията им бяха лоши, и нищо чудно, след като Корнелиус беше командир на „Гъливер“, а той — младши навигатор. И все пак отношенията им бяха по-лоши, отколкото са обикновено при такова положение, защото Корнелиус беше луд на

тема точност и обстоятелственост. Наричаха го Мъчило, Педант, Сметало и Мухобой, защото беше в състояние да мобилизира половината от командата за гонене на една муха, открита на кораба. Пиркс се усмихна, спомняйки си своите осемнайсет месеца при педанта Корнелиус; сега можеше да си го позволи, но тогава излизаше от кожата си. Ама че скучен тип беше този Корнелиус! А все пак името му влезе в енциклопедиите във връзка с изследването на външните планети, особено Нептун. Малък, със сиво лице, винаги зъл, той подозираше всички в измама. Когато разправяше, че е принуден лично да обискирва цялата команда, защото му мъкнат мухи на кораба, никой не вярваше, но Пиркс знаеше, че това е измислица. В чекмеджето си Корнелиус имаше кутийка с ДДТ; той беше способен да замре по време на разговор с вдигнат показалец (тежко и горко на тогава, който не замираще при този знак), прислушвайки се в звука, напомнящ жужене. В джоба си носеше отвес и сгъваем метър; проверката на товаренето в негово изпълнение приличаше на оглед на мястото на катастрофата, която наистина още не е станала, но приближава. В ушите на Пиркс още звучеше викът: „Сметалото идва, крий се!“ — след което каюткомпанията опустяваше; спомни си странния поглед на Корнелиус — очите му сякаш не вземаха участие в онова, което говореше или правеше, а пронизваха всичко наоколо, търсейки места, недостатъчно подредени и оправени. У хората, прекарвали десетки години в Космоса, се натрупват чудачества, но Корнелиус чупеше всички рекорди. Не можеше да понася чуждо присъствие зад гърба си, ако случайно седнеше на стол, на който някой е стоял допреди малко, и усетеше това по топлината на седалката, скачаше като опарен. Беше от тези хора, за които не можеш да си представиш как са изглеждали на младини. Лицето му вечно изразяваше угнетеност, предизвикана от несъвършенството на всички околни; страдаше от това, че не може да ги приобщи към своя педантизъм. По двайсет пъти подред проверяваше, чукайки с пръст по таблиците...

Пиркс замръзна. После приседна бавно, внимателно, сякаш беше от стъкло. Мисълта, бягайки из хаотичните възпоминания, засегна слепешком нещо и то откликна като ехо на тревога. Какво именно? Че не търпи никого зад себе си? Не. Че измъчва подчинените? И какво от това? Нищо. Но все пак е по-близо. Почувствува се като момче, което мълниеносно е стиснало юмрук, за да хване бръмбар, и държи свития

си юмрук под носа — страхувайки се да го отвори. Спокойно. Корнелиус се славеше със своите ритуали (Дали това... — задържа хода на мисълта си за проверка). Когато сменяха инструкциите, независимо какви, Корнелиус се затваряше в каютата с официалните документи и не излизаше оттам, докато не ги назубреше наизуст. (Сега това приличаше на играта „топло-студено“. Усещаше, че се отдалечава...). Разделиха се преди девет, не — преди десет години. Корнелиус изчезна някак странно, някак внезапно — на върха на известността, която му донесе изследването на Нептун. Казваха, че ще се върне на кораба, че лoция преподава само временно, но не се върна. Съвсем естествено, приближаваше петдесетте. (Пак не е това.) Анонимен (тази дума изплува неизвестно откъде). Как така анонимен? Че Корнелиус е болен и симулира здраве? Че го заплашва инфаркт? Нищо подобно. Анонимният беше съвсем друга история, друг човек — Корнелиус Крег; тук Корнелиус е име, там фамилия. (Обърках ги?... Да.) Но анонимният не искаше да се маха. Странно нещо — не можеше да се отскубне от тази дума. Колкото по-енергично я отблъскваше, толкова по-идиотски се връщаше. Седеше прегърбен. В главата — мътилка. Анонимен. Анонимност. Сега вече беше почти сигурен, че тази дума прикрива някаква друга. Случва се. Изскочи фалшив знак и не можеш да се отървеш от него, нито да го отскубнеш от онова, което той скрива. Анонимен.

Стана. Помнеше, че на рафта, между марсианците, стоеше дебел речник. Отвори го наслуки на „АН“. Ана. Анакантика. Анакластика. Анаконда. Анакреонтичен. Анакруза. Аналекта (Колко думи човек не знае...) Анализа. Ананас. Ананке (гръцко): богиня на съдбата. (Това...? Но какво общо има с богинята...) Също: принуждение.

Пелената пред очите му падна. Видя кабинет, гърба на лекар, който телефонира, отворен прозорец и книжа на бюрото, трепкащи от течението. Обикновен лекарски преглед. Никак не се стараяше да прочете машинописния текст, но очите сами подхванаха печатните букви: още като хлапе упорито се учеше да чете текст, обърнат обратно. „Уорън Корнелиус; диагноза: ананкастичен синдром.“ Докторът забеляза разсипаните книжа, събра ги и ги сложи в чантата. Не се ли интересуваше, какво означава тази диагноза? Изглежда, но усещаше, че не трябва да прави това — а после забрави. Преди колко години? Минимум шест.

Остави речника — развълнуван, възбуден, но и разочарован. Ананке — принуждение; значи сигурно е натрапчива невроза. За нея беше прочел всичко, което може да намери, още като момче — имаше една такава семейна история, искаше да разбере какво означава — и сега паметта, макар и не без съпротива, даваше обяснения. Каквото и да е, поне паметта му беше добра. Възкръсваха фрази от медицински енциклопедии и в кратки проблясъци на озарение веднага лягаха върху образа на Корнелиус. Сега го виждаше съвсем другояче. Това беше зрелище и конфузно, и печално. Ето защо си миеше ръцете по двайсет пъти на ден и не можеше да не гони мухите, и се вбесяваше, когато му изчезваше листчето за отбелязване на прочетените страници, и заключваше пешкира си, и не можеше да сяде на чужд стол... Едните натрапчиви действия раждаха други, тяхната мрежа го стягаше все по-силно и той ставаше за посмешище. В края на краищата това привлече вниманието на лекарите. Свалиха го от кораба. Пиркс напрегна памет и му се стори, че най-отдолу на листа имаше три думи, напечатани с разредка: „Непригоден за полети“. И понеже психиатърът не познаваше компютрите, му беше разрешил да работи в „Синтроникс“. Сигурно е решил, че именно това е най-подходящото място за такъв педант. Каква идеална възможност да блесне с педантичната си придиричност! Това сигурно е въодушевило Корнелиус. Работа полезна и — най-важното — в най-тясна връзка с космонавтиката...

Лежеше, вперил поглед в тавана, не беше нужно специално налягане, за да си представи Корнелиус в „Синтроникс“. Какво правеше там? Контролираше симулаторите за обучение на ракетните компютри. Това означаваше да им затруднява работата, да ги учи на ум и разум: именно неговата стихия. Нищо не умееше по-добре да върши. Този човек живееше сигурно в постоянен страх, че в края на краищата ще го сметнат за луд, какъвто не беше. В действително критични положения никога не губеше самообладание. Беше енергичен, но тази енергичност всекидневно бе разяждана от натрапчивите му идеи. Между екипажа и своята объркана психика той сигурно се чувствуваше като между чук и наковалня. Изглеждаше страдалец не защото се поддаваше на своята натрапчивост и не беше в ред, а именно защото се бореше с нея и непрекъснато търсеше претексти, оправдание, хващаше се за инструкциите, прикриваше се зад тях — че не той е виновен, че тази въртележка не е негова измислица. Душата

му не беше фелдфебелска — нима тогава щеше да чете Едгар По, неговите ужасни и невероятни истории? Може би търсеше в тях своя ад? Какво друго може да бъде това — да усещаш в себе си телено кълбо от принуди, някакви прегради, стърчащи на всички страни, някакви предварително начертани пътища — и с всичко това да се бориш непрекъснато, да го потискаш, все отново и отново... На дъното на всичко това беше страхът, че ще се случи нещо непредвидено, именно за него през цялото време се готвеше, гонеше ги, тренираше ги; оттук идваха вечните учебни тревоги, обходи, проверки, безсънно бродене из целия кораб... господи, та той знаеше, че зад гърба му се смеят, дори може би разбираше колко е излишно всичко това. Може ли да се предположи, че си е отмъщавал на тези компютри, които е учил, измъчвайки ги? И така да е било, сигурно не го е разбирал. Това се нарича вторично рационализиране. Самоубедил се е, че именно така трябва да се постъпва.

Удивително нещо: достатъчно беше да изложи всичко, което знаеше и възприемаше като серия анекдоти — на друг език, с медицинска терминология, и събитията придобиваха нов смисъл. Можеше да надникне в дълбочината им, позволяваше му шперцът, подаден от психиатрията. Механизмът на чуждата индивидуалност се откриваше — гол, сбит, сведен до шепа жалки рефлексии, от които не можеш да избягаш. Мисълта, че лекарят може би тъкмо така разглежда хората, макар и с цел да им помогне, му се стори невероятно отблъскваща. Но едновременно с това изчезна и ореолът на палячовщина, който смътно обкръжаваше спомените за Корнелиус. В това ново, неочаквано виждане нямаше място за тарикатския, заядлив хумор, който се ражда в училищата, казармите и ракетите. Нищо смешно нямаше в Корнелиус...

Работа в „Синтроникс“! Като че ли идеално подхожда за такъв човек: да натоварва, изисква, усложнява до границата на възможното. Най-после може да освободи потиснатите си наклонности. За непосветените изглежда великолепно: старият практик, опитният навигатор предава своите проверени познания на автоматите; та може ли да има нещо по-хубаво? А той има пред себе си роби и не трябва да се сдържа, щом не са хора. Компютърът, който слиза от конвейера, е като новородено: също като него не умее нищо, но може да се научи на всичко.

Процесът на учене е увеличаване на специализацията и същевременно загуба на първоначалната недиференцираност. На изпитателния пулт компютърът играе ролята на мозък, докато симулаторът изпълнява функцията на тяло. Мозък, включен към тяло — съвсем подходяща аналогия. Мозъкът е длъжен да се ориентира в състоянието и готовността на всеки мускул; по същия начин компютърът трябва да познава състоянието на корабните системи. Той изпраща по електрическите пътища хиляди въпроса, сякаш хвърля едновременно хиляди малки топчета във всички кътчета на железен великан и по ответното ехо си създава образа на ракетата и околната среда. И в тази безпогрешна система се намесва човек, който изпитва страх пред неочакваното и го преодолява с помощта на натрапчиви комплекси. Симулаторът става оръдие на насилие, въплъщение на неговите натрапчиви страхове. Действува в духа на върховния принцип: безопасността. Нима това не изглежда като похвално усърдие? Как ли се престаравя! Скоро започна да смята нормалния процес за недостатъчно сигурен. Колкото по-сложна е ситуацията на кораба, толкова по-бързо трябва да се информира за нея. Смята, че темпът на проверка на агрегатите трябва да съответствува на значението на процедурата. А понеже най-важна е процедурата за кацане... Дали е изменил програмата? Ни най-малко, както не е необходимо да променя правилата онзи шофьор, който реши да проверява двигателя не ежедневно, а ежечасно. Програмата не може да попречи на Корнелиус. Той бие в такова място, където програмата няма защита, защото нищо *подобно* не може да хрумне на никой програмист. Ако претовареният компютър блокира, Корнелиус го връща обратно в техническия отдел. Дали си е давал сметка, че ги заразява с натрапчивости? Едва ли, той е практик, не се ориентира в теорията: педант на несигурността — такъв е този възпитател на машини. Претоварва компютрите, но какво от това — нали не могат да се оплачат. Това са нови модели, поведението им напомня шахматна игра. Играчът компютър ще победи всеки човек при условие, че учителят му не е като Корнелиус. Компютърът предвижда замислите на партньора на два-три хода напред; ако се опита да предвижда десет хода, ще се задуши от количеството възможни варианти, защото то расте по експоненциална крива. За предвиждане на десет възможни последователни хода се налага опериране с деветзначни числа. Такъв

самопарализиращ се шахматист биха дисквалифицирали на първото състезание. На борда на ракетата това отначало не се забелязва: могат да се наблюдават само входовете и изходите на системата, а не това, което става вътре в нея. Вътре нараства бъркотията, а отвън всичко върви нормално — но до едно време. Ето така ги е дресирал — и тези подобия на човешкия разум, които едва се справяха с реалните задачи, защото им беше създал маса фиктивни — станаха кормчии на стохилиядниците. Всеки от тези компютри е страдал от ананкастичен синдром: принудително повтаряне на операциите, усложняване на простите действия, маниерност, ритуалност, опит да се обхване „всичко наведнъж“. Разбира се, те не са наследили страховете на Корнелиус, а само структурата на свойствените му реакции; и парадоксално: именно това, че бяха нови, усъвършенствувани модели с повишена пропускателност, е подпомогнало катастрофата; те можеха да функционират продължително, въпреки че контурите им постоянно са излизали от строя, задавени от информационното претоварване. И в зенита на Агатодемон някаква последна капка е препълнила чашата: може би първите пориви на бурята, изискващи мълниеносна реакция, докато компютърът, блокиран от информационната лавина, която сам е предизвикал, не е имал с какво да управлява. Престанал е да бъде устройство на реалното време, не е успявал да моделира действителните събития — засипвали са го измислените... Пред него е имало огромна маса — дискът на планетата — и програмата не му е позволявала да се откаже от започнатата процедура, а вече не е могъл да я продължи. Затова е интерпретирал планетата като метеор, с който ракетата ще се сблъска: това е била последната му отворена вратичка, единствената възможност, която програмата е допускала. Не е могъл да го обясни на хората в командната кабина, нали не е разумна личност! Той докрая е пресмятал, претеглял е шансовете: сблъскването е означавало неминуема гибел, а бягството — само деветдесет и няколко процента, затова е избрал бягството — аварийен старт!

Всичко се подреждаше логично — но без никакви доказателства. Досега никой не беше чувал за такъв случай. Кой би могъл да потвърди предположенията? Може би психиатърът, който е лекувал Корнелиус и му е помогнал (а може би само позволил) да се заеме с тази работа. Но той няма да каже нищо от съображения за лекарска

тайна. Тя можеше да бъде нарушена само с решение на съда. А в това време „Арес“ след шест дни...

Оставаше Корнелиус. Дали се досещаше? Дали разбираше — сега, след това, което се случи? Пиркс не можеше да се постави на мястото на стария командир. То беше недосегаемо, като зад стъклена стена. И да бяха възникнали някакви подозрения, той няма да ги признае дори пред себе си. С всички сили ще се противи на такива изводи — това е ясно...

Но нали всичко ще излезе наяве — след поредната катастрофа. Ако „Анабис“ кацне благополучно, простата аритметика — че са подвели само компютрите, за които отговаря Корнелиус — ще насочи подозренията към него. Ще започнат да разглеждат с лупа всяка подробност и тогава по нишката ще стигнат до кълбото...

Но няма трябваше да чака със скръстени ръце! Какво да прави? Отлично знаеше: да се изтрие цялата електронна памет на „Арес“, да се предаде по радиото оригиналната програма; корабният информатик ще се справи с това за няколко часа.

Но за да заяви тези неща, трябваше да има доказателства. Поне едно. В краен случай — поне косвени улики: но нямаше нищо. Един спомен отпреди доста години за някаква болест, прочетена в три думи, при това обърнати обратно... прякори и клюки... анекдотите за Корнелиус... каталогът на неговите чудачества... Не можеш да се явиш пред комисията с това като доказателство за болест и причина за катастрофа. Но дори да отправи тези обвинения, без да се съобразява със стария човек, оставаше „Арес“... По време на операцията корабът, лишен от компютъра си, ще бъде сляп и глух.

Най-важното беше „Арес“. Строеше разни полубезумни проекти: ако не може да го извърши официално, дали не трябва да стартира и изпрати до „Арес“ предупреждение и описание на своето мисловно разследване от борда на „Кювие“? Не, беше твърде рисковано, дори ако пренебрегне последиците. Не познаваше командира на „Арес“. Нима той самият би послушал чужди съвети, основани на такива хипотези? При пълно отсъствие на доказателства?

Съмнително...

Значи оставаше самият Корнелиус. Знаеше адреса му: Бостън, комбинат „Синтроникс“. Но как би могъл да поиска от такъв недоверчив, придирчив и педантичен човек да признае, че е извършил

онова, от което се е пазил през целия си живот? Може би след разговор на четири очи, след увещания и напомняния за заплахата, надвиснала над „Арес“, би се съгласил да се изпрати предупреждение и дори би го подкрепил — все пак той беше честен човек. Но в дискусията между Марс и Земята, с осемминутни паузи, от екрана, а не с жив събеседник, да стовариш такива обвинения върху главата на беззащитния и да искаш от него да се признае в убийство — макар и непредумишлено — на трийсет човека? Невъзможно!

Седеше на леглото, сплел ръце, сякаш за молитва. Чувствуваше безкрайно удивление: нима до такава степен е възможно всичко да знаеш и нищо да не можеш! Огледа книгите на рафта. Те му помогнаха — със своето поражение. Всичките бяха загубили, защото спореха за каналите, тоест за онова, което уж наблюдаваха на далечното петънце в лещите на телескопите, а не за онова, което беше в самите тях. Спореха за Марс, който не виждаха: виждаха дъното на собствения си разум, където се излюпваха героични и съдбоносни образи. Те проектираха своите мечти на двеста милиона километра — вместо да се замислят над себе си. Така и тук всеки, който се навираше в гъсталака на теорията на компютрите и търсеше там причината за катастрофата, се отдалечаваше от същността на нещата. Компютрите бяха невинни и неутрални, също както Марс, към който и той хранеше някакви безсмислени претенции, сякаш светът беше длъжен да отговаря за миражите, които човекът се мъчи да му натрапи. Старите книги бяха направили онова, което можеха. Не виждаше изход.

На най-долната полица имаше белетристика; сред цветните корици се подаваше синкав том на По. Значи и Романи го чете? Самият той не обичаше По — за изкуствеността на езика, за изтънчеността на фантазията, която не искаше да признае, че е родена от съновидения. Но за Корнелиус това беше почти библия. Неволно измъкна книгата, тя сама се отвори на съдържанието. Заглавието на един от разказите го порази. Веднъж след дежурство Корнелиус му даде Едгар По, хвалейки този разказ за разкриването на убиец по невероятен, фантастично режисиран начин. После и той трябваше лицемерно да го хвали — знае се, че командирът винаги има право...

Отначало идеята, която го осени, му се стори забавна, но постепенно я оцени. Тя приличаше на ученически виц и същевременно на подъл удар в гърба. Това е грубо, несполучливо, жестоко, но кой

знае дали няма да бъде най-резултатно именно в тази ситуация: да изпрати в телеграма тези четири думи. Възможно е тези подозрения да са измислици; онзи Корнелиус, за когото се отнася историята на болестта, е съвсем друг човек, а този обучава компютрите точно според нормативите и няма защо да се чувства виновен. Получавайки такава телеграма, ще вдигне рамене и ще помисли, че неговият бивш подчинен си е позволил кретенски майтап, във висша степен отвратителен — и толкова. Но ако известието за катастрофата е събудило у него тревога и неясни подозрения, ако вече по малко започва да се досеща за своето участие в нещастieto и се противи на тези догадки, четирите думи на телеграмата ще го ударят като гръм. За миг ще почувства, че е уличен — от край до край — в нещо, което сам не се решава да формулира изцяло, и че е виновен: тогава вече няма да може да избяга от мисълта за „Арес“ и за онова, което го чака; дори да се съпротивява на тези мисли, телеграмата няма да му дава покой. Няма да може да седи със скръстени ръце, в пасивно очакване: телеграмата ще му влезе под кожата, ще гризе съвестта му и тогава — какво? Пиркс го познаваше достатъчно, за да разбере, че старикът няма да се обърне към властите, нито ще даде показания, но и няма да седне да обмисля как най-добре да се защитава и по какъв начин да се изплъзне от отговорност. Ако се признае за отговорен, той, без да каже дума, ще направи това, което сметне за необходимо.

И все пак не трябва, просто не е хубаво. Още веднъж претегли всички варианти — беше готов да се срещне с дявола, да поиска разговор с Ван дер Войт, ако това предричаше успех... Но никой не можеше да помогне. Никой. Всичко би било по-друго, ако не беше „Арес“ и тези шест дни срок. Уговаряне на психиатрите да дадат показания; наблюдаване на методите, с които Корнелиус обучава компютрите; проверка на компютъра на „Арес“ — но всичко това изискваше седмици. И така? Да подготви старика чрез някакво известие, че... Но тогава всичко ще пропадне. Онзи ще открие в болезнената си психика всякакви увъртания и контрааргументи — в края на краищата и най-честният човек има инстинкт за самосъхранение. Ще започне да се защитава или по-скоро посвоему ще мълчи високомерно, докато „Арес“... Да захвърли всичко би било най-лесното!

Имаше чувството, че пропада, всичко го отблъскваше, както в един друг разказ на По, „Кладенецът и махалото“, където мъртвите стени милиметър по милиметър се стягат около беззащитния, тласкайки го към пропастта. Има ли по-голяма беззащитност от беззащитността пред болестта, обхванала някого: и именно заради това той трябва да получи подъл удар в гърба? Нима има по-голяма подлост? Да захвърли всичко? Това би било най-лесното!

Да мълчи? Естествено, И никой никога няма да се досети, че е държал в ръцете си нишките. След поредната катастрофа сами ще налучкат следата. Веднъж започнало, следствието в края на краищата ще достигне до Корнелиус и...

Но ако е така, ако няма да спаси стария командир дори с мълчанието си... Тогава няма право. Повече нищо не помисли, защото започна да действа, сякаш избавил се от всички съмнения.

Партерът беше пуст. В кабината за лазерна свръзка седеше само един дежурен техник — Харун. Изпрати телеграма: Земя, САЩ, Бостън, „Синтроникс корпорейшън“, Уорън Корнелиус: THOU ART THE MAN^[4]. И към името си добави: член на комисията за разследване причините за катастрофата на „Ариел“. Място на изпращане на телеграма: Марс, Агатодемон. Това беше всичко. Върна телеграмата: Марс, Агатодемон.^[5] Някой чукаше после на вратата, чуваха се гласове, но не даде признаци на живот. Имаше нужда да бъде сам, защото дойдоха душевните терзания, които очакваше. С това вече нищо не може да се направи.

До късна нощ четете Скиапарели, за да не си представя по сто пъти във всевъзможни варианти как Корнелиус, навъсил прошарените си, рошави вежди, взема телеграмата с щемпела на Марс, как отваря шумящата хартия и я нагласява пред далекогледите си очи. От Скиапарели не разбра нито дума; когато прелистваше страницата, го обхващаше безкрайно удивление, смесено с почти детинско огорчение: как, значи аз? И аз можах да направя такова нещо?

Вече не се съмняваше: Корнелиус беше попаднал в капана като мишка; нямаше никакво място, дори за дребни увъртания — самата ситуация не го допускаше, така се бяха сложили събитията; затова сигурно със своя бодлив, отчетлив почерк е нахвърлил върху листа няколко фрази, обясняващи, че е действувал без зъл умисъл, но поема цялата вина върху себе си, подписал се е и в три и половина-четири

часа след получаване на телеграмата — е стрелял в устата си. В записката му не би имало нито дума за болестта, нито какъвто и да е опит за самооправдание — нищо.

Той сякаш бе одобрил постъпката на Пиркс, само доколкото е свързана със спасяването на „Арес“, и бе решил да вземе участие в това спасяване — нищо повече. Сякаш му беше изразил и деловото си одобрение, но същевременно и пълното си презрение за този удар.

Впрочем възможно беше Пиркс да се лъже... Колкото и това да изглеждаше несъразмерно със станалото, но Пиркс беше особено угнетен от приповдигнато-театралния стил на своята постъпка. Той удари Корнелиус с неговия любим писател и в стила на този писател, който му звучеше фалшиво, от когото Пиркс се дразнеше, защото не виждаше във възкръсналия труп, който посочва с окървавен пръст убиеца си, ужаса на живота. Този ужас, според неговия опит, беше по-скоро издевателски, отколкото живописно-романтичен. Той съпътствуваше и размишленията върху промяната на ролята, която Марс беше играл през две последователни епохи: от недостижимо червеникаво петънце на нощното небе, което разкрива полунеразбираеми следи на чужд разум, се превърна в място на обикновен човешки живот — тоест изнурителна борба, задкулисни политически машинации и интриги; свят на тягостни пясъчни бури, хаос и разбити ракети; място, откъдето можеше не само да се наблюдава поетично-синьото огънче на Земята, но и да се нанесе смъртоносен удар на човека върху нея. Непорочният полуфантастичен Марс на ранната марсография изчезна, оставяйки за спомен само тези звучащи като алхимически заклинания гръцко-латински названия, чиято материална основа сега тъпчеха тежките обувки. Безвъзвратно потъна зад хоризонта епохата на високите теоретични спорове, като едва в последния си миг разкри своя истински облик — мечта, подхранвана от собствената си неизпълнимост. Остана само Марс на уморителния труд, икономически изчисления и такива калносиви утрини като тази, в която тръгна на заседание на комисията с доклада в ръка.

---

[1] Помни, че ще умреш (лат.). ↑

[2] Вярвам, защото не съществува (лат.). ↑

[3] Особено мнение (лат). Бел.пр. ↑

[4] „Ти си човекът, направил това“ (заглавие на разказ от Е. А. По). ↑

[5] В „нормален“ превод това изречение всъщност гласи: „Той се върна в стаята на Роман и се заключи там.“ Бел. Mandor. ↑

Издание:

Станислав Лем. Приключенията на звездния навигатор Пиркс

Библиотека „Фантастика“ №6

Преведе от полски: Огнян Сапарев

Редактор: Стоянка Полонова

Коректор: Мария Стоянова

Полска. II издание. ЛГ VI. Тематичен №23

95364 22312

Излязла от печат на 20.VIII.1981 година.

УИК 14,21. Цена на книжното тяло 1,56 лева. Цена 1,64 лева.

Издателство „Народна младеж“, 1981

ДП „Тодор Димитров“, София, 1981

Stanislaw Lem. OpowieSci o pilocie Pirxie. Czytelnik Warszawa.

1973

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.